

ЦЕНТР
ЕКОНОМІЧНОЇ
СТРАТЕГІЇ

АНАЛІТИЧНА
ЗАПИСКА

ЖІНКИ У ВІЙНІ: МОТИВАЦІЇ ЗАЛИШАТИСЯ ТА ПРИЧИНИ ВИЇЗДЖАТИ

ПІДГОТУВАЛИ:

Володимир Вахітов, Інститут поведінкових досліджень при American University Kyiv

Ганна Вахітова, Університет Південної Данії, Київська Школа Економіки

Наталія Заїка, Інститут поведінкових досліджень при American University Kyiv

Керівник проекту: Гліб Вишлінський, виконавчий директор ЦЕС

ДАТА:

28 березня 2025 р.

ЗМІСТ

Головне	6
1. Огляд ситуації.....	8
2. Огляд літератури.....	9
3. Методологія дослідження	11
3.1. Вибірка та збір даних.....	11
3.1.1. Загальна методика	11
3.2. Дизайн опитування	12
3.3. Експеримент із дискретним вибором (Discrete Choice Experiment, DCE)	13
3.3.1. Мета та підхід.....	13
3.3.2. Дизайн експерименту	13
3.3.3. Завдання вибору.....	14
3.3.4. Оптимізація дизайну експерименту	15
3.3.5. Проведення опитування	16
3.3.6. Етичні питання.....	17
4. Портрет респонденток.....	17
4.1. Демографічний портрет.....	17
4.2. Плани щодо народження дітей.....	23
4.3. Зайнятість та фінансове становище	23
4.4. Потреба у допомозі та надання допомоги	29
4.5. Досвід переміщення під час війни.....	31
4.6. Досвід війни	36
4.7. Висновки	38
5. Бажання і причини залишатися в Україні	39

5.1.	Бажання залишатися в Україні і своєму населеному пункті	39
5.2.	Основні причини залишатися в Україні	45
5.3.	Детальний аналіз мотивації залишатися	50
5.4.	Висновки	54
6.	Виїзд за кордон: наміри та можливості	55
6.1.	Бажання поїхати за кордон	55
6.2.	Причини виїзду за кордон	62
6.2.1.1.	Прагнення виїхати та впевненість у можливостях за кордоном	63
6.2.2	Зв'язок між фінансовим добробутом та обмеженнями до виїзду за кордон	65
6.2.3	Фактори, що стимулюють поїхати та повертатися	66
6.3.	Обмеження для виїзду за кордон	67
6.4.	Суб'єктність у прийнятті рішень	73
6.5.	Висновки	74
7.	Потенційні тригери для виїзду за кордон	77
7.1.	Що змусить поїхати? Від безпеки до міжнародної підтримки	77
7.2.	якщо виїжджати, то куди? рішення про напрями переміщення	78
7.3.	Висновки	80
8.	Сприйняття ризиків та бачення майбутнього	81
8.1.	Оцінка ризикованих ситуацій в Україні та за кордоном	81
8.2.	Оцінка ризикованих ситуацій за кордоном	84
8.3.	Образ майбутнього	85
8.4.	Оцінка ризиків та бачення майбутнього: вплив на бажання залишитися в Україні чи поїхати за кордон	88
9.	Висновки та рекомендації	90
9.1.	Висновки	90

9.2. Рекомендації	91
Список літератури.....	95
Додатки	96
Додаток 1. Результати регресійного аналізу.....	96
Додаток 2. Методологія збору даних	109
Перший етап – CATI рекрут.....	109
Другий етап – опитування CAWI.....	109
Додаток 3. Опитувальник	111
Додаток 4. Список рисунків	128
Додаток 5. Список таблиць	131

Центр економічної стратегії – незалежний центр досліджень державної політики. Завдання ЦЕС – підтримка реформ в Україні з метою досягнення стійкого економічного зростання країни. Центр робить внесок у розробку стратегії економічного зростання України, здійснює незалежний аналіз найбільш важливих аспектів державної політики, а також працює над посиленням громадської підтримки реформ. Заснований у травні 2015 року.

Інститут поведінкових досліджень – дослідницький підрозділ American University Kyiv, заснований влітку 2022 року. Місія Інституту полягає в підтримці бізнесу, органів державної влади та неурядових організацій у розробці і прийнятті ефективних рішень за допомогою власних досліджень поведінки людей та наявного інструментарію поведінкових наук.

Це дослідження проведене за підтримки Уряду Великої Британії, наданої через Міністерство закордонних справ і міжнародного розвитку Великої Британії, в межах проєкту «Підтримка Уряду України у розробці та впровадженні доказових (evidence-based) політик для подолання демографічних викликів», що реалізується UNFPA, Фондом ООН у галузі народонаселення в Україні.

ГОЛОВНЕ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 змусило мільйони українців покинути свої домівки. Серед тих, хто виїхав, більшість – дорослі жінки та діти. Однак ще більше жінок, в тому числі з дітьми, вирішили залишитися, балансуючи між родинними зв'язками та безпековими і економічними загрозами. Це дослідження аналізує мотивацію українських жінок залишатися зараз в Україні незважаючи на тривалі воєнні дії, а також обмеження, які заважають виїхати тим з них, хто того хотів би. Окрему увагу приділено потенційним тригерам, які можуть вплинути на подібні рішення у майбутньому. Дослідження проведено на основі даних, зібраних компанією ТОВ «Рейтинг Онлайн» на замовлення Центру економічної стратегії та American University Kyiv у період з 23 по 30 січня 2025 року. Вибірка включає 2018 жінок віком 18–60 років, які проживають в Україні, а також 319 додаткових респонденток з-поміж внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та тих, хто повернувся з-за кордону.

Життя в країні, де третій рік іде війна, складне. З початку повномасштабного вторгнення Росії 39% українок віком 18-60 років були змушені покинути свої домівки, з яких понад половина (53%) вже повернулися. Серед жінок цієї вікової групи 18% є внутрішньо переміщеними особами, 12% повернулися з-за кордону, а 11% були ВПО, але також повернулися додому. 90% жінок пережили травматичні події, серед яких ракетні атаки та бомбардування (55%), втрата близької людини (21%), руйнування або пошкодження житла (14%). 10% мають досвід життя на окупованій території, а кожна третя має близьку людину, що служить або служила у Силах Оборони.

Для переважної більшості жінок (79%) важливо залишатися в Україні. Основними мотивами виступають сім'я (91%) та почуття приналежності до країни (88%). Важливу роль відіграють і матеріальні чинники, такі як наявність житла (72%) або гарна робота (46%). З рішенням щодо міграції пов'язані і соціально-демографічні характеристики. Старші та заможніші жінки частіше залишаються в Україні, тоді як ті, хто повернувся після перебування за кордоном, демонструють слабшу мотивацію залишатися.

Попри міцну прихильність до країни, 20% жінок хотіли б виїхати за кордон, але не мають для цього можливостей. Серед ВПО цей показник ще вищий і становить 27%. Водночас поширені уявлення про те, що жінки з дітьми, мешканки сіл та внутрішньо переміщені особи більше схильні залишатися, не підтверджуються – їхні наміри не відрізняються від загальної вибірки.

Частина з тих, хто хотіли б виїхати за кордон, навіть не розглядають такий варіант, здебільшого через бідність. А ось 15% жінок активно розмірковують над можливістю виїзду. Основні причини для таких міркувань – прагнення кращого рівня життя (75%) та безпеки (73%). Хоча жінки, які залишаються в Україні, оцінюють ризики нижче, ніж ті, що перебувають за кордоном, обидві групи визнають зростаючі загрози. Найвищі міграційні настрої спостерігаються серед молоді, малозабезпечених та російськомовних мешканок прифронтових та західних регіонів. Ті, хто вже мав досвід переміщення за

межі країни, частіше переглядають своє рішення повернутися. Водночас страх починати все заново та психологічні бар'єри стримують багатьох від реалізації своїх міграційних намірів.

Ми розглянули шість потенційних факторів, які можуть вплинути на рішення жінок виїхати зі своїх домівок. Основним тригером буде безпекова ситуація: загострення бойових дій або загроза окупації збільшують ймовірність міграції вдвічі, зокрема ймовірність виїзду за кордон зростає майже в 1.5 рази. Другим за важливістю фактором є втрата житла, навіть за умови, що на новому місці в Україні пропонують безкоштовне помешкання. Повна втрата доходу має ефект, подібний до втрати житла. При цьому, в обох випадках жінки більш схильні переміститися в межах України. Тривалі відключення електроенергії та теплопостачання і зменшення міжнародної допомоги впливають на рішення щодо міграції меншою мірою. Але політична криза та припинення міжнародної допомоги збільшує ймовірність виїзду саме за кордон. Виїзд знайомих практично не має впливу на рішення про виїзд. Проте, якщо жінка таки наважиться на це через те, що її знайомі виїхали за кордон, вона і сама більш схильна емігрувати.

Зрештою, міграція для українських жінок є ані абсолютною необхідністю, ані неминучістю. Це динамічне рішення, яке змінюється залежно від обставин і особистих можливостей. Розуміння цих нюансів дозволить політикам розробити заходи, які поважають індивідуальний вибір та сприяють стабільності для тих, хто залишається. Рішення залишитися часто ґрунтується на глибоких внутрішніх потребах – зв'язках з близькими, любові до країни, моральному сенсі. Це не лише про «не можу виїхати», а і про «хочу бути тут». Залишитися – це вибір на користь знайомого, хоч і небезпечного, простору.

Для багатьох українок, які залишаються в країні попри тяготи війни, ситуація з житлом відіграє надзвичайно важливу роль у питанні залишатися чи виїхати, випереджаючи навіть доходи. Це другий за силою фактор після безпеки, якій підвищує ймовірність виїзду зі свого населеного пункту. Це вказує на те, що саме житло живить відчуття вкоріненості. У цьому контексті необхідно продовжувати програми допомоги з орендою житла для ВПО, субсидії на ремонт пошкодженого майна або підтримку реконструкції на місцях. Такі ініціативи не лише поліпшують житлові умови, а й зміцнюють фізичний зв'язок з місцем – а отже, посилюють наміри залишатися.

Не менш важливим є публічне визнання з боку держави стійкості та патріотизму тих, хто свідомо вирішили не виїжджати, бо «це моя країна». Якщо держава не демонструє перспектив та підтримки, а в соціальному оточенні переважають історії успішної еміграції, бар'єри до виїзду тануть. Необхідно формувати позитивний наратив про життя в Україні, навіть за таких складних обставин: історії тих, хто залишився чи повернувся, публічна видимість локальних успіхів, зрозуміла державна стратегія відновлення.

Попри труднощі, багато жінок свідомо залишаються в Україні, керуючись особистими цінностями, відповідальністю перед родиною та прив'язаністю до свого середовища. Цей вибір заслуговує на

повагу і підтримку. І якщо держава та суспільство підтримуватимуть цей вибір, це стане додатковим стимулом залишатися, будувати плани на майбутнє і бути частиною відновлення країни.

1. ОГЛЯД СИТУАЦІЇ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну спричинило масштабну кризу переміщення населення, що характеризується безпрецедентним рівнем вимушеної міграції як всередині країни, так і за її межами. За оцінкою Центру економічної стратегії, станом на кінець 2024 року близько 5,2 млн українців залишили країну за час повномасштабного вторгнення (частина з них були примусово вивезені до Росії та Білорусі) (ЦЕС, 2025). Водночас понад 31 мільйон осіб залишаються на підконтрольній українському уряду території, попри значну небезпеку, економічну нестабільність та пошкодження критичної інфраструктури (Ukrinform, 2024). Серед тих, хто виїхав, більшість – дорослі жінки, їх частка становить 44%. 29% українських біженців – діти віком до 18 років (ЦЕС, 2025). Така гендерна структура міграційних потоків значною мірою відображає правові обмеження, що забороняють чоловікам віком 18–60 років залишати країну, якщо вони не підпадають під певні винятки (наприклад, наявність трьох і більше дітей або визначені стани здоров'я).

Попри те, що жінки мають відносно більшу свободу виїзду, значна їх частина вирішує залишитися в Україні. Це рішення має критично важливі наслідки для поточної стабільності країни та її майбутнього відновлення. Швидкий відтік людського капіталу вже створює нагальні економічні, демографічні та безпекові виклики, а наявність працездатного населення є ключовою умовою стійкості України та її повосної відбудови. У цьому контексті розуміння мотивів, що впливають на рішення певних груп залишатися в країні, є фундаментальним для розробки ефективної державної політики.

Оскільки жінки віком 18–60 років мають менше юридичних перешкод для виїзду і водночас становлять важливу частину трудових ресурсів України, це дослідження зосереджується на чинниках, які впливають на рішення цієї групи залишатися в Україні. Їх подальша участь в економічній діяльності, соціальних послугах і зусиллях із розбудови стійкості громад має ключове значення для негайного виживання країни та її довгострокових перспектив. Наприклад, є дані, що вищий рівень участі жінок на ринку праці під час конфліктів позитивно корелює з покращенням добробуту на рівні громад (UN Women, 2012). Таким чином, погляди та вибір цих жінок є ключовими для розробників політик, які прагнуть збалансувати безпекові виклики із соціально-економічною стабільністю.

З погляду державної політики, глибоке розуміння причин, через які певні групи залишаються, є необхідним для розробки цільових програм, спрямованих на підтримку безпеки громадян та стимулювання внутрішнього переміщення як альтернативи транскордонній міграції. Такі заходи можуть включати допомогу з житлом, створення робочих місць, доступ до медичних послуг (включно

з психологічною допомогою) та забезпечення стабільного електропостачання – усе це може зробити проживання у своєму населеному пункті або переселення в межах України більш прийнятним і менш ризикованим. Крім того, збереження кваліфікованих працівників і економічно активного населення є визначальним для уповільнення процесу «відтоку мізків» та забезпечення спроможності країни до відбудови.

Таким чином, шукаючи відповіді на ці питання, даним дослідженням ми робимо внесок у ширшу наукову дискусію щодо вимушеної міграції, висвітлюючи процеси прийняття рішень в екстремальних умовах у гендерному вимірі. Ми маємо на меті надати практичні рекомендації для урядових структур, неурядових організацій і міжнародних партнерів, які прагнуть стабілізувати населення в зонах підвищеного ризику, зміцнити системи підтримки внутрішньо переміщених осіб та, зрештою, зменшити відтік кваліфікованих і працездатних громадян. Отримані висновки матимуть критичне значення для формування політики післявоєнного відновлення України та забезпечення довгострокової демографічної стійкості й розвитку, особливо з огляду на масштабні руйнування інфраструктури та соціально-економічні потрясіння.

2. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Дослідження мігрантів та біженців традиційно зосереджуються на переміщених групах населення – тих, хто виїжджає та повертається, – часто залишаючи поза увагою досвід і рішення тих, хто залишається в умовах конфлікту (Biehler, 2023). У міграційних дослідженнях це явище відоме як упередження мобільності (mobility bias). Schewel (2020) визначає цю упередженість як «надмірну концентрацію теоретичної та емпіричної уваги на чинниках і наслідках мобільності, що, у свою чергу, призводить до супутнього нехтування явищем іммобільності». Як наслідок, більшість наукових дискусій були зосереджені на факторах «виштовхування» (push factors) та «притягування» (pull factors), які стимулюють або сприяють міграції, тоді як порівняно мало уваги приділялося розумінню того, чому частина населення обирає залишатися у зонах конфліктів і стихійних лих.

Ця прогалина у літературі не лише обмежує наше розуміння ширших міграційних процесів, але й зміщує політики в бік сприяння міграції, а не стабілізації чи підтримки тих, хто залишається. Наявні дослідження вимушеної міграції ідентифікували основні фактори «виштовхування», серед яких домінуючим чинником є *загроза насильства*. Водночас значну роль відіграють також економічні та політичні фактори (Morrison and May, 1994; Czaika and Kis-Katos, 2009; Lozano-Gracia et al., 2010; Bohra-Mishra and Massey, 2011).

У контексті вимушеного переміщення фактори «притягування» зазвичай розглядаються як чинники, що визначають, куди прямують біженці, а не чому вони вирішують виїхати. Попередні дослідження свідчать, що біженці часто обирають сусідні країни з відносно високим рівнем доходу на душу

населення, доступною системою освіти та охорони здоров'я, а також ті, де є налагоджені соціальні зв'язки (Lanati and Thiele, 2022; Di Iasio and Wahba, 2024). При цьому люди старше 60 років значно частіше виявляють небажання до переїзду, що пояснюється наявністю глибших соціальних зв'язків, проблемами зі здоров'ям і прагненням зберегти усталений спосіб життя (Dorcas Aid International, 2022; HelpAge International, 2024).

На противагу цьому, рішення залишитися в регіонах, охоплених конфліктом, вивчено значно менше. Нечисленні дослідження свідчать про те, що нестача фінансових ресурсів, відсутність контактів у потенційних місцях призначення та високі альтернативні витрати на переїзд можуть перешкоджати виїзду (Ibáñez & Andrés, 2016). Однак люди можуть залишатися не лише через неможливість виїзду, а й свідомо – за власним вибором. Ми досі знаємо відносно мало про мотивацію, що стоїть за добровільним рішенням залишитися під час війни.

Ще одним обмеженням багатьох досліджень, пов'язаних із конфліктами, є те, що вони часто проводяться після завершення бойових дій, що накладає певні методологічні обмеження: респонденти можуть ретроспективно раціоналізувати свої рішення, а не фіксувати свої справжні мотиви в момент ухвалення рішення. Відмінністю цього дослідження є те, що воно проводиться під час активної фази війни, що дозволяє задокументувати реальні настрої, які впливають на рішення жінок залишатися чи виїжджати.

Розуміння цих мотивацій також може допомогти розробникам політик переконувати вразливі групи населення евакуюватися, коли ситуація стає критично небезпечною. Це є надзвичайно важливим питанням, зважаючи на те, що багато українців залишаються на місці, навіть коли бойові дії загострюються (Martinez et al., 2023).

Це дослідження заповнює критичну прогалину, безпосередньо вивчаючи жінок віком 18-60 років, які могли б виїхати, але вирішили цього не робити, тим самим доповнюючи літературу про вимушену міграцію у воєнний час новими аспектами. Оскільки Україна продовжує зазнавати руйнівних наслідків війни, дані щодо населення, яке залишилося, допоможуть розробити політики, спрямовані на зміцнення соціальної згуртованості, економічної стабільності та національної стійкості. Зрештою, глибше розуміння іммобільності збагачує існуючі знання про вимушену міграцію, пропонуючи більш цілісний погляд на те, як конфлікт змінює населення і території з плином часу.

3. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

У цьому дослідженні ми використовуємо змішаний підхід, що поєднує опитування та експеримент із дискретним вибором (a discrete choice experiment, DCE) для вивчення факторів, які впливають на рішення жінок залишатися в Україні, переїжджати всередині країни або виїжджати за кордон під час війни.

3.1. ВИБІРКА ТА ЗБІР ДАНИХ

Опитування проводилося компанією *ТОВ «Рейтинг Онлайн»* на всій території України, крім тимчасово окупованих територій, а також територій, де на момент опитування був відсутній український мобільний зв'язок. Опитування тривало з 23 по 30 січня 2025 року і охоплювало жінок віком 18-60 років, котрі проживали в Україні на момент опитування.

Вибірка є репрезентативною за віком та регіоном проживання для цільової аудиторії опитування.

3.1.1. ЗАГАЛЬНА МЕТОДИКА

Опитування відбувалося з використанням методики CATI-CAWI¹, яка передбачає два етапи. На першому етапі респонденти рекрутуються випадковим чином через CATI (з процедурою генерації випадкових номерів Random Digit Dialing, RDD) і проходять коротку скринінгову анкету включно з наданням згоди на продовження участі в опитуванні онлайн. Як тільки респонденти закінчують цю частину і погоджуються пройти анкету онлайн, вони автоматично отримують текстове повідомлення у месенджері Viber (або за його відсутності у СМС) з посиланням на анкету. При переході за цим посиланням, респонденти починають другий етап опитування (CAWI), під час якого вони самостійно заповнюють онлайн-анкету на платформі *Rating Online*. Загальний відсоток досяжності респондентів склав 5,6%.

Розмір основної вибірки по Україні склав **2018 респонденток**, які повністю пройшли опитування. Результати опитування було зважено за ознакою макрорегіону проживання та вікової групи.

Окрім основного етапу опитування, було здійснено **бустерну довибірку 319 респонденток**, щоб досягти щонайменше 450 респонденток відповідно у кожній з цільових груп: внутрішньо переміщених осіб та тих, хто повернувся після виїзду за кордон (поверненців). Таким чином загальна вибірка з добором цільових груп склала **2337 опитаних**.

Такий розмір вибірки дозволяє проводити сегментацію за віком, типом населеного пункту (місто/село), рівнем доходу тощо. Завдяки цілеспрямованому збільшенню вибірки ключових підгруп, опитування забезпечує надійні висновки щодо різноманітності досвіду та мотивацій у різних контекстах переміщення.

¹ Computer Assisted Telephone Interview – Computer Assisted Web Interview

Усі учасники надали інформовану згоду та були поінформовані про можливість припинити заповнення анкети в будь-який момент. Зібрані дані були анонімізовані, і жодні персональні ідентифікатори не включено до фінального набору даних.

Повна інформація про методологію збору даних подана у ДОДАТОК 2. Методологія збору даних.

3.2. ДИЗАЙН ОПИТУВАННЯ

Анкета структурована за такими блоками запитань:

- соціально-демографічні дані
- бажання та причини залишитися в Україні
- сприйняття ризиків
- наміри та обмеження щодо виїзду за кордон
- суб'єктність у прийнятті рішення про переміщення
- бачення майбутнього
- досвід війни
- експеримент із дискретним вибором (DCE).

Повний опитувальник доступний у ДОДАТОК 3. Опитувальник.

Для вивчення намірів виїзду за кордон у цьому дослідженні застосовується концептуальна **модель «прагнення–спроможності»** (aspirations–capability framework), розроблена Хейном де Хаасом (Hein de Haas, 2021) у праці “*A Theory of Migration: The Aspirations-Capabilities Framework*”. Основною ідеєю цього підходу є те, що рішення про міграцію є результатом взаємодії між прагненнями особи (її бажанням виїхати) та її спроможностями, тобто ресурсами та можливостями, які сприяють або обмежують фактичну міграцію.

Замість того, щоб розглядати міграцію виключно як реакцію на зовнішні обставини, де Хаас наголошує, що вона виникає внаслідок взаємодії цих двох вимірів, формуючи чотири основні групи:

1. **Високі прагнення, високі спроможності** – особи, які бажають мігрувати і мають достатньо ресурсів (фінансових, соціальних тощо) для цього.
2. **Високі прагнення, низькі спроможності** – особи, які сильно прагнуть виїхати, але стикаються з обмеженнями, такими як нестача коштів, логістичні труднощі або юридичні бар'єри.
3. **Низькі прагнення, високі спроможності** – особи, які могли б виїхати, але вирішують залишитися через прив'язаність до сім'ї, громади або почуття національної ідентичності.
4. **Низькі прагнення, низькі спроможності** – особи, які не прагнуть мігрувати і водночас не мають для цього можливостей, що призводить до так званої «покірної нерухомості» (*acquiescent immobility*).

Ця модель є особливо актуальною в умовах війни, оскільки вона дозволяє враховувати як структурні обмеження (наприклад, проблеми безпеки, фінансові ресурси), так і психологічні фактори (наприклад, страх, національну гордість, сімейні зобов'язання), які впливають на рішення. Спираючись на цю

модель, дослідження класифікує респондентів за їхніми прагненнями до виїзду та спроможністю реалізувати ці прагнення, що дозволяє чітко визначити, як кожна комбінація цих факторів впливає на рішення про переміщення.

Розглядаючи рішення залишитися і поїхати з точки зору прагнень і можливостей, це дослідження має на меті забезпечити детальне розуміння того, як люди зважують свої варіанти в умовах надзвичайно високого ризику. Крім того, зосередження на працездатних жінках, які є найбільш мобільною групою в українському контексті воєнного часу, дозволяє глибше дослідити мотиви та обмеження, пов'язані із рішенням залишатися, поза більш очевидними бар'єрами, такими як правові обмеження, що стосуються чоловіків, і небажання їхати, яке зазвичай спостерігається серед старшого населення.

Для доповнення отриманих результатів аналіз включає дані з опитування біженців, проведеного Центром економічної стратегії (ЦЕС) у листопаді-грудні 2024 року². Цей набір даних, що містить відповіді українських біженців за кордоном, дозволяє провести порівняльний аналіз між тими, хто залишився в Україні, і тими, хто виїхав, надаючи цілісне уявлення про міграційну динаміку під час війни³.

3.3. ЕКСПЕРИМЕНТ ІЗ ДИСКРЕТНИМ ВИБОРОМ (DISCRETE CHOICE EXPERIMENT, DCE)

3.3.1. МЕТА ТА ПІДХІД

У рамках цього проекту ми мали на меті дослідити, на які компроміси йдуть люди, вирішуючи залишитися у своєму поточному населеному пункті чи виїхати під час тривалого військового конфлікту. З огляду на чутливість теми, ми застосували експеримент із дискретним вибором (DCE), також відомий як факторний дизайн або метод віньеток, для системної оцінки вподобань респондентів. Цей метод дозволяє глибше зрозуміти, як опитані зважують конкуруючі фактори, та кількісно оцінити відносну важливість кожного з них. Інтеграція DCE дає змогу дослідженню вийти за межі самооцінки мотивів залишатися вдома, щоб виявити реальні вподобання та вибори, які лежать в основі прийняття рішень.

3.3.2. ДИЗАЙН ЕКСПЕРИМЕНТУ

Експеримент був розроблений таким чином, щоб представляти респондентам гіпотетичні **сценарії**, описані комбінацією з шести атрибутів: безпекова ситуація, рівень доходу, доступність базових комунальних послуг, соціальні зв'язки, доступ до житла та політична ситуація.

Кожен атрибут має три впорядковані **рівні**, що відображають послідовність від «без змін» до «певного погіршення» і «значного погіршення».

² [Українські біженці після трьох років за кордоном. Четверта хвиля дослідження.](#)

³ Для порівнюваності результатів з даних про біженців ми аналізуємо лише підвибірку жінок віком 18-60

У Таблиці 1 представлено шість атрибутів та їхні рівні, які описують гіпотетичні ситуації, що мають значення для прийняття рішень респондентами.

Ці шість атрибутів були обрані з огляду на наукову літературу та звіти міжнародних організацій, які вивчають вимушене переміщення під час російсько-української війни. Наприклад, регулярні звіти UNHCR "Lives on hold: Intentions and Perspectives of Refugees, Refugee Returnees and IDPs from Ukraine"⁴ серед факторів, які впливають на виїзд та можливе повернення біженців, постійно відзначають безпекові (обстріли або окупація), побутові (доступ до води і електропостачання), фінансові (робота, ресурси для повернення та реінтеграції) та соціальні (чи можуть родичі покинути Україну). Звіти також відзначають доступ до адекватного житла як передумову повернення біженців та ВПО. Таким чином, запропоновані нами фактори "невиїзду" є дзеркальним відображенням факторів повернення. Схожі фактори (безпека, фінанси, житло, побутові послуги, соціальні зв'язки) вказуються в регулярних звітах МОМ⁵, що стосуються українських біженців за кордоном, ВПО та локального населення. Також вплив насильства як фактора вимушеної міграції описані в науковій літературі, наприклад, у Kosyakova et al., 2016. Політичні фактори були обрані як додатковий контроль, але політична нестабільність також зустрічається в численних дослідженнях переміщення під час воєнних конфліктів.

3.3.3. ЗАВДАННЯ ВИБОРУ

Кожній респондентці було представлено завдання обрати одну з двох запропонованих ситуацій, кожна з яких описувалася шістьма атрибутами. Респонденток просили відповісти на два запитання:

1. В якій з двох наведених ситуацій ви будете більш схильні виїхати з вашого населеного пункту?
2. Якби обрана вами ситуація сталася насправді, щоб ви зробили?
 - a. Залишилася б у своєму населеному пункті
 - b. Виїхала б в інший населений пункт в Україні
 - c. Виїхала б за кордон

Кожна респондентка робила вибір тричі (тобто бачила три пари сценаріїв), що забезпечило ознайомлення з різноманітними гіпотетичними ситуаціями.

⁴ Останній звіт <https://www.unhcr.org/ua/en/media/lives-hold-intentions-and-perspectives-refugees-refugee-returnees-and-idps-ukraine-6-summary>

⁵ Див. <https://dtm.iom.int/ukraine>

Таблиця 1. Атрибути та рівні змінних для гіпотетичних ситуацій використані для експерименту з дискретним вибором

Атрибути/рівні	1 не змінилося	2 трохи погіршилося	3 дуже погіршилося
Безпека	Загальна безпекова ситуація в країні така, як зараз	Ситуація на фронті різко погіршилась. (Росія наступає, захоплює великі міста, обстріли міст посилюються)	Загальна безпекова ситуація катастрофічна. Виникла загроза окупації країни.
Доходи	Ваші доходи не змінилися	Ваші доходи впали на 50%	Ваша сім'я втратила джерела доходу
Базові комунальні послуги	Відключення світла тривають так само, як зараз	До 12 годин на добу немає енергопостачання	Більше 20 годин на добу немає тепло- та енергопостачання
Соціальні зв'язки	Більшість ваших знайомих залишаються у вашому населеному пункті	Більшість ваших знайомих виїхали з вашого населеного пункту	Більшість ваших знайомих виїхали з України
Житло	Ваше нинішнє житло не постраждало	Ваше нинішнє житло постраждало і не придатне до проживання. У новому місці вам пропонують безкоштовне житло	Ваше нинішнє житло постраждало і не придатне до проживання. У новому місці вам доведеться самостійно знімати житло
Внутрішня політична ситуація та міжнародна допомога	Політична ситуація та обсяги міжнародної допомоги не змінилися	Політична ситуація не змінилася. Обсяги міжнародної допомоги різко зменшилися.	В країні політична криза. Почалися вуличні протести. Міжнародна допомога майже припинилася.

3.3.4. ОПТИМІЗАЦІЯ ДИЗАЙНУ ЕКСПЕРИМЕНТУ

У запропонованому дизайні з шістьма атрибутами і трьома рівнями кожного атрибуту повний набір можливих альтернативних сценаріїв становить 729 (3^6). Однак випадкове поєднання сценаріїв із впорядкованими альтернативами часто призводить до тривіальних або нереалістичних комбінацій. Наприклад, пара, в якій один сценарій є очевидно домінантним (наприклад, один сценарій без змін за усіма атрибутами проти іншого зі значними негативними змінами), не є інформативною і не дозволяє зробити висновки щодо уподобань респондентів стосовно атрибутів.

Щоб уникнути таких ситуацій, був застосований принцип часткового факторного дизайну (*fractional factorial design*), який дозволяє зосередитися на основних ефектах, забезпечуючи при цьому змістовність вибору та збалансоване представлення атрибутів.

У результаті повний набір був скорочений до випадкової підмножини з 72 ситуацій, які були випадково згруповані у 36 пар. На Рисунок 1 показано візуальне представлення питання експерименту на екрані мобільного телефону респондента.

Рисунок 1. Питання експерименту на екрані мобільного телефону

В якій з двох наведених ситуацій Ви будете більш схильні виїхати з Вашого населеного пункту?	
Ситуація 1	Ситуація 2
Загальна безпекова ситуація катастрофічна. Виникла загроза окупації країни.	Ситуація на фронті різко погіршилась. (росія наступає, захоплює великі міста, обстріли міст посилюються)
Ваші доходи впали на 50%	Ваші доходи впали на 50%
Відключення світла тривають так само як зараз	До 12 годин на добу немає енергопостачання
Більшість ваших знайомих залишаються у вашому населеному пункті	Більшість ваших знайомих залишаються у вашому населеному пункті
Ваше нинішнє житло постраждало і не придатне до проживання. У новому місці вам доведеться самостійно знайти житло	Ваше нинішнє житло не постраждало
В країні політична криза. Почалися вуличні протести. Міжнародна допомога майже припинилася.	В країні політична криза. Почалися вуличні протести. Міжнародна допомога майже припинилася.
Ситуація 1	Ситуація 2

Ви будете більш схильні виїхати з Вашого населеного пункту у...

У ситуації 1 (ліворуч)

У ситуації 2 (праворуч)

Примітка. N=72 гарантує, що наш дизайн задовольняє математичним правилам для забезпечення балансу та структури фракційного факторного дизайну для 3-рівневої системи, і, в той же час, гарантує, що кожна пара показана достатній кількості респондентів у вибірці з 2018 респондентів. Для реалізації дизайну використано пакет R (DoE.base).

3.3.5. ПРОВЕДЕННЯ ОПИТУВАННЯ

Під час опитування кожному респонденту було показано три (з 36 утворених) випадкові пари з виборами. При вибірці розміром 2018 респондентів кожна пара в середньому була показана 168 респондентам. Пілотне тестування гарантувало, що дизайн був зрозумілим і що навантаження було посильним для респондентів.

Дані, зібрані з DCE, ми проаналізували за допомогою моделей дискретного вибору, зосереджуючись на відносній важливості кожного атрибуту та його рівнів у формуванні рішень респондентів.

3.3.6. ЕТИЧНІ ПИТАННЯ

Враховуючи чутливий характер теми, дослідники дотримувалося суворих етичних стандартів. Інформована згода була отримана від усіх учасниць, а їх анонімність і конфіденційність гарантувалися протягом усього дослідження. Погодження етичного комітету American University Kyiv було отримано перед початком збору даних.

Загалом, цей змішаний підхід, що поєднує дані опитування та експеримент із дискретним вибором, спрямований на глибоке вивчення того, як українські жінки оцінюють ризики та можливості, виявляючи відносну значущість різних факторів у прийнятті рішень щодо того, залишитися чи виїхати під час війни.

4. ПОРТРЕТ РЕСПОНДЕНТОК

У цьому дослідженні під **внутрішньо переміщеними особами** (ВПО) ми маємо на увазі тих респонденток, які в опитуванні вказували, що після 24 лютого 2022 року виїхали зі свого постійного місця проживання внаслідок збройної агресії Росії в інший населений пункт в Україні та не повернулися, або виїжджали за кордон, повернулися в Україну, але не у свій населений пункт. При цьому не береться до уваги, чи має респондентка формальний статус внутрішньо переміщеної особи, відповідно до українського законодавства. Якщо респондентка переїхала в інший населений пункт після 2014 року, але не переміщалася після лютого 2022 року, то вона не належить до категорії ВПО в рамках цього дослідження. У нашій вибірці ВПО становлять 18%.

Під **поверненнями**, або колишніми біженцями, ми маємо на увазі респонденток, які виїжджали за кордон через російську агресію і повернулися в Україну. Якщо вони повернулися не у свій населений пункт, то ці респондентки також входять у категорію ВПО. Ця група становить 12%.

Також для аналізу ми виділили групу **колишніх ВПО**, тобто ті, хто виїжджали зі свого населеного пункту в межах України та вже повернулися додому. Якщо, крім переміщення в межах України, вони виїжджали за кордон, то ці респондентки також входять у категорію поверненців. Загалом колишніх ВПО 11%.

Це дослідження вивчає особливості життя та досвіду жінок, які на момент опитування проживали в Україні, і не охоплює тих, хто виїхав за кордон та залишився там.

4.1. ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПОРТРЕТ

Найбільше опитаних проживає у центральних областях (Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Черкаська області, м. Київ) – 39%. У західному регіоні (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька області) проживає 28%, у прифронтових областях (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька,

Харківська, Херсонська області) – 18%. Найменше респондентів з південних (Миколаївська, Одеська) – 9% та північних областей (Сумська, Чернігівська) – 6% (Рисунок 2)⁶. 32% опитаних живе в обласних центрах, майже 30% - у селах і селищах. Найменше живе у маленьких містечках (з населенням до 50 тис.) – 15%, у містах понад 50 тис. мешканців – 23% (Рисунок 3).

Серед опитаних респонденток найчисельнішу **вікову групу** ставлять жінки 40-49 років – 30% вибірки. Майже по 25% віком 30-39 та 50-60 років. Наймолодша група (18-29 років) становить 20% від усіх опитаних (Рисунок 4).

Майже половина респонденток (47%) немає **дітей** віком до 18 років, які проживають разом з ними в Україні. 28% мають одну дитину, 17% - двох дітей і 7% - троє і більше дітей (Рисунок 5).

Рисунок 2. Розподіл респонденток за регіоном проживання

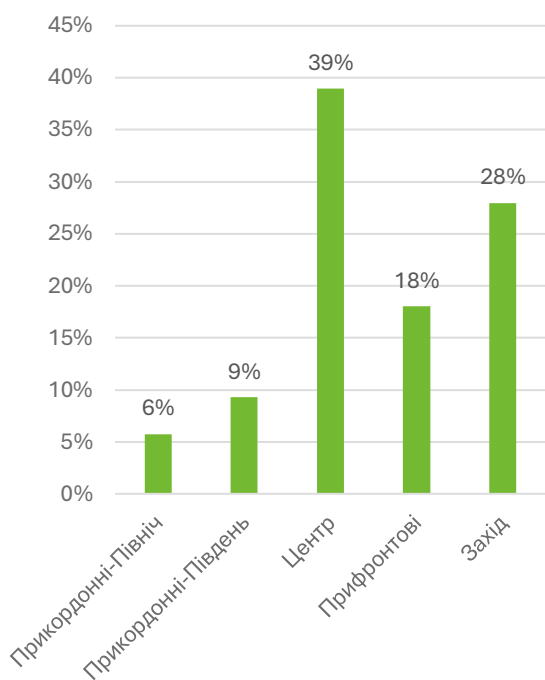
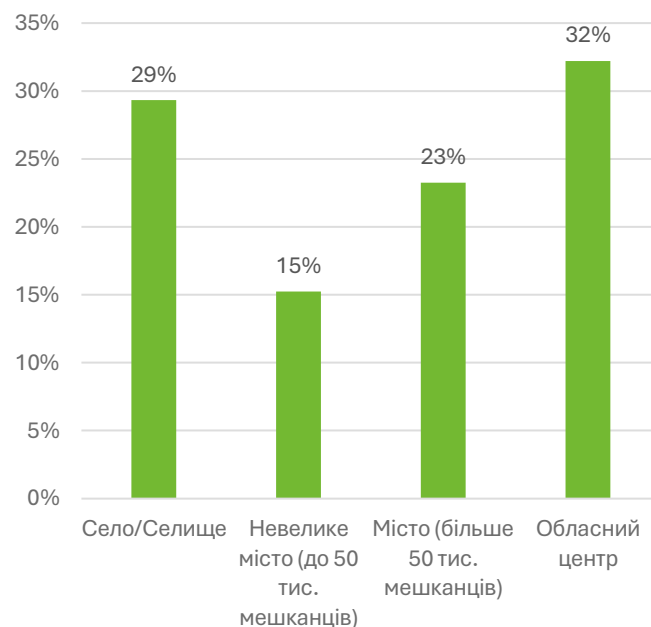

Рисунок 3. Розподіл респонденток за типом населеного пункту

⁶ Поділ на регіони не повністю відповідає класичному поділу, який використовується в дослідженнях українського населення. Це зроблено для подальшого аналізу в розрізі регіонів, виходячи з припущення, що під час війни проживання у прифронтових областях, а також тих, що мають наземний кордон з Росією або вихід до моря, з якого можуть йти ракетні атаки або висадка десанту, може мати значення для рішення залишатися у своєму населеному пункті чи виїжджати.

Рисунок 4. Розподіл респонденток за віком

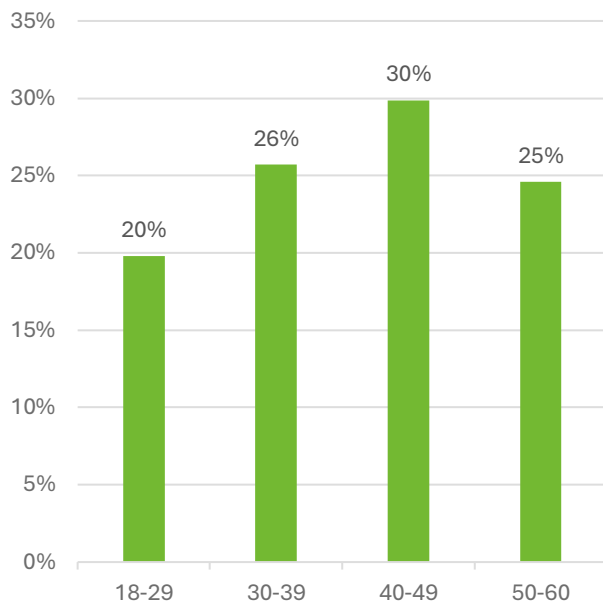
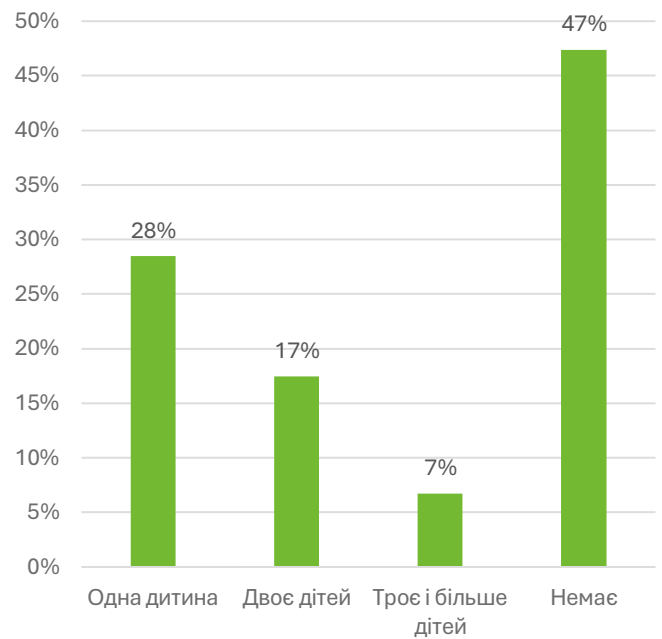
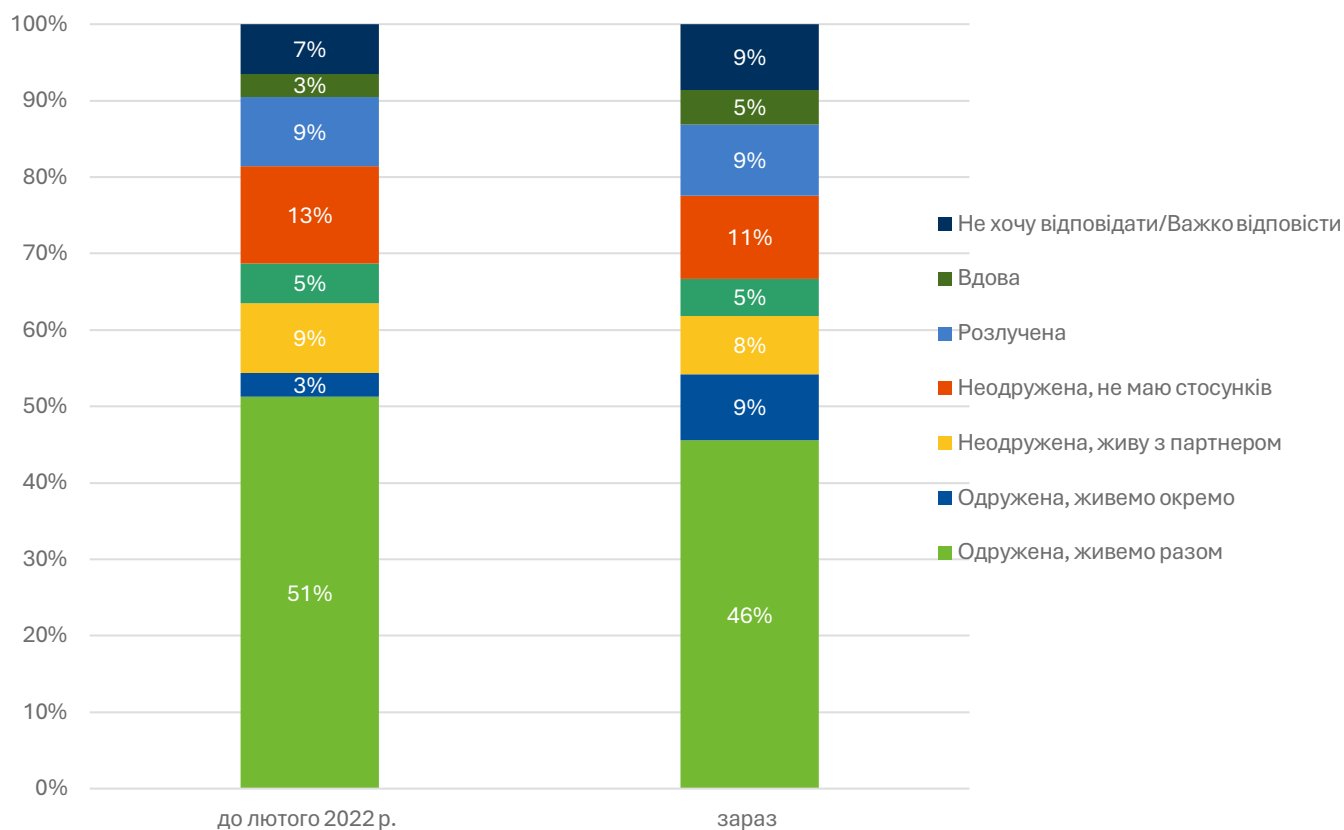

Рисунок 5. Розподіл респонденток за наявністю дітей до 18 років, які проживають разом з ними

Майже половина респонденток (46%) **одружені** і проживають разом зі своїм чоловіком (Рисунок 6). Загалом мають партнера (з яким одружені або ні, проживають разом або ні) – 67%. В цілому ситуація серед тих, хто наразі проживає в Україні, суттєво не змінилася за час повномасштабного вторгнення. Найбільша зміна відбулася в категорії «одружена, живемо окремо», вона зросла з 3% до 9%.

Рисунок 6. Сімейний статус до лютого 2022 року і зараз

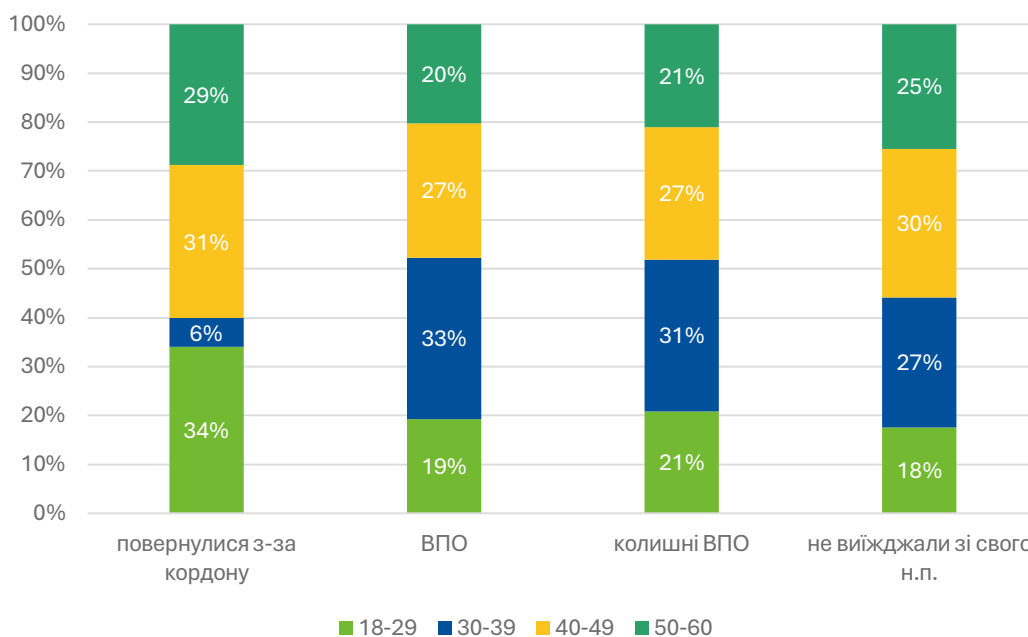

Для абсолютної більшості респонденток (80%) **основною мовою спілкування** у побуті є українська. 18% кажуть про російську як основну. Традиційно зберігаються регіональні мовні відмінності. Так, в західному регіоні українською мовою спілкуються 94%, у центральному та північному – по 81%. У східних та південних областях цей показник нижчий – 66% та 63% відповідно.

Демографічний портрет жінок, які мали **досвід переміщення**, суттєво відрізняється від тих, хто не залишав свого населеного пункту. Так, серед тих, хто повернувся з-за кордону значно вища частка наймолодшої категорії: 34%, порівняно з 20% в усій вибірці. Водночас, у цій категорії критично мала частка респонденток віком 30-39 років – лише 6%, тоді як загалом у вибірці їх 26% (Рисунок 7).

Внутрішньо переміщені особи та ті, хто повернувся додому після переїзду в межах України, дуже схожі за віковою структурою. Тобто повернення ВПО додому відбувається рівномірно за віковими групами.

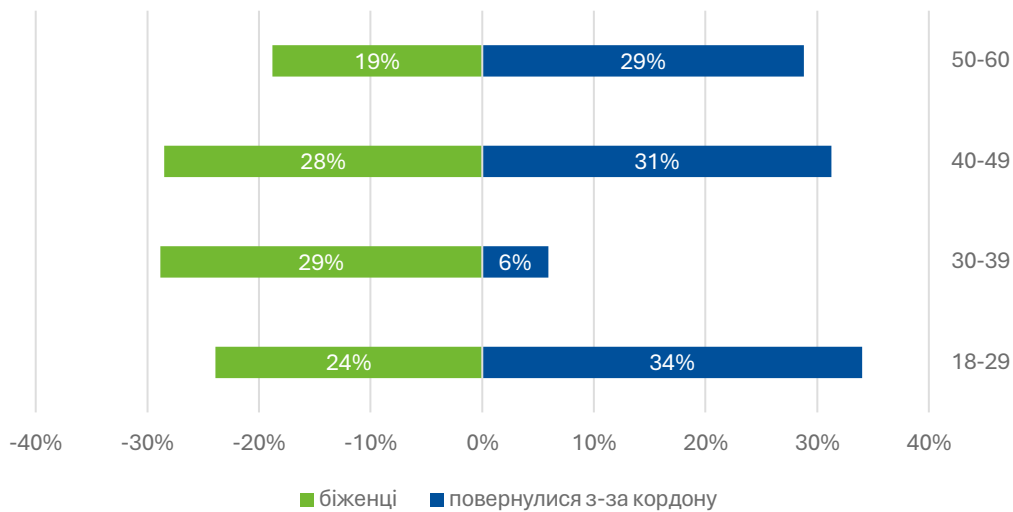
Рисунок 7. Розподіл за віком тих, хто повернувся додому, ВПО та тих, хто не виїжджав зі свого н.п.

Цікавим є порівняння вікової структури українок, які зараз проживають за кордоном та тих, хто повернувся (Рисунок 8). Серед поверненців суттєво більші частки у категоріях 18-29 та 40-49 років: 34% і 31% відповідно, порівняно з 24% і 28% серед біженок. Найбільша відмінність спостерігається у категорії 30-39 років. Серед біженців вони становлять 29%, тоді як серед поверненців лише 6%. Тобто повернення українських біженок з-за кордону відбувається нерівномірно, найменше повертаються жінки віком 30-39 років, при тому що це одна з найбільших категорій, яка виїхала.

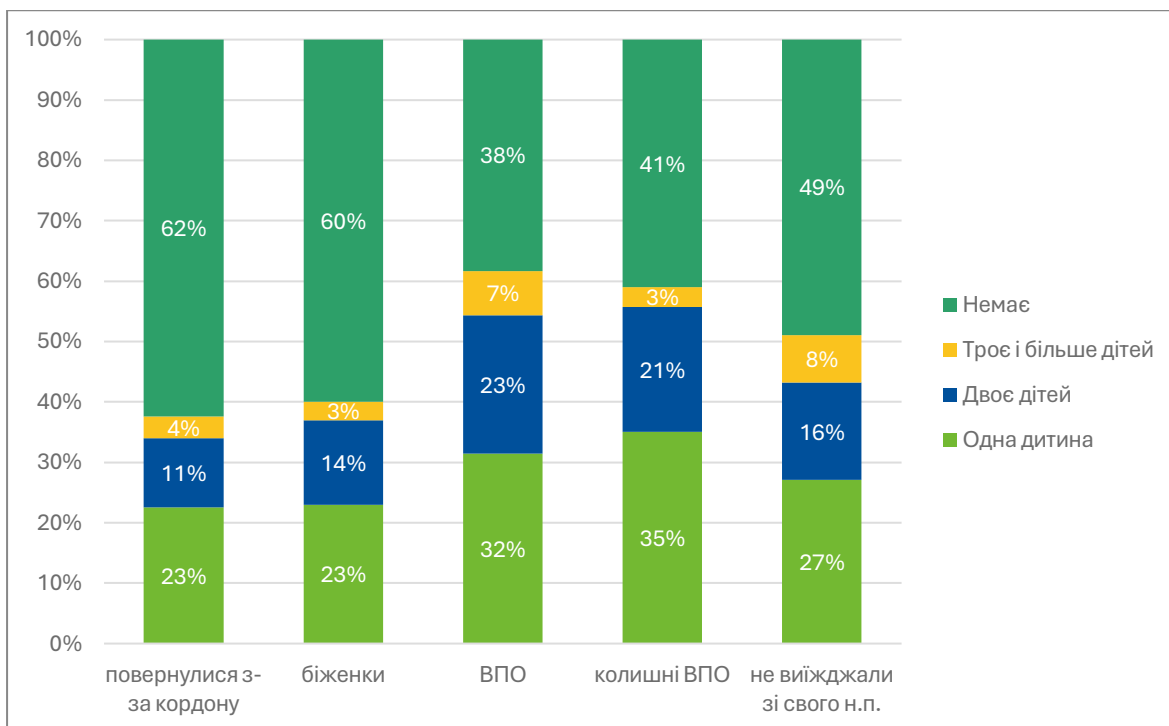
Така низька частка жінок віком 30-39 років, які повернулися з-за кордону, привертає увагу. Нам не вдалося знайти інші дослідження з оцінкою демографічної структури населення, яке повернулося після виїзду до інших країн, тому немає можливості порівняти дані. Ми припускаємо, що такий малий відсоток повернення цієї вікової категорії пов'язаний з тим, що у них найчастіше є діти віком до 18 років, і це є основним фактором, який стримує повернення.

Рисунок 8. Розподіл за віком біженців та поверненців⁷

Також групи з різним досвідом вимушеного переселення відрізняються за наявністю та кількістю дітей (Рисунок 9). Так, серед ВПО і колишніх ВПО біля 60% мають дітей до 18 років, тоді як серед поверненців та біженок лише біля 40%. Бачимо, що ВПО та біженки повертаються додому не залежно від наявності дітей.

Рисунок 9. Кількість дітей у тих, хто повернувся додому, біженок, ВПО та тих, хто не виїжджав зі свого н.п.

⁷ Тут і далі дані про біженців взято з дослідження «Українські біженці після трьох років за кордоном. Четверта хвиля дослідження», проведеного Центром Економічної стратегії (<https://ces.org.ua/refugees-fourth-wave/>). Для порівнюваності результатів із закордонної вибірки аналізуються тільки жінки віком 18-60 років.

4.2. ПЛАНИ ЩОДО НАРОДЖЕННЯ ДІТЕЙ

Серед усіх респонденток віком 18-49 років лише 26% планують народжувати дітей (Таблиця 2). Зокрема 7% планують народити протягом найближчих трьох років, 3% – через три і більше років і 5% – тільки після закінчення війни. Ще 10% планують народження дитини, але не можуть сказати, коли саме.

58% українок не мають намірів народжувати дитину, серед них більшість (88%) уже має дітей.

Таблиця 2. Плани щодо народження дітей (респондентки віком 18-49 років, кількість респонденток = 1538)

Яке з наведених нижче тверджень найкраще описує ваші подальші плани стосовно народження дітей?	
Уже маю і більше не планую мати дітей	51%
Не маю дітей і не планую мати дітей взагалі	7%
Планую народження дитини, але ще не знаю, коли саме	11%
Планую народження дитини впродовж найближчих 3 років, незалежно закінчення війни	7%
Планую народження дитини через 3 і більше років, незалежно від закінчення війни	3%
Планую народження дитини лише після закінчення війни	5%
Важко відповісти	16%

В українок, які мають і не мають дітей, різні плани щодо народження дітей. Так, серед тих, хто ще не має дітей⁸, 41% планують народження, серед респонденток з однією дитиною – 23%, з двома і більше дітьми – біля 12%. Водночас, 18% жінок, у яких немає дітей, не планують народження.

4.3. ЗАЙНЯТІСТЬ ТА ФІНАНСОВЕ СТАНОВИЩЕ

Більшість українок (63%) зайняті на ринку праці, з них майже порівну зайняті у приватному та державному секторі (по 25%), ще 7% мають власний бізнес (Таблиця 3). 35% не працюють, основні причини цього: відпустка по догляду за дитиною (10%), на пенсії (4%), навчання в університеті (3%), догляд за людиною з інвалідністю (2%). 16% вказали, що не працюють, не обравши жодну з вище наведених причин.

⁸ Немає дітей віком до 18 років, які проживають разом з респонденткою в Україні

Таблиця 3. Статус зайнятості респонденток

Яка із наступних категорій найкраще описує Ваш основний статус зайнятості зараз?	
Наймана працівниця, працюю у приватному секторі	25%
Наймана працівниця, працюю у державному секторі	25%
Не працюю	16%
Відпустка по догляду за дитиною	10%
Підприємниця, власниця своєї справи	7%
Пенсіонерка (за віком, інвалідністю), НЕ працюю	4%
Студентка, НЕ працюю	3%
Пенсіонерка (за віком, інвалідністю), працюю	3%
Студентка, працюю	3%
Догляд за людиною з інвалідністю	2%
Військовослужбовиця	1%

Серед **ВПО** частка опитаних, які вказали, що не працюють вища, ніж загалом у вибірці – 21% проти 16%. Також суттєво вища частка ВПО, які знаходяться у відпустці по догляду за дитиною, - 15% проти 10% у загальній вибірці.

У розрізі **регіонів** найвища частка непрацюючих у південних та прифронтових областях – біля 21%. У інших регіонах цей показник у межах 14-17%.

Серед тих, хто вказав, що працює, найбільша частка українок належить до адміністративних працівниць (офіс-менеджери, секретарі, бухгалтери) – 26% (Таблиця 4). Далі за популярністю йдуть працівники без формальної кваліфікації (15%), вчителі (14%) та кваліфіковані працівники сфери послуг (12%).

Таблиця 4. Професії/кваліфікації респонденток, які працюють (кількість респонденток = 1123)

Яка із наступних категорій найкраще описує вашу професію/кваліфікацію?	
Адміністративні працівники: офіс-менеджери, секретарі, бухгалтери.	26%
Працівники без формальної кваліфікації: робітники та працівники сільського господарства без формальної освіти, продавці, офіціанти, прибиральники	15%
Вчителі	14%
Кваліфіковані працівники сфери послуг: кухарі, фотографи, фітнес-тренери, швачки.	12%
Науковці ВНЗ, дослідники, інженери, лікарі, агрономи	9%
Середній медичний персонал: медсестри, фельдшери, фармацевти, асистенти лікарів.	8%
Законодавці, вищі державні службовці, топ менеджери	5%
Кваліфіковані робітники: будівельники, електрики, сантехніки, водії, кваліфіковані працівники сільського господарства	4%
Креативні професії: дизайнери, художники, письменники, журналісти.	4%
ІТ-спеціалісти: програмісти, розробники, спеціалісти з кібербезпеки.	3%
Інше	1%

Щодо **фінансового становища**, то 14% респонденток мають найнижчий рівень доходів – їм не вистачає коштів навіть на продукти харчування (Рисунок 10). Найбільшу категорію (34%) становлять респондентки, які мають достатньо коштів на продукти, проте купувати одяг їм складно. Таким чином, майже половина українок знаходяться у двох найбідніших категоріях. Кожна четверта респондентка має середній рівень достатку. До найбагатшої категорії, яка може дозволити собі будь-які покупки, належить 2%⁹.

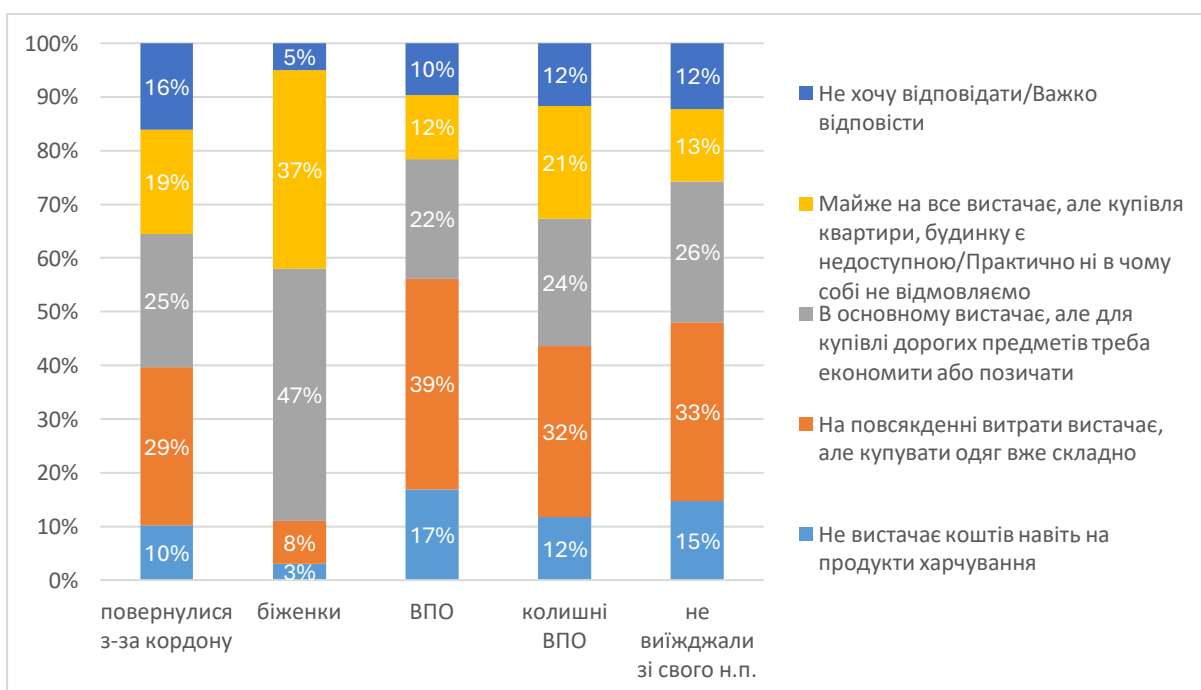
⁹ Для подальшого аналізу дві найбагатші категорії були об'єднані в одну.

Рисунок 10. Фінансове становище респонденток

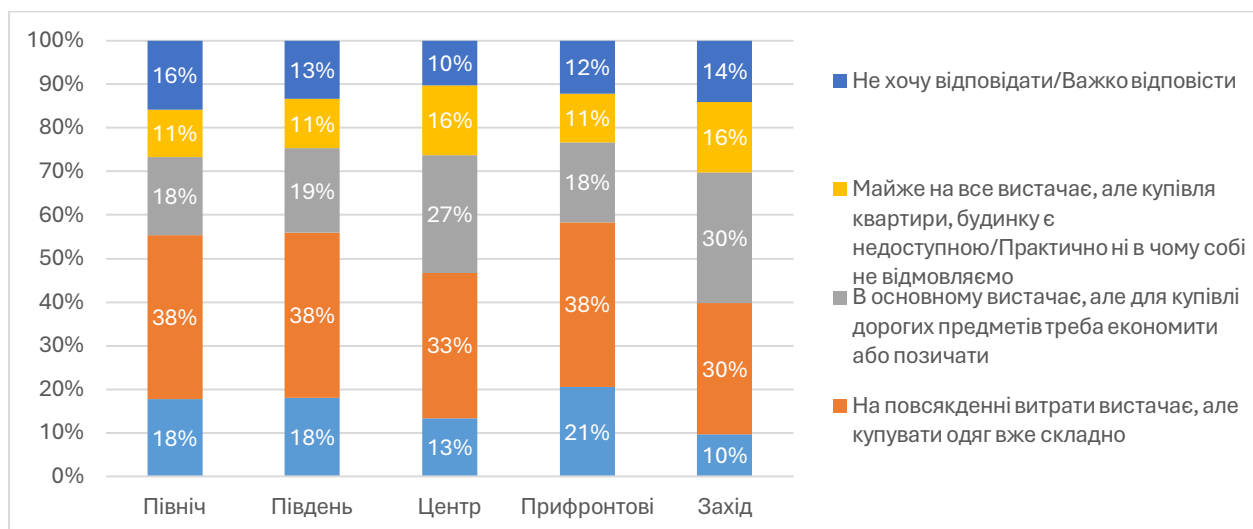
Серед усіх категорій **внутрішньо переміщені особи** мають найнижчий рівень доходів – 56% належать до двох найбідніших категорій, тоді як в інших категоріях ця частка коливається від 40% до 48% (Рисунок 11). Найбільша частка найзаможніших респонденток серед тих, хто повернувся у свої населені пункти (з-за кордону або з інших населених пунктів України). Цікаво порівняти українок, які повернулися з-за кордону і залишаються там. Як бачимо, біженки мають найвищі доходи, порівняно з усіма іншими категоріями, водночас поверненці значно бідніші: 40% не можуть купувати навіть продукти або можуть лише продукти, тоді як серед біженок таких 11%. Тобто, повертаються в першу чергу жінки з меншими доходами.

Рисунок 11. Фінансове становище тих, хто повернувся додому, біженок, ВПО та тих, хто не виїжджав зі свого н.п.

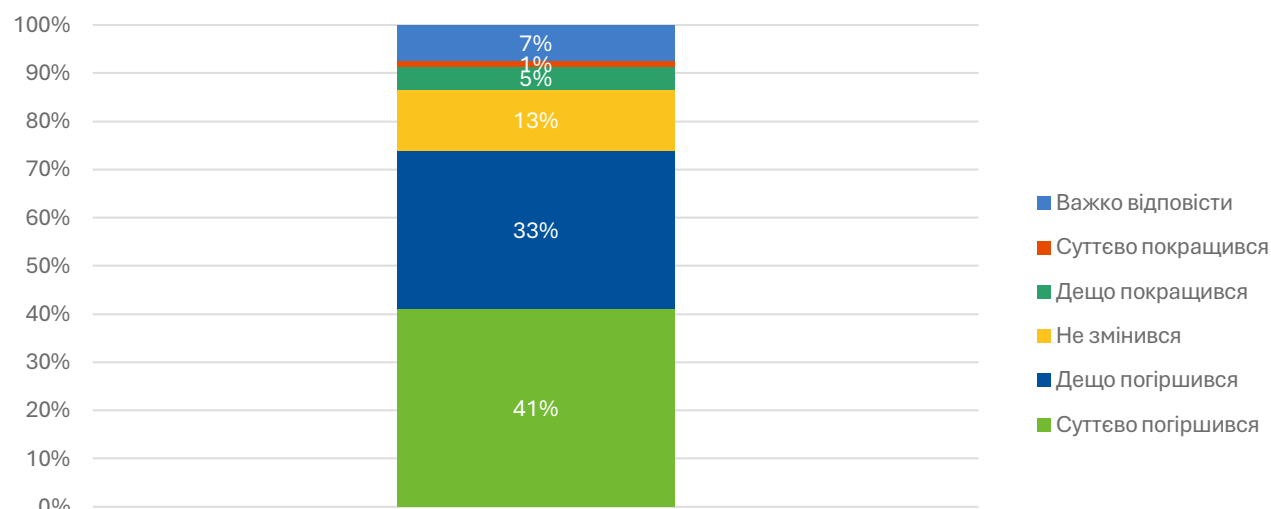
У розрізі **регіонів** у прикордонних (південних та північних) та прифронтових областях доходи суттєво нижчі, ніж у центральному та західному регіоні: 56-59% проти 40-46% жінок у двох найбільш бідніших категоріях (Рисунок 12). Водночас у прикордонних та прифронтових областях по 11% респонденток у найбагатшій категорії, тоді як у Центрі та на Заході таких по 16%.

Рисунок 12. Фінансове становище у розрізі регіонів

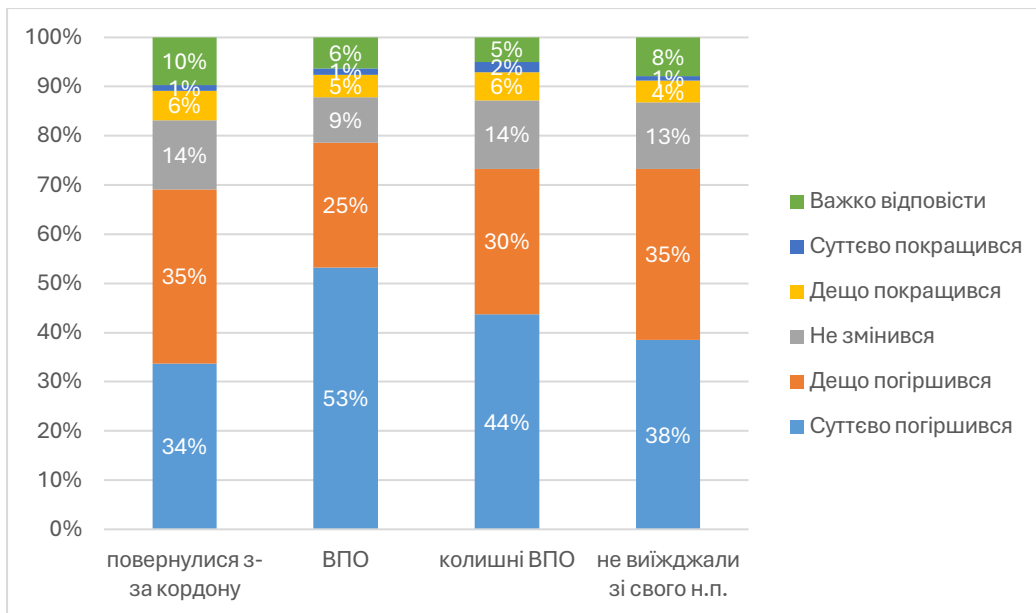
За час повномасштабного вторгнення фінансове становище погіршилося у більшості респонденток – 74% повідомили, що їх стан суттєво або дещо погіршився (Рисунок 13). Лише у 6% доходи зросли, ще у 13% - не змінилися.

Рисунок 13. Зміна фінансового становища з лютого 2022 року

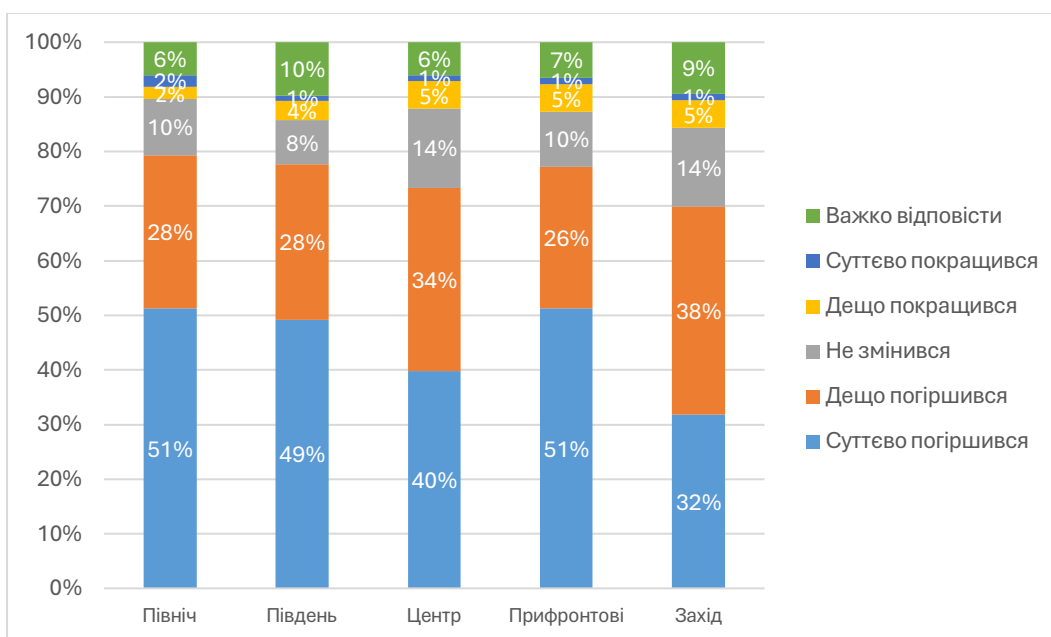
За останні три роки найбільше фінансово постраждали внутрішньо переміщені особи, у 53% з них фінансова ситуація суттєво погіршилася і ще у 25% дещо погіршилася (Рисунок 14).

Рисунок 14. Зміна фінансового становища тих, хто повернувся додому, ВПО та тих, хто не виїжджав зі свого н.п.

Респондентки з північних, південних та східних регіонів кажуть про найбільше погіршення фінансового становища – близько половини відчули суттєве погіршення (Рисунок 15). У центральних і західних регіонах про суттєве погіршення кажуть 40% та 32% відповідно. Покращилася фінансова ситуація лише у 4%-6% в усіх регіонах.

Рисунок 15. Зміна фінансового становища у розрізі регіонів

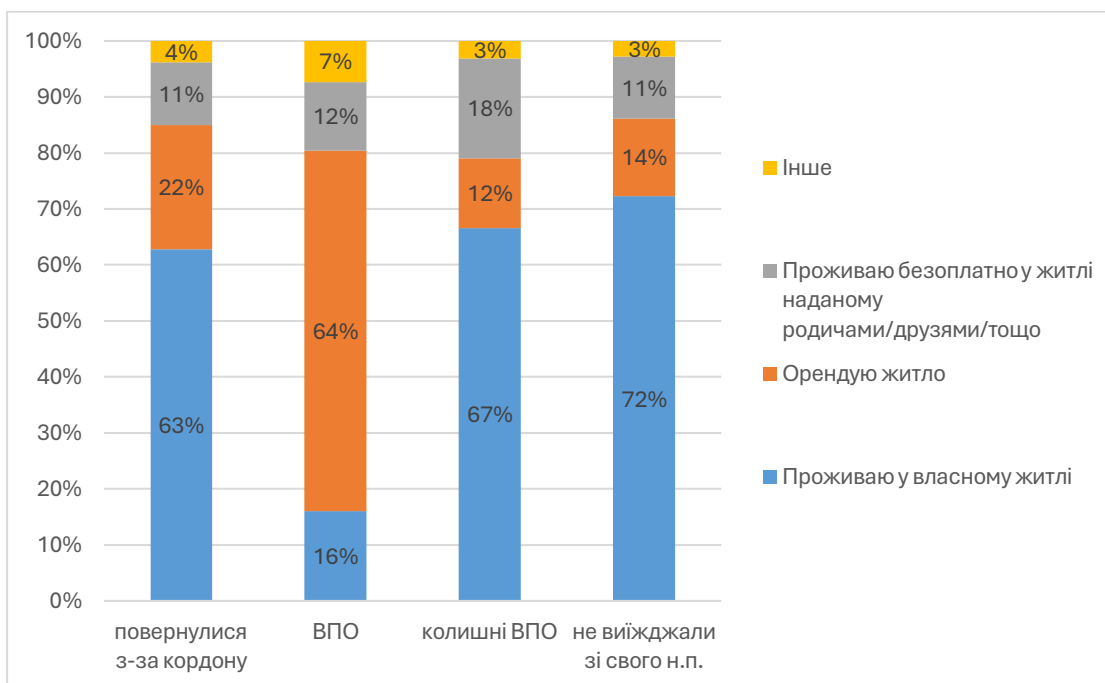

Ситуація з житлом різна у різних груп. Більшість опитаних (61%) проживають у власному житлі, 23% орендують житло, ще 12% живуть безоплатно у житлі, наданому родичами або друзями. Решта 4% проживають у гуртожитках або житлі, наданому роботодавцем чи громадою.

У внутрішньо переміщених осіб ситуація з житлом сильно відрізняється від інших груп. 16% ВПО проживають у власному житлі, тоді як в інших категоріях цей показник становить 63-72%. Найчастіше ВПО орендують житло, таких 64% (Рисунок 16). Серед ВПО, які до переміщення жили у власному житлі, зараз лише 18% мають таку можливість, тоді як 64% орендують.

Серед тих, хто повернувся з-за кордону і раніше мав власне житло, 15% зараз живуть в орендованому. Серед колишніх ВПО таких 4%. Таким чином, у ВПО ситуація з житлом найскладніша.

Рисунок 16. Ситуація з житлом у тих, хто повернувся додому, ВПО та тих, хто не виїжджав зі свого н.п.

4.4. ПОТРЕБА У ДОПОМОЗІ ТА НАДАННЯ ДОПОМОГИ

Для розуміння причини і мотивів залишатися в Україні під час війни важливо розуміти також обмеження щодо виїзду, які є у населення. Потенційним обмеженням може бути поганий стан здоров'я або необхідність доглядати за родичами, які потребують постійної допомоги. Тому далі ми детально вивчаємо це питання.

Серед усіх опитаних жінок 18% вказали, що потребують сторонньої допомоги у повсякденній житті (наприклад, через інвалідність або поганий стан здоров'я), в тому числі 3% потребують постійної допомоги і 15% час від часу. 73% респонденток кажуть, що не мають потреби у постійній допомозі.

Ті жінки, які повідомили про необхідність у допомозі, найчастіше отримують її від чоловіка/партнера (39%) та дітей (32%). Рідше респонденткам допомагають батьки (20%), інші члени родини (11%) та

сусіди чи знайомі (8%) (Таблиця 5). Про допомогу від волонтерів і міжнародних організацій, соціальних служб і найнятих доглядальниць всього повідомили менше 10% респонденток.

Таблиця 5. Хто надає допомогу респонденткам, які її потребують (можна було обрати кілька варіантів) (кількість респонденток = 369)

Хто вам надає допомогу	
Чоловік / партнер	39%
Діти	32%
Батьки	20%
Інші члени родини	11%
Сусіди, знайомі	8%
Волонтери, міжнародні організації	3%
Соціальні служби	2%
Найнята доглядальниця / помічниця	1%
Інше	1%
Ніхто не надає	15%
Не хочу відповідати	4%

Важливо, що 15% респонденток, які мають необхідність у допомозі у повсякденному житті, сказали, що не отримують її. Найчастіше про те, що вони не отримують допомогу, повідомляли респондентки, які живуть у південних та північних областях: 22% та 20% відповідно, порівняно з 12-15% з інших регіонів. Суттєвої різниці між ВПО, поверненнями та тих, хто не виїжджав, немає.

Також 52% жінок зазначили, що в їх оточенні є люди, які потребують їх постійної допомоги у повсякденному житті. Найчастіше це батьки респондентки або її партнера (39%) (Таблиця 6).

Таблиця 6. Чи є у вашому оточенні люди, які потребують вашої постійної допомоги у повсякденному житті? (респондентка могла обрати кілька варіантів відповіді)

Хто потребує вашої допомоги?	
Батьки мої або мого чоловіка / партнера	39%
Інші родичі, які потребують моєї допомоги	14%
Знайомі, які потребують моєї допомоги	4%
Немає таких людей	38%
Важко відповісти	10%

Немає суттєвої різниці у відповідях між групами тих, хто виїхав зі свого населеного пункту, повернувся та ніколи не виїжджав. Водночас, спостерігаємо регіональні відмінності. У північних областях найчастіше кажуть про потребу догляди когось із близьких – 72% респонденток, у західних областях – найрідше (58%). Також потреба у догляді за батьками зростає з віком. Якщо у групі 18-29 років 19% вказують, що батьки потребують їх допомоги, то у групі 30-39 таких уже 34%. Серед респонденток віком понад 40 років майже кожна друга вказує на необхідність доглядати за батьками.

4.5. ДОСВІД ПЕРЕМІЩЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Усього від початку повномасштабного російського вторгнення 39% українок віком 18-60 років виїжджали зі свого населеного пункту, з них понад половина (53%) повернулися додому. Таким чином, загалом на момент опитування 18% респонденток були внутрішньо переміщеними особами¹⁰.

Найчастіше жінки переміщалися в межах України (69% з тих, хто виїжджав зі свого населеного пункту), значно рідше – за кордон (24%). 7% мають досвід переїзду і за кордон, і по Україні.

Жінки переважно виїжджали на тривалий період – більше року (39%). У 37% випадків найдовший виїзд з дому тривав від 1 місяця до пів року. По 12% жінок виїжджали на термін до 1 місяця і 7-12 місяців.

Серед тих, хто виїжджав зі свого населеного пункту після лютого 2022 року і вже повернувся додому, найбільша частка людей з Києва та Київської області (7). На них припадає 24% та 13% відповідно.

¹⁰ Питання було сформульована про виїзд зі свого населеного пункту після 24 лютого 2022 року, тому жінки, які стали внутрішньо переміщеними особами після 2014 року, але не переїжджали після лютого 2022 року, не входять до категорії ВПО у межах цього дослідження. Ми також не беремо до уваги, чи зареєстрована респондентка як ВПО відповідно до українського законодавства.

Далі йдуть мешканки Харківської (9%), Миколаївської (7%), Дніпропетровської (6%) та Рівненської (5%) областей. З інших областей виїжджало і повернулося менше 5%.

Серед тих, хто виїхав зі свого населеного пункту і на момент опитування не повернувся додому, найбільше жінок із областей, де ведуться найактивніші бойові дії. Так, 25% внутрішньо переміщених осіб переїхали з Донецької області, 17% – з Харківської, 16% – з Херсонської, 11% – із Запорізької і 5% – з Луганської. З інших областей переїхало менше 25% ВПО.

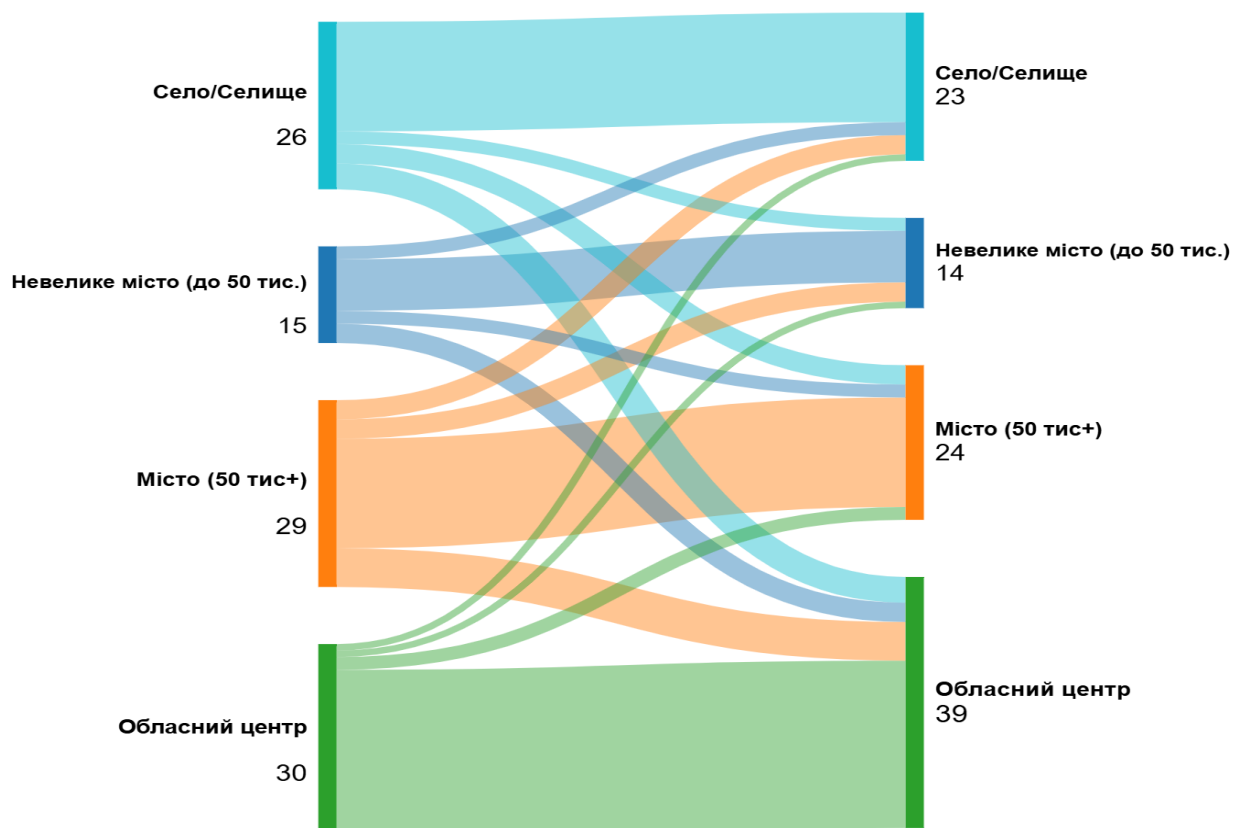
Таблиця 7. В якій області ви проживали до 24 лютого 2022 року?

	Так, виїжджала, але повернулась додому	Так, виїжджала і не повернулась
м. Київ	24%	3%
Київська	13%	1%
Харківська	9%	17%
Миколаївська	7%	1%
Дніпропетровська	6%	3%
Рівненська	5%	1%
Чернігівська	3%	1%
Львівська	3%	3%
Одеська	3%	2%
Вінницька	3%	1%
Полтавська	3%	1%
Житомирська	3%	1%
Запорізька	2%	11%
Сумська	2%	2%
Черкаська	2%	1%
Донецька	2%	25%
Херсонська	1%	16%

Закарпатська	1%	1%
Тернопільська	1%	0%
Чернівецька	1%	1%
Кіровоградська	1%	1%
Волинська	1%	0%
Івано-Франківська	1%	1%
Хмельницька	1%	1%
Луганська	0%	5%
N	422	369

Серед усіх, хто виїжджав зі свого населеного пункту, по 29% виїжджали з обласних центрів та міст. 27% виїхали з сіл і селищ і 15% з невеликих міст (до 50 тис. населення). На Рисунку 17 чітко видно тенденцію до переміщення у населені пункти такого ж типу, де респондентки жили до виїзду, тобто жителі сіл схильні переїжджати у села, жителі обласних центрів в обласні центри і т.д.

Рисунок 17. Розселення за типами населених пунктів до та після переміщення (кількість респонденток = 790), %

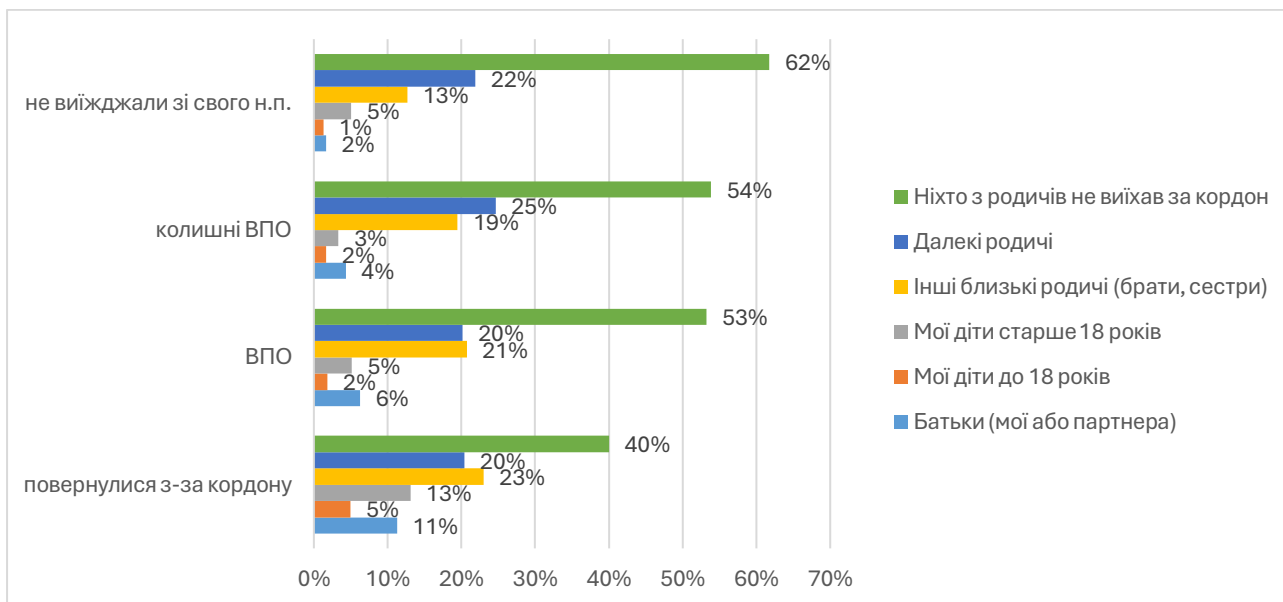
32% респонденток, які до переїзду проживали у Донецькій, Запорізькій, Луганській, Миколаївській, Харківській та Херсонській областях (таких загалом 47% від усіх, хто переїжджав через війну), вказали, що їх населений пункт зараз знаходиться в окупації. Ще 14% не знають, який статус їх населеного пункту або він знаходиться у зоні бойових дій.

Серед усіх респонденток, які зазначили, що їх рідний населений пункт знаходиться в окупації, 84% вказали, що не розглядають повернення додому, поки населений пункт в окупації, а 4% розглядають таку можливість. 12% не визначилися з відповіддю.

Окрім самих респонденток, за кордон переміщалися також члени їх сімей. У 43% опитаних хтось із родичів виїхав за кордон під час повномасштабного вторгнення і досі проживає там. Найчастіше це далекі родичі (22%), близькі родичі (брати, сестри) (16%), набагато рідше діти старше 18 років (6%), батьки (3%), діти до 18 років (2%).

У жінок, які під час вторгнення виїжджали в інші країни, набагато частіше хтось із близьких людей проживає зараз за кордоном (Рисунок 18). 60% поверненців повідомили про це, тоді як в інших групах ця частка становить 38-47%. Жінки, які не виїжджали зі свого населеного пункту, найрідше мають родичів, які виїхали через війну і проживають за кордоном.

Рисунок 18. Наявність родичів за кордоном у тих, хто повернувся додому, ВПО та тих, хто не виїжджав зі свого н.п. (можна було обрати кілька варіантів)

Найбільше родичів респонденток проживає у Польщі (34%) та Німеччині (30%) (Таблиця 8). 15% жінок мають родичів у Чехії, Словаччині, Угорщині, Румунії та Молдові, 14% у Канаді та США.

Таблиця 8. Країни, у які виїхали під час війни та зараз проживають родичі респонденток (можна було обрати кілька варіантів)

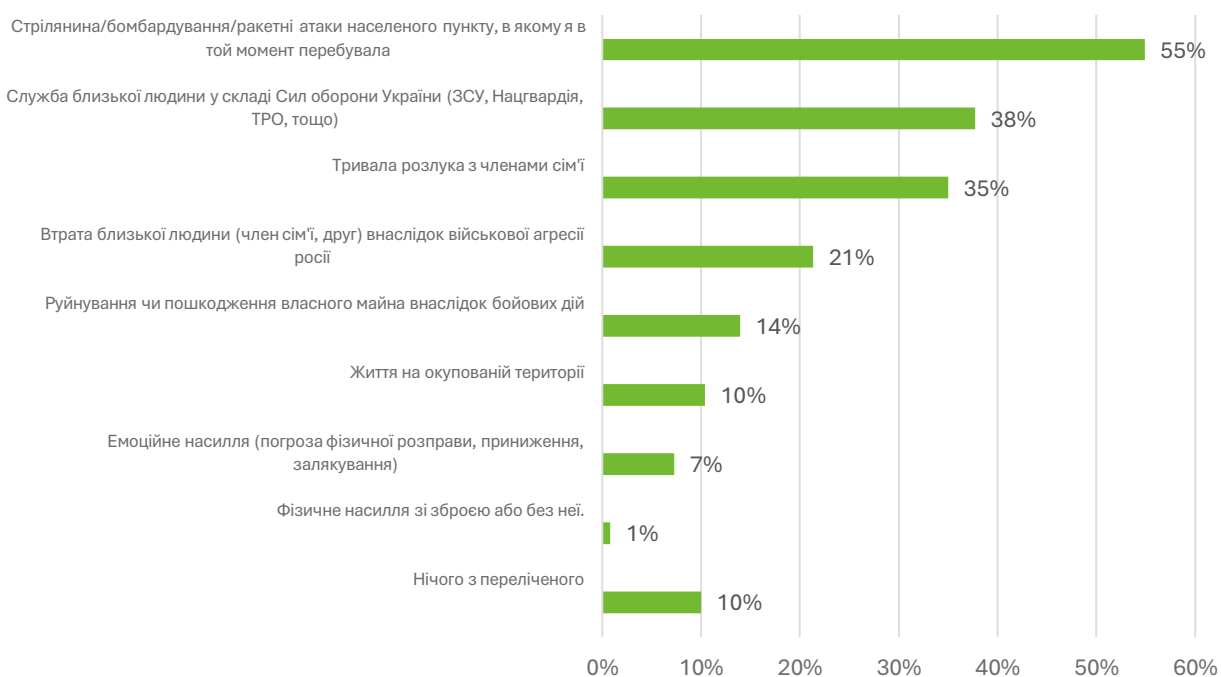
Польща	34%
Німеччина	30%
Словаччина, Чехія, Угорщина, Румунія, Молдова	15%
Канада, США	14%
Великобританія	5%
Туреччина	1%
Інші європейські країни	20%
Інші країни	14%
Росія / Білорусь	0%

За час повномасштабного вторгнення велика кількість українців опинилися (в тому числі були насильно вивезені) у Росії та Білорусі. Хоча немає надійних даних щодо кількості українців у країнах-агресорах, за оцінками ООН, вони становлять 1,2 млн в Росії та 44,5 тис в Білорусі (<https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>). Такі великі цифри дають підстави припускати, що у нашій вибірці повинні бути респондентки, чії родичі знаходяться у Росії або Білорусі. Ми припускаємо, що нульовий результат пов'язаний із небажанням опитаних говорити про те, що в них є родичі у країнах-агресорах (явище відоме як соціальна небажаність відповідей).

4.6. ДОСВІД ВІЙНИ

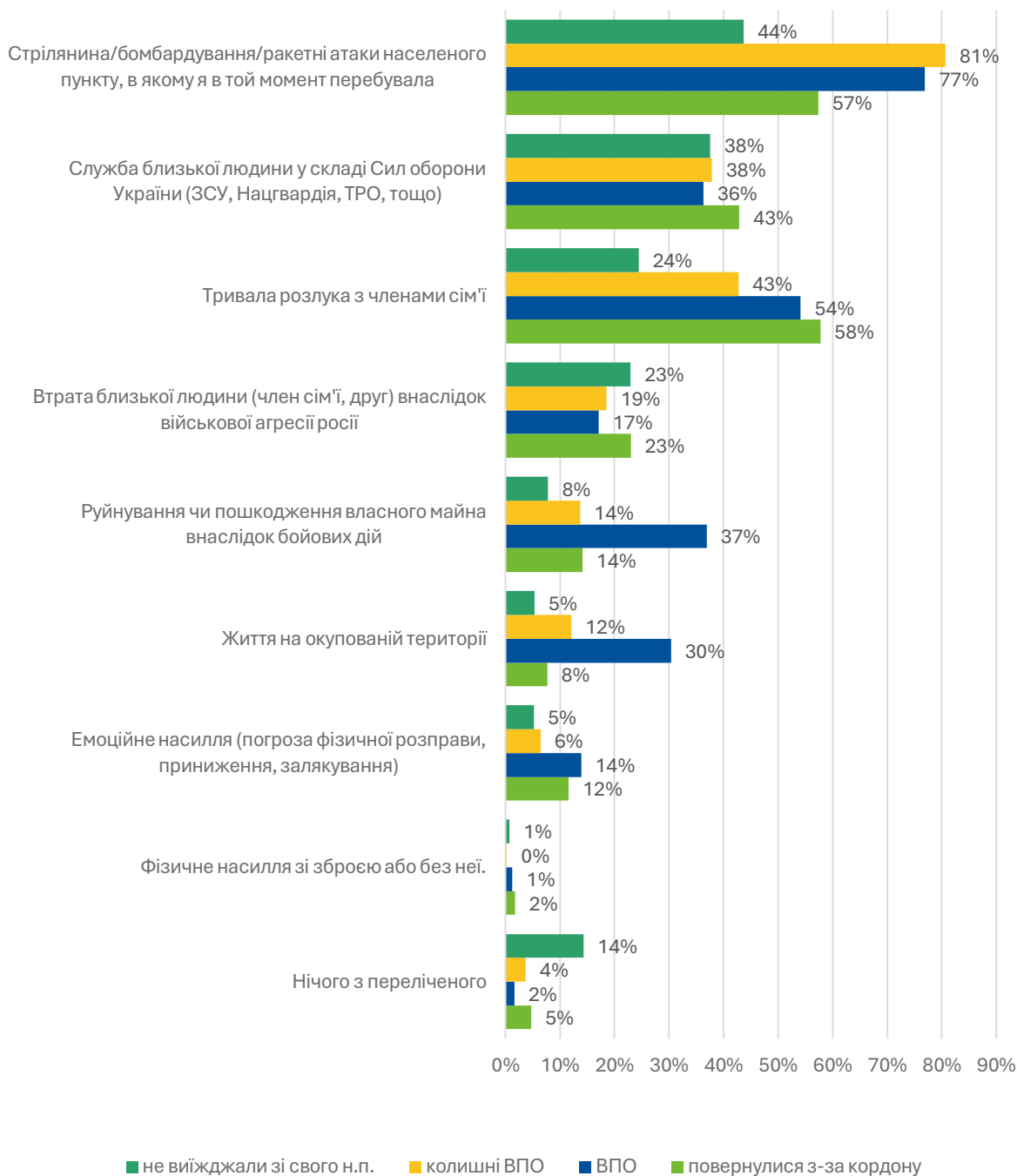
90% жінок пережили травматичні події, пов'язані з війною (Рисунок 19). Більше половини респонденток зазнали ракетних атак та бомбардувань (55%). Приблизно кожна третя жінка має близьку людину, яка служить, або служила в Силах Оборони, і також досвід тривалої розлуки з членами сім'ї. 21% жінок втратили на війні близьку людину, 14% зазнали руйнування чи пошкодження майна. Кожна десята жінка має досвід життя на окупованій території.

Рисунок 19. Які з перелічених подій ви пережили після 24 лютого 2022 року? (можна було обрати кілька варіантів відповідей)

Внутрішньо переміщені особи набагато частіше вказують на різноманітні події, пов'язані з війною (Рисунок 20). Так, 77% з них пережили бомбардування/ракетні атаки (проти 55% в усій вибірці), 37% мають зруйноване чи пошкоджене житло (проти 14% у вибірці), 30% мають досвід життя на окупованій території (проти 10% у вибірці). Жінки, які повернулися з-за кордону або є ВПО набагато частіше кажуть про пережите емоційне насилля: 12% та 14% відповідно, тоді як в інших групах 5%-6%.

Рисунок 20. Події війни, які пережили ті, хто повернувся додому, ВПО та тих, хто не виїжджав зі свого н.п. (респондентка могла обрати кілька варіантів відповіді)

Серед жінок, які виїхали через війну і досі проживають за кордоном, 54% вказали, що у їх населеному пункті або поряд йшли бойові дії або він обстрілювався (Рисунок 21). 17% біженок відчували небезпеку, попри те, що їх місто чи село були далеко від лінії фронту. У 6% житло було зруйноване.

Рисунок 21. Події, пов'язані з війною, які пережили біженки (респондентка могла обрати кілька варіантів)

4.7. ВИСНОВКИ

Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну значна частина українок віком від 18 до 60 років зазнала змін у способі життя та соціально-економічному становищі. Зокрема, 39% жінок цієї вікової групи змушені були покинути свої населені пункти. Більшість з них (69%) переміщувалися в межах України, 24% виїжджали за кордон, а 7% мають досвід переміщення як в Україні, так і за її межами. Понад половина тих, хто був змушений залишити дім, уже повернулися. Серед повернутих з-за кордону переважають наймолодші жінки – 34% мають до 30 років, тоді як жінок віком 30–39 років серед них лише 6% (у вибірці загалом – 26%). Імовірною причиною цього є наявність у цієї вікової групи неповнолітніх дітей, що ускладнює або стримує повернення.

На момент опитування 63% жінок були зайняті на ринку праці. Розподіл за секторами майже рівномірний: 25% працюють у державному секторі, стільки ж у приватному, ще 7% ведуть власну справу. Водночас, серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) рівень безробіття помітно вищий: 21% не мають роботи, порівняно з 16% у загальній вибірці. Найбільше непрацевлаштованих у південних та прифронтових регіонах (близько 21%), тоді як у центральних і західних областях цей показник коливається в межах 14–17%.

Фінансове становище українок загалом складне: 14% мають найнижчий рівень доходів і не можуть забезпечити себе навіть продуктами харчування. Ще 34% спроможні купувати лише продукти, але

придбання одягу вже викликає труднощі. Таким чином, майже половина респонденток перебувають у двох найбільш нещасливих категоріях. Найгірша ситуація у ВПО, серед яких 56% належать до цих категорій. Найвищі доходи мають жінки, які виїхали за кордон та досі проживають там, тоді як поверненці у значно скрутнішому становищі: 40% не можуть дозволити собі навіть найнеобхідніше, порівняно з 11% серед тих, хто залишився за кордоном.

Регіональний розподіл також демонструє диспропорції: у прикордонних (південних, північних) та прифронтових регіонах до найнижчих категорій доходу належать 56–59% жінок, тоді як у центральних і західних – 40–46%. Загалом 74% українок відзначили, що їхнє фінансове становище з початком вторгнення суттєво або частково погіршилося.

Житлові умови українок також різняться залежно від статусу. Загалом 61% проживають у власному житлі, 23% – орендують, ще 12% – мешкають безоплатно у помешканнях, наданих близькими. Серед ВПО лише 16% мають власне житло, а 64% змушені орендувати.

Насамкінець варто зазначити, що 90% жінок зазнали травматичних подій, пов'язаних з війною. 55% пережили ракетні атаки, кожна третя мала близьку людину у лавах Сил Оборони або зазнала тривалої розлуки з родиною. 21% втратили когось із близьких, а 14% повідомили про пошкодження чи втрату майна. Кожна десята має досвід життя на окупованій території. Усі ці фактори формують складний і вразливий демографічний портрет українок у воєнний час.

5. БАЖАННЯ І ПРИЧИНИ ЗАЛИШАТИСЯ В УКРАЇНІ

У цьому розділі ми аналізуємо наміри жінок залишатися в Україні, а також причини, які вони вказують, як основні для свого вибору.

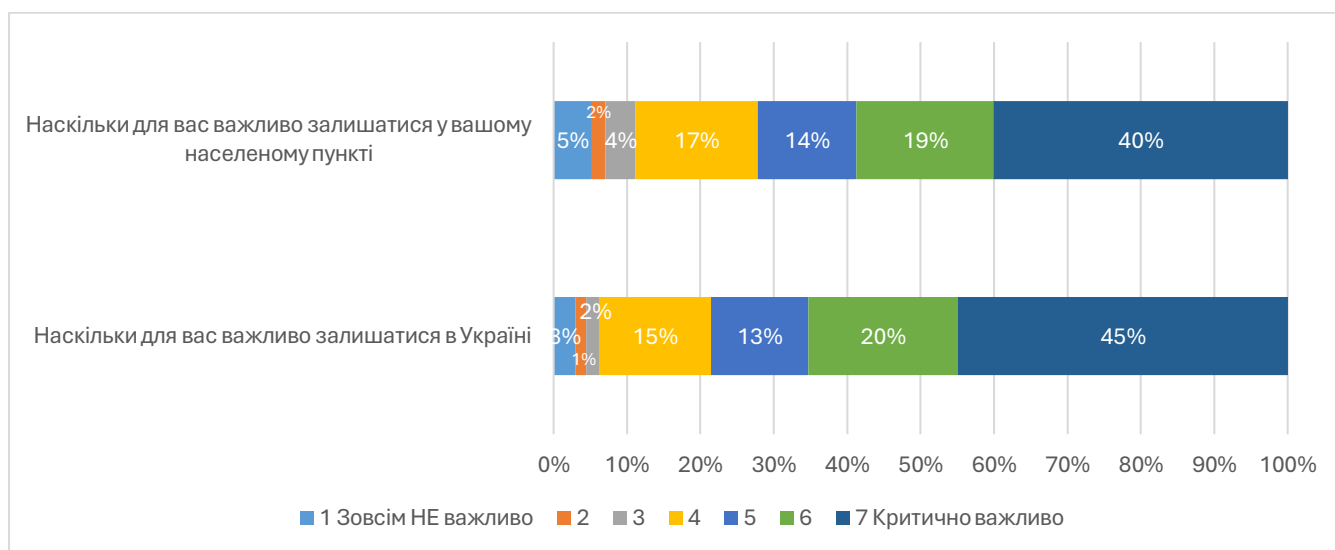
5.1. БАЖАННЯ ЗАЛИШАТИСЯ В УКРАЇНІ І СВОЄМУ НАСЕЛЕНОМУ ПУНКТІ

Для оцінки намірів бажання залишатися в Україні та своєму населеному пункті ми запитали респонденток, наскільки для них це важливо, і попросили дати відповідь на шкалі від 1 «зовсім не важливо» до 7 «критично важливо» (при цьому 4 означає «не можу відповісти»).

Як видно на Рисунку 22, більшість жінок, які зараз живуть в Україні, прагнуть залишатися в країні і своєму місті чи селі. 79% українок вказали, що для них важливо залишатися в Україні, та 72% - у своєму населеному пункті. При цьому для 45% та 40% критично важливо залишатися в Україні та

своєму населеному пункті відповідно. Не важливо бути в Україні для 6% опитаних, у своєму населеному пункті – для 11%¹¹.

Рисунок 22. Наскільки для вас важливо залишатися в Україні та вашому населеному пункті?

Кореляція між цими питаннями висока – 64%, тобто для більшості респонденток, яким (не)важливо залишатися в Україні, так само (не)важливо залишатися у своєму населеному пункті. Таких у вибірці 67%. Лише 1% каже, що їм не важливо залишатися в Україні, але важливо залишатися у своєму населеному пункті і 5% навпаки – вони хочуть бути в Україні, проте не обов’язково у своєму населеному пункті (Таблиця 9).

Таблиця 9. Важливість залишатися в Україні та у населеному пункті

Наскільки для вас важливо залишатися в Україні			
Наскільки для вас важливо залишатися у вашому населеному пункті	Не важливо	Важко відповісти	Важливо
Не важливо	4%	2%	5%
Важко відповісти	1%	9%	7%
Важливо	1%	4%	67%

¹¹ Для подальшого аналізу ми використовуємо три-бальну шкалу відповідей, де відповіді 1-3 означають «не важливо», 4 – «важко відповісти», відповіді 5-7 – «важливо».

Далі ми аналізуємо зв'язок намірів жити в Україні та демографічних факторів.

Ми бачимо стійкий зв'язок між **віком** та бажанням залишатися в Україні (Рисунок 23). Якщо між групами 18-29 та 30-39 років немає статистично значимої різниці, то жінки віком 40-49 та 50-60 років висловлюють сильніші наміри залишатися, на 7 та 14 в.п. відповідно. У найстаршій віковій категорії (50-60 років) 86% респонденток вказують, що для них важливо бути в Україні.

Рисунок 23. Наміри залишатися в Україні за віковими категоріями

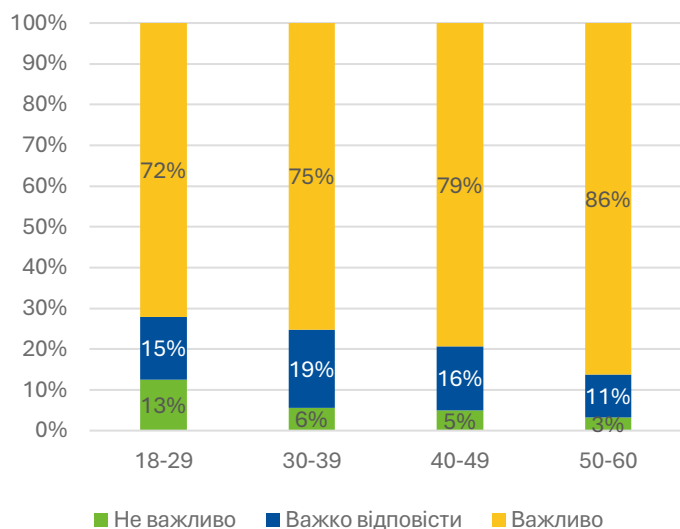
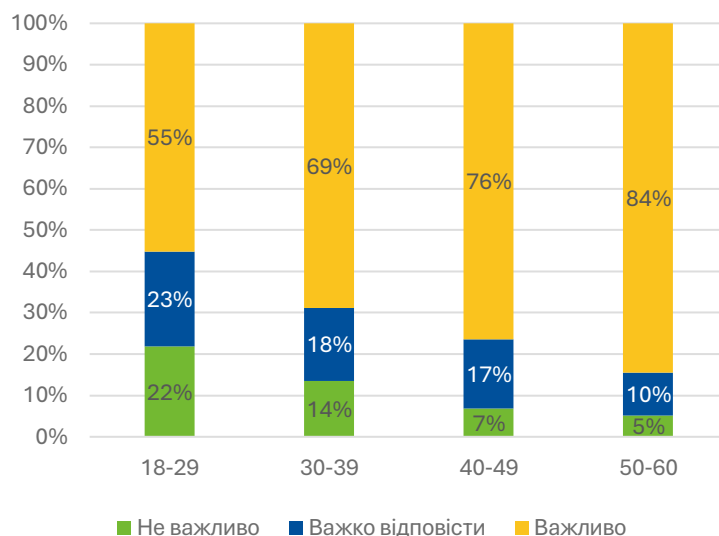

Рисунок 24. Наміри залишатися у своєму н.п. за віковими категоріями

У намірах залишатися у своєму населеному пункті різниця між віковими категоріями ще більша (Рисунок 24). У наймолодшій когорті (18-29 років) 55% кажуть, що для них важливо залишатися у своєму населеному пункті, тоді як у найстаршій (50-60 років) – таких 84%. У кожній наступній віковій групі наміри залишатися в Україні зростають на 14, 21, 29 в.п. відповідно, порівняно з групою 18-29 років.

Таким чином, хоча для молодших жінок важливіше залишатися в Україні, проте менш важливо залишатися саме у своєму населеному пункті. Тоді як старші респондентки, окрім того, що прагнуть бути в Україні, хочуть жити саме у своєму місті чи селі.

Незаміжні жінки, які живуть з партнером або не мають стосунків, а також вдови демонструють нижчі наміри залишатися в Україні, порівняно з заміжніми жінками, які живуть разом з чоловіком (на 5-14 в.п.). Цікаво, що ані наявність, ані кількість дітей не пов'язана з бажанням залишатися в Україні чи в своєму населеному пункті. Також ці бажання не мають зв'язку з розміром домогосподарства.

Мешканки **обласних центрів** демонструють найвище бажання залишатися в Україні (82%). Ті, хто живе в інших містах, кажуть про меншу важливість бути в Україні (приблизно на 7 в.п.). Різниця між мешканцями обласних центрів та сіл немає.

Цікаво, що всупереч очікуванням, жителям сіл менш важливо залишатися у своєму населеному пункті, ніж мешканкам обласних центрів (на 5 п.п.). Найбільша різниця в категорії 30-39 років. Серед них 62% мешканок сіл хочуть залишатися вдома і 74% з обласних центрів. Ми припускаємо, що це пов'язано з тим, що жінки цього віку бачать для себе кращі кар'єрні можливості та, можливо, в цілому вищий рівень життя, у великих містах, тому розглядають варіант переїзду.

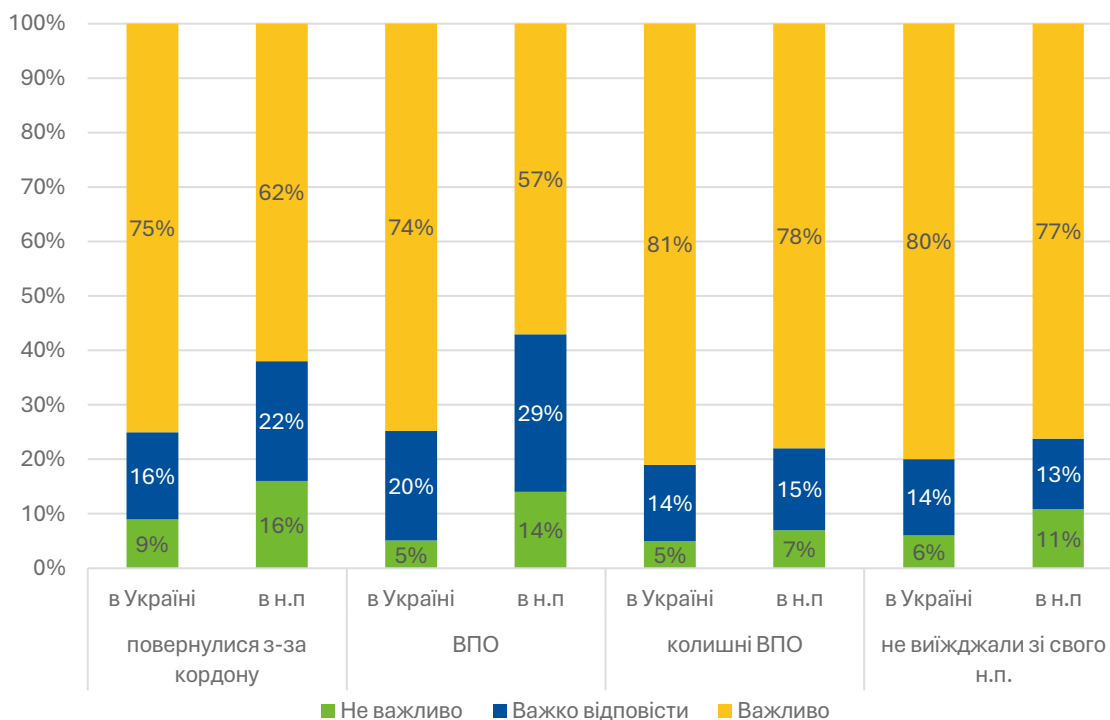
Регіональних відмінностей у прагненні жити в Україні і своєму місті/селі немає. Понад 70% мешканців всіх регіонів, вказують, що для них це важливо.

Жінки з різним **досвідом переміщення** під час війни по-різному оцінюють важливість залишатися в Україні та своєму місті чи селі. Так, для внутрішньо переміщених осіб на 5 п.п менш важливо залишитися в Україні, порівняно з тими, хто не виїжджав за свого населеного пункту (Рисунок 25). Для інших категорій переміщень статистично значимої різниці немає.

Ситуація з важливістю бути у своєму населеному пункті інша. Очікувано, що внутрішньо переміщені особи мають найменший сентимент до того місця, де вони зараз живуть. Хоча понад половина ВПО (57%) хочуть залишатися у тому ж місті чи селі. Загалом ВПО (на 19 в.п.) та поверненці з-за кордону (на 12 в.п.) кажуть про меншу важливість залишатися у поточному населеному пункті, порівняно з тими, хто не має відповідного досвіду. Водночас, для тих, хто був ВПО, але вже повернувся додому, на 6 в.п. важливіше залишатися там, порівняно з тими, хто не має такого досвіду.

Найменшу прив'язку до поточного місця проживання мають жінки, які повернулися з-за кордону не у свій населений пункт (є ВПО зараз). З них лише для 43% важливо залишатися у поточному місті/селі.

Рисунок 25. Бажання залишатися в Україні і н.п серед тих, хто повернувся додому, ВПО та тих, хто не виїжджав зі свого н.п.

Ми не знаходимо підтвердження поширеним наративам про те, що люди, чії рідні **населені пункти знаходяться в окупації або в зоні активних бойових дій**, менше схильні залишатися в Україні. Для них це так само важливо, як і для мешканок з інших регіонів. Проте у них менша прив'язка до поточного місця проживання: для ВПО, чії населені пункти зараз окуповані або на лінії зіткнення, на 12 в. п. менш важливо залишатися у поточному місці проживання, порівняно з ВПО з інших регіонів (65% проти 53% відповідно).

Важливим фактором для вибору місця проживання також є ситуація з **житлом**. Для жінок, чие помешкання було зруйноване під час війни і непридатне до проживання, менш важливо залишатися в Україні (на 9 в.п.), ніж тим, чие житло не постраждало. Цікаво, що навіть для тих респонденток, чие житло постраждало і не придатне для проживання, тобто вони не можуть повернутися додому, менш важливо залишатися у поточному населеному пункті (на 15 в.п.), ніж жінкам, чие житло не постраждало.

Крім того, має значення статус володіння житлом. Ті, хто орендує житло або безоплатно проживає у родичів чи друзів, очікувано, мають меншу прив'язку і до України, і до поточного населеного пункту. Серед тих, хто орендує житло, 73% кажуть, що для них важливо залишатися в Україні, та 59% - у населеному пункті. Тоді як для жінок, які мають власне житло, ці показники становлять 82% та 79% відповідно.

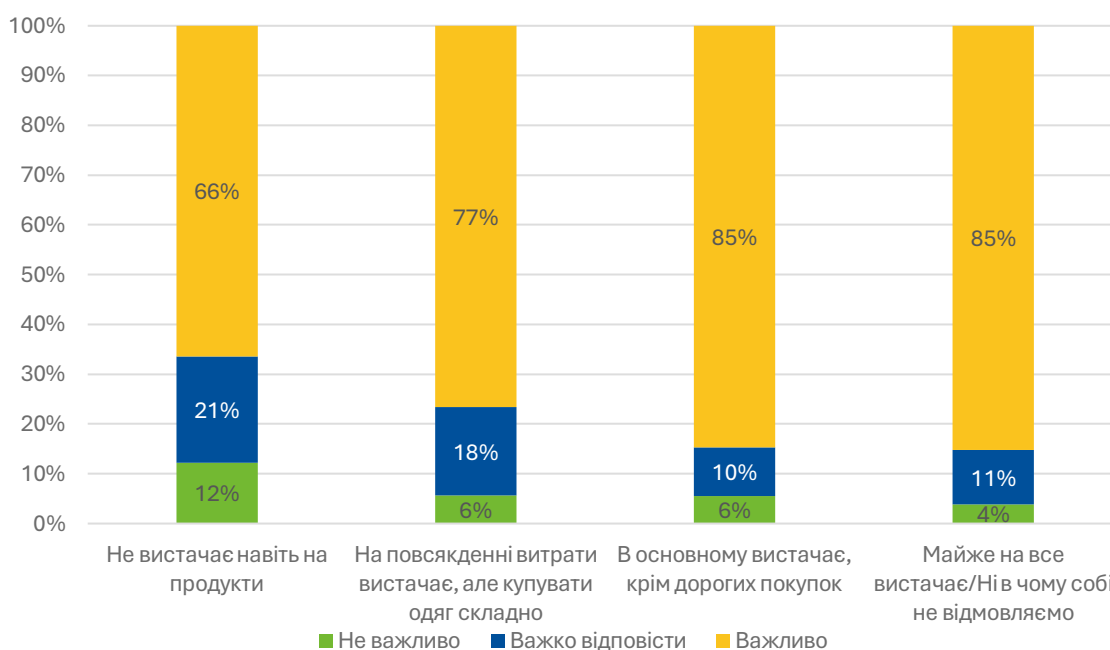
Серед внутрішньо переміщених осіб частка тих, хто орендує житло, найвища – 64%, порівняно з 12-22% серед інших категорій. Проте серед ВПО, які оренднують житло, бажання жити в Україні і своєму населеному пункті на такому ж рівні, як серед тих, хто орендує житло, але не переїжджав або вже повернувся.

Наявність **родичів**, які виїхали за кордон під час повномасштабного вторгнення та живуть там, не впливають на бажання респонденток залишатися в Україні. Водночас, ті, хто має родичів за кордоном, менше хочуть залишатися у своєму населеному пункті (на 4 в.п.). Зокрема, негативний ефект є, якщо за кордоном живуть батьки або інші близькі родичі.

Зайнятість жінок на ринку праці впливає на бажання залишатися в Україні. Так, з усіх категорій підприємці демонструють найвище бажання залишатися в Україні – 86% кажуть про це. Водночас працюючі студентки та жінки без роботи виявляють нижчі наміри залишатися, порівняно з тими, хто працює в приватному секторі (приблизно на 10 в.п.). Цікаво, що працівниці державного сектору однаково з працівницями приватного сектору прагнуть бути в Україні, проте для перших набагато важливіше залишатися саме у своєму населеному пункті (на 8 в.п.). Можливо, через побоювання, що їм буде складно знайти схожу роботу в іншому місті.

Наміри залишатися в Україні мають чіткий зв'язок із **фінансовим станом**: чим він вищий, тим більше жінки хочуть залишатися в Україні (Рисунок 26). Так, якщо у найбіднішій категорії, якій не вистачає грошей навіть на продукти харчування, 66% вказують на важливість бути в Україні, то у найбагатшій категорії, яка може дозволити собі практично будь-які покупки, - 85%. Такий самий зв'язок фінансового стану із бажанням залишатися у своєму місті/селі.

Рисунок 26. Важливість залишатися в Україні та фінансовий стан

Якщо дивитися на зміну фінансового стану за час повномасштабного вторгнення, то значима різниця є лише для тих, у кого він суттєво погіршився (таких 41% від усіх респондентів). Вони на 12 в.п менше хочуть залишатися в Україні, порівняно з тими, у кого фінансовий стан не змінився. Хоча навіть серед тих, хто найбільше збіднів, бажання залишатися в Україні високе (72%).

Таким чином, найнижчі наміри залишатися в Україні мають жінки, у яких за час війни суттєво впали доходи і зараз їм не вистачає навіть на продукти. Таких загалом 12% у вибірці. Проте навіть у цій групі для більшості жінок важливо залишатися в Україні (64%) та своєму населеному пункті (61%).

Ще однією важливою прив'язкою до життя в Україні є мова спілкування. Так, для респонденток які вказали основною мовою спілкування російську, на 8-9 в.п. менш важливо залишатися жити в Україні і поточному населеному пункті, ніж для жінок, які спілкуються українською.

Цікаво порівняти демографічні фактори, що корелюють із бажанням залишатися в Україні, та фактори, які корелюють із бажанням біженців повертатися додому. Ми бачимо схожі патерни: за результатами регресійного аналізу, проведеного Центром економічної стратегії у дослідженні «Українські біженці після трьох років за кордоном: скільки їх та хто повернеться? Четверта хвиля дослідження»¹², старші біженці та ті, хто мав вищі доходи до війни, більш схильні повертатися. Так само як старші та заможніші жінки в Україні більше хочуть залишатися.

5.2. ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ЗАЛИШАТИСЯ В УКРАЇНІ

Окрім бажання залишатися в Україні, ми також вивчили мотивацію жінок, щоб зрозуміти, які основні причини спонукають їх жити у країні, де йде війна.

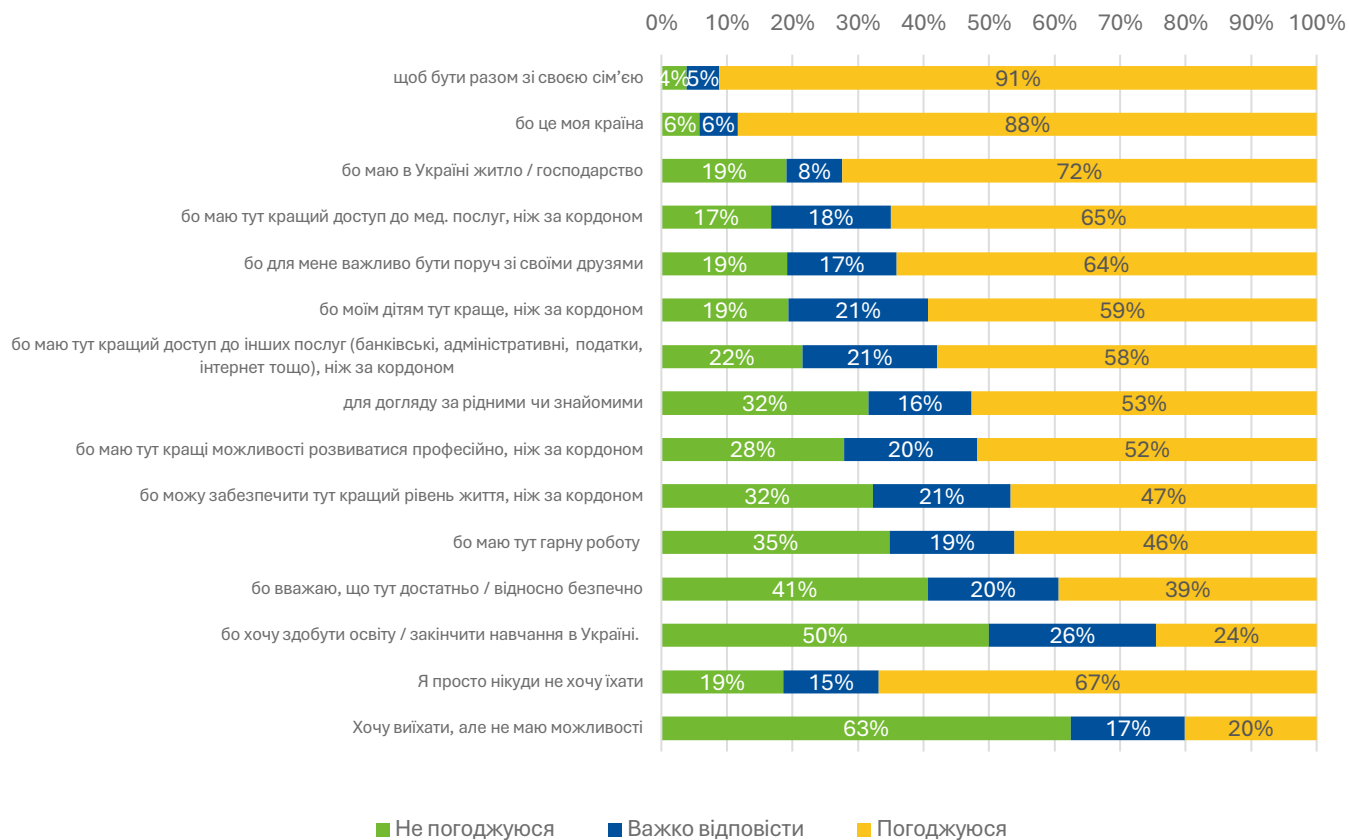
Ми запропонували респонденткам 15 можливих причин і попросили оцінити, наскільки вони погоджуються з наведеними твердженнями. Кожне твердження оцінювалося по 7-бальній шкалі, де 1 «повністю НЕ погоджуюся», 4 «не можу відповісти/не знаю/не стосується», 7 «повністю погоджуюся»¹³.

На Рисунку 27 представлено відповіді респонденток.

¹² <https://ces.org.ua/refugees-fourth-wave/>

¹³ Для подальшого аналізу відповіді 1-3 були перекодовані у відповідь «Не погоджуюся, 5-7 – у відповідь «погоджуюся», 4 – «важко відповісти».

Рисунок 27. Причини залишатися в Україні. «Я залишаюся в Україні...»

Найбільш поширеною мотивацією залишатися в Україні є бажання бути зі своєю сім'єю. 91% жінок обрали цей варіант. На другому місці відповідь «Я залишаюся в Україні, бо це моя країна» (88%). Серед матеріальних і фінансових факторів, найважливішим є наявність житла (72%), водночас менша частка жінок залишається через те, що має тут гарну роботу або може забезпечити кращий рівень життя, ніж за кордоном (46% та 47% відповідно).

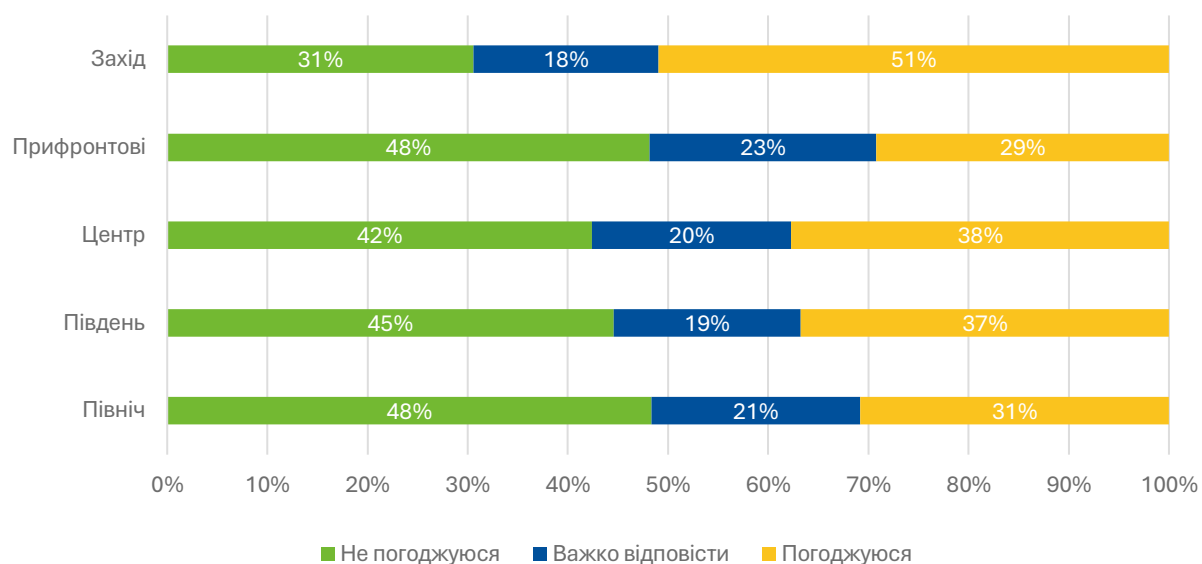
20% жінок вказали, що хотіли б виїхати за кордон, проте не мають такої можливості.

Хоча усі респондентки обрали проживати в Україні, більшість з них не вважає, що тут безпечно, лише 39% погодилися, що це є причиною залишатися в Україні.

Цікаво подивитися на оцінку безпеки у **розрізі регіонів** (Рисунок 28). Очікувано, у західних областях, які знаходяться найдалі від лінії фронту та російського кордону, найбільша частка респонденток, які вважають, що тут достатньо безпечно. Хоча навіть на Заході таких лише половина. У центральних та південних областях, де не проходить лінія фронту та немає наземного кордону з Росією, 37-38% жінок оцінюють ситуацію, як відносно безпечну. У прифронтових та північних областях (вони мають наземний кордон з Росією) оцінка безпекової ситуації дуже схожа: 29% та 31% відповідно погоджуються з твердженням, що вони залишаються у своїх населених пунктах, бо там достатньо

безпечно. Якщо дивитися у розрізі областей, то найнижче відчуття безпеки у мешканок Запорізької області (16%), найвище – у Волинській та Закарпатській областях (по 65%).

Рисунок 28. Відповідь на питання "Я залишаюся в Україні, бо вважаю, що тут достатньо / відносно безпечно" у розрізі регіонів

Серед інших мотивацій залишатися в Україні, які мають суттєві регіональні відмінності, є **необхідність догляду за рідними чи знайомими**. Найчастіше цю причину вказують на Півночі (61%) та Півдні (58%), трохи рідше у центральних та прифронтових регіонах (52% та 55% відповідно) та найрідше на Заході (48%). Інші запропоновані причини, в тому числі економічні фактори, не мають значних регіональних відмінностей (не більше 8 в.п. різниці).

Подальший аналіз фокусується на вивченні мотивації у розрізі різних **вікових категорій**. Так, для респонденток різного віку загальний тренд щодо причин виїзду з України дуже схожий (Таблиця 10). В усіх групах на перших двох місцях ті самі мотиви: «Я залишаюся, що бути разом зі своєю сім'єю» та «Я залишаюся, бо це моя країна». Вони мають суттєвий відрив від решти.

Таблиця 10. Мотивація залишатися в Україні у розрізі вікових груп

Я залишаюся в Україні...	18-29	30-39	40-49	50-59
щоб бути разом зі своєю сім'єю	87%	91%	93%	93%
бо це моя країна	80%	89%	89%	92%
бо маю тут кращий доступ до медичних послуг, ніж за кордоном	66%	64%	62%	69%
бо для мене важливо бути поруч зі своїми друзями	64%	55%	63%	74%
бо маю тут кращий доступ до інших послуг (банківські, адміністративні, податки, інтернет тощо), ніж за кордоном	59%	56%	57%	59%
Я просто нікуди не хочу їхати	58%	65%	69%	75%
бо маю в Україні житло / господарство	55%	68%	79%	84%
бо моїм дітям тут краще, ніж за кордоном	55%	63%	58%	53%
бо маю тут кращі можливості розвиватися професійно, ніж за кордоном	42%	49%	57%	56%
бо маю можливість забезпечити тут кращий рівень життя, ніж за кордоном	41%	46%	49%	50%
для догляду за рідними чи знайомими	38%	48%	61%	61%
бо вважаю, що тут достатньо / відносно безпечно	37%	35%	37%	43%
бо маю тут гарну роботу	36%	43%	49%	54%
бо хочу здобути освіту / закінчити навчання в Україні.	34%	23%	23%	20%
Хочу виїхати, але не маю можливості	23%	23%	21%	14%

Частка жінок, які вказують, що хотіли б виїхати, але не мають можливості, найнижча у групі 50-59 років (14%). Серед інших вікових груп ця частка майже однакова (21-23%). Це корелює з результатами відповідей на питання про важливість залишатися в Україні та своєму населеному пункті: для найстаршої групи це найбільш важливо (Рисунок 23 і Рисунок 24).

Попри спільну тенденцію у мотивах залишення, деякі причини є більш актуальними для окремих вікових груп. Наприклад, для старших респонденток важливішими є наявність житла або господарств:

84% у групі 50-59 років та 55% у групі 18-29 років. Також, для найстаршої категорії можливість розвиватися професійно та наявність хорошої роботи в Україні важливіші, ніж для наймолодшої (на 14 в.п та 18 в.п відповідно).

Крім того, жінки віком понад 40 років набагато частіше кажуть, що причиною залишатися в Україні є необхідність догляду за рідними чи знайомими. 61% респонденток віком 40+ років обрали цю причину, тоді як у групі 18-29 років – 38% і у групі 30-39 років – 48%.

Ми також запропонували респонденткам варіант «Я просто нікуди не хочу їхати», як можливість висловити своє бажання залишатися в Україні без називання конкретної причини. Загалом 67% жінок погодилися з цим твердженням, при цьому популярність цього варіанту зростає з віком: від 58% серед 18-29 річних до 75% у 50-59 річних.

Додатково ми проаналізували, чи є відмінності у мотивації залишатися в Україні серед тих, хто має **різний досвід переміщення під час війни**: ВПО, ті, хто повернувся додому, та ті, хто не виїжджав зі свого населеного пункту (Таблиця 11). Загалом, серед цих категорій зберігається спільний тренд: вони визначають одні й ті ж причини як більш чи менш важливі.

Таблиця 11. Мотивація залишатися в Україні серед тих, хто повернувся додому, ВПО та тих, хто не виїжджав зі свого н.п.

Я залишаюся в Україні...	Повернулися з-за кордону		Не виїжджали зі свого н.п.	
	ВПО	ВПО	ВПО	ВПО
щоб бути разом зі своєю сім'єю	85%	88%	95%	92%
бо це моя країна	85%	83%	89%	90%
бо маю в Україні житло / господарство	73%	44%	77%	78%
бо маю тут кращий доступ до медичних послуг, ніж за кордоном	69%	65%	71%	64%
бо маю тут кращий доступ до інших послуг (банківські, адміністративні, податки, інтернет тощо), ніж за кордоном	61%	56%	61%	57%
бо для мене важливо бути поруч зі своїми друзями	57%	52%	72%	67%
бо моїм дітям тут краще, ніж за кордоном	57%	61%	56%	61%
Я просто нікуди не хочу їхати	53%	60%	66%	71%
для догляду за рідними чи знайомими	50%	45%	52%	55%

бо маю тут кращі можливості розвиватися професійно, ніж за кордоном	46%	46%	59%	52%
бо маю можливість забезпечити тут кращий рівень життя, ніж за кордоном	41%	42%	51%	48%
бо маю тут гарну роботу	40%	36%	48%	48%
бо вважаю, що тут достатньо / відносно безпечно	28%	30%	32%	45%
бо хочу здобути освіту / закінчити навчання в Україні.	21%	23%	22%	25%
Хочу виїхати, але не маю можливості	18%	27%	14%	20%

Суттєві відмінності є в оцінці деяких факторів внутрішньо переміщеними особами. Так, для них житло як фактор залишатися в Україні має значно меншу роль, ніж для інших категорій, оскільки ВПО найчастіше живуть в орендованому житлі. Також ВПО рідше за інших респонденток кажуть про роботу та бажання бути поруч з друзями як стримуючі від еміграції фактори (відповідно на 12 в.п та 15 в.п менше, ніж жінки, які не виїжджали зі свого населеного пункту). Це може бути пов'язано з тим, що серед ВПО частка безробітних вища і не налагоджені соціальні зв'язки у нових місцях проживання. Крім того, ВПО значно частіше вказують, що хотіли б виїхати за кордон, але не мають такої можливості (27% порівняно з 14-20% в інших категоріях).

Цікаво, що для респонденток, які повернулися в Україну з-за кордону (тобто можуть напряму порівняти життя в Україні та іншій країні), важливими причинами жити в Україні є кращий доступ до медичних та інших послуг (69% та 61%). Хоча це жінки, які прийняли рішення повернутися в Україну, вони найнижче, порівняно з усіма групами за переміщенням, оцінюють рівень безпеки. Лише 28% кажуть, що тут достатньо безпечно. Тоді як серед тих, хто не виїжджав зі своїх населених пунктів, таких 45%.

Жінки, які не виїжджали зі свого міста чи села, значно частіше погоджуються з твердженням «Я просто нікуди не хочу їхати» - 71%.

5.3. ДЕТАЛЬНИЙ АНАЛІЗ МОТИВАЦІЇ ЗАЛИШАТИСЯ

Далі ми детальніше розглядаємо причини, які утримують жінок від еміграції, зокрема, в контексті житла, сім'ї, спільноти, дітей та бажання підтримувати свою країну (Рисунок 29).

Так, говорячи про **наявність житла** як фактор, що мотивує залишатися в Україні, респондентки найчастіше зазначають, що бояться втратити своє майно, якщо поїдуть за кордон (28%). 24% визнають,

що їх нинішні житлові умови складні, але попри це не хочуть їхати. Лише 4% кажуть, що їх житлові умови складні і тому вони хотіли б переїхати за кордон.

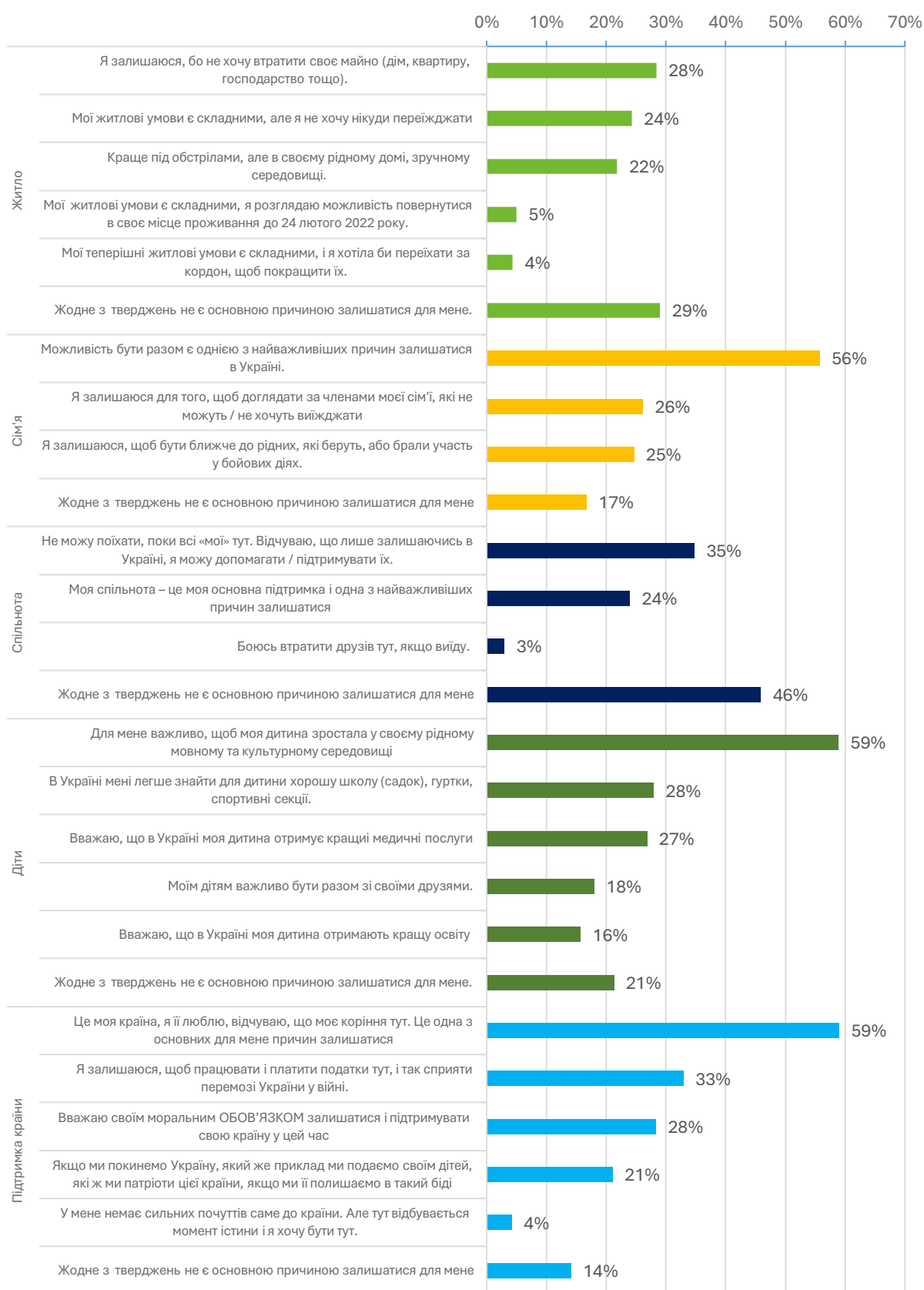
В контексті **сім'ї** найважливіше для респонденток бути разом зі своєю сім'єю (56%). Вдвічі рідше кажуть про необхідність доглядати за членами родини та бути ближче до рідних, які беруть або брали участь у бойових діях.

Говорячи про **спільноту та спілкування**, як важливі мотиватори залишатися в Україні, жінки найчастіше кажуть, що не можуть поїхати, поки важливі для них люди залишаються в Україні, щоб мати змогу допомагати і підтримувати їх (35%).

В контексті **дітей**, найважливішим фактором є те, щоб дитина зростала у своєму рідному мовному та культурному середовищі. Цей чинник називають приблизно вдвічі частіше, ніж краща школа і медицина для дитини в Україні.

Підтримка країни є однією з найважливіших мотивацій не їхати за кордон. Лише 14% респонденток вказали, що це не є основною причиною залишатися. Якщо подивитися, чому саме респонденткам важливо підтримувати свою країну, то найчастіше вони кажуть про те, що це їх рідна країна, тут їх коріння і вони люблять її (59%). Приблизно вдвічі менше жінок під «підтримкою країни» мають на увазі економічну підтримку (сплачувати податки) та моральний обов'язок.

Рисунок 29. Деталізація мотивацій залишатися в Україні

Якщо дивитися на ці деталізовані чинники, що утримують від виїзду за кордон, серед груп з різними досвідом переміщення (ВПО, поверненці, колишні ВПО та ті, хто не покидав свій населений пункт), то вони дуже схожі. У кожній групі основні мотиватори ті самі. Винятком є лише житло. Як ми бачили раніше, для ВПО наявність житла є менш важливим фактором залишатися, оскільки більшість ВПО живуть в орендованому житлі. Попри це, навіть складні житлові умови не завжди спонукають до виїзду. Так, 36% ВПО кажуть, що їх житлові умови в Україні є складними, але вони все одно не хочуть нікуди переїжджати. В інших категоріях цей варіант обирали 20-21%. Водночас, 22% ВПО зазначають, що їх теперішні житлові умови є складними, і вони розглядають можливість повернутися в своє місце проживання до 24 лютого 2022 року.

Цікаво, що ВПО частіше, ніж інші категорії кажуть, що в Україні їм легше знайти для дитини хорошу школу/садок, гуртки, спортивні секції, ніж за кордоном (36% серед ВПО проти 24-34% в інших категоріях), при тому, що вони проживають у нових громадах, де часто стикаються з необхідністю шукати нові школи/садки для дітей.

Ще одна суттєва відмінність – це мотивація економічно підтримувати країну. Так, серед ВПО 25% кажуть, що залишаються, аби працювати і платити податки тут і так сприяти перемозі України у війні. Це найнижчий показник серед усіх груп за переміщенням. А найвищий – 37% – серед колишніх ВПО, які повернулися додому. В середньому у вибірці 33% вказують економічну підтримку країни як важливу мотивацію залишатися в країні.

Окрім вибору із запропонованих варіантів, респондентки могли самостійно написати причини, які стимулюють їх залишатися в Україні. Однієї з найпоширеніших відповідей на це відкрите запитання є бажання залишатися, бо «це моя країна», «це моя батьківщина», «це мій дім». Одна з респонденток описує ці почуття детальніше: «Бо Україна - мій дім, тільки тут я відчуваю себе вдома в будь-якому місті. Почуваю себе комфортно, живучи на тому рівні, який є. Наша сфера послуг, мова, традиції». Також частим мотивом залишатися є те, що чоловік, батько або син на війні, або потрапили в полон, чи зникли безвісти, і жінки відчувають своїм обов'язком бути в країні. Крім того, деякі жінки прагнуть залишатися в Україні, бо тут загинули і поховані їхні близькі. «Залишаюсь тут бо моя родина загинула на війні, і тіла їхні знаходяться на окупованій території, люди мертві! І забрати звідти не можна», - пише респондентка (25 років, Одеська область).

Для багатьох опитаних важливо залишатися разом зі своїм чоловіком та сім'єю. Іноді це основна причина, яка стримує від переїзду. «Бо тут моя родина. Якщо була б можливість забрати свого чоловіка за кордон, я б і на хвилину не замислювалася, щоб тут залишитися», - ділиться думками жінка (35 років, Запорізька область).

5.4. ВИСНОВКИ

Для більшості жінок важливо залишатися жити в Україні, а також у поточному населеному пункті. З цим пов'язані деякі демографічні та економічні та фактори. Так, старші респондентки виявляють сильніше бажання залишатися в Україні та у своїх містах/селах. Незаміжні жінки, які живуть з партнером або не мають стосунків, а також вдови демонструють нижчі наміри залишатися в Україні. Внутрішньо переміщені особи та ті, хто повернувся з-за кордону, менше кажуть про важливість залишитися на тому ж місці. Найменшу прив'язку до поточного місця проживання мають жінки, які повернулися з-за кордону не у свій населений пункт (є ВПО зараз). Жінки, чиє помешкання зруйноване через воєнні дії, виявляють менше бажання залишитися в Україні.

Чим вищі доходи, тим більш важливо для респонденток бути в Україні і своєму місті чи селі. Найменше хочуть залишатися ті, хто має найнижчі доходи та у кого вони найбільше впали за час війни.

Також важливим фактором є наявність житла. Для орендарів менш важливо залишатися в Україні і поточному місці проживання, ніж для власників житла.

Жінки, в яких основна мова спілкування українська, більше хочуть залишатися в Україні і своїх містах/селах, ніж російськомовні.

Всупереч очікуванням і поширеним стереотипам, жінки з дітьми мають таке ж бажання залишатися в Україні, як і ті, хто не має дітей. А жителі сіл не виявляють сильніші наміри жити в Україні чи у своєму рідному селі, ніж мешканці міст. Також для жінок, чиї населені пункти зараз знаходяться в окупації або у зоні активних бойових дій, не менш важливо залишатися в Україні.

Серед найважливіших причин, які мотивують залишатися в Україні, жінки вказують бажання бути зі своєю сім'єю та патріотичні почуття до України. Серед економічних чинників найважливішим є наявність житла, тоді як гарну роботу та можливість забезпечити кращий рівень життя в Україні вказують рідше. Кожна п'ята респондентка вказала, що хоче виїхати, але не має можливості. При цьому серед ВПО таких 27% (найбільше серед усіх категорій за досвідом переміщення під час війни). ВПО значно рідше, ніж інші категорії, вказують наявність житла, бажання бути поруч з друзями і гарну роботу як фактори, що стримують від еміграції.

Для жінок, які мають дітей, важливо, щоб вони зростали у своєму рідному мовному та культурному середовищі. Цей фактор набагато перевищує інші чинники, пов'язані з дітьми (наприклад, кращий доступ до освіти чи медицини в Україні).

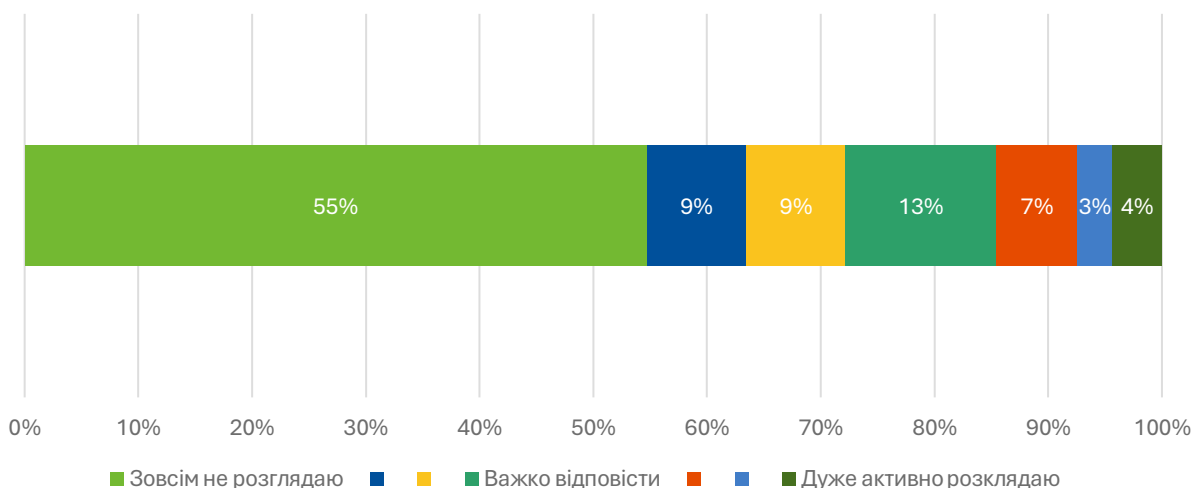
6. ВІЌЗД ЗА КОРДОН: НАМІРИ ТА МОЖЛИВОСТІ

6.1. БАЖАННЯ ПОЌХАТИ ЗА КОРДОН

У цьому розділі ми аналізуємо роздуми українських жінок про можливий виїзд за кордон на довгий час. Ми розглядаємо ключові демографічні та економічні характеристики жінок, а також досвід вимушеного переміщення під час війни, які можуть корелювати з міграційними планами.

Значна більшість жінок, які наразі проживають в Україні, а саме 72%, на даний момент не розглядають можливість виїхати за кордон на тривалий термін (Рисунок 30). Більше половини (55%) категорично відкидають цю ідею, тоді як 15% більш або менш активно її розглядають, а 13% не визначилися¹⁴.

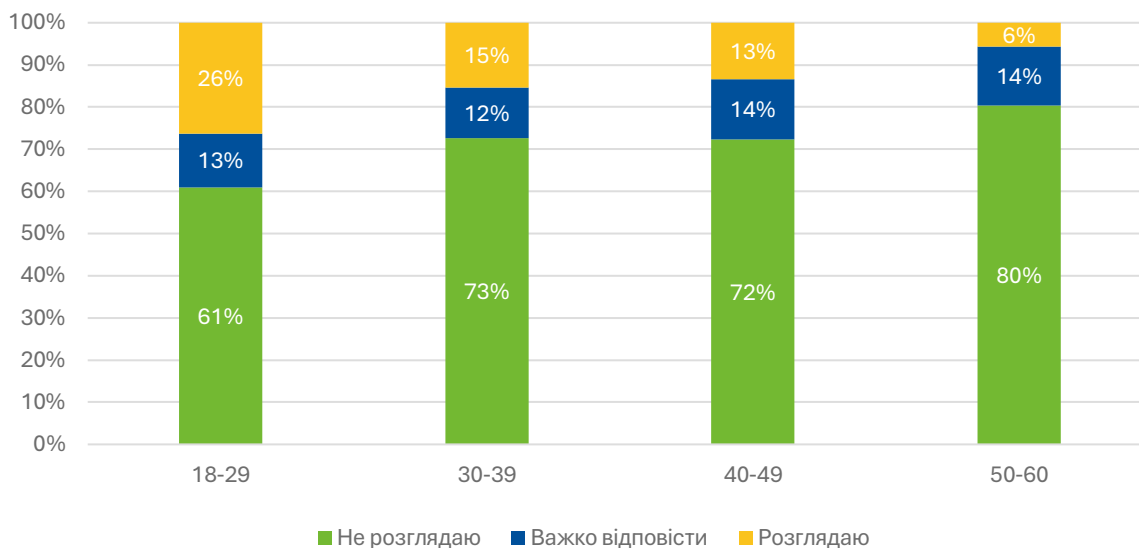
Рисунок 30. Чи розглядаєте ви зараз можливість виїхати за кордон на тривалий час?

Вік відіграє значну роль у цих міркуваннях, оскільки молоді жінки віком від 18 до 29 років у 1,5 рази частіше замислюються про міграцію (Рисунок 31). Зокрема, серед цієї когорти 26% висловлюють інтерес, порівняно з лише 6% серед жінок віком від 50 до 60 років. Сімейний стан також має вплив: від 22 до 24% незаміжніх жінок розглядають можливість міграції, що вдвічі більше, ніж частка заміжніх або овдовілих жінок, серед яких замислюються про міграцію 11%. Розлучені жінки також більш схильні думати про міграцію (16%), ніж заміжні або овдовілі особи. Цікаво, що ні наявність, ні кількість дітей суттєво не впливають на міркування про міграцію, як і кількість дорослих у домогосподарстві.

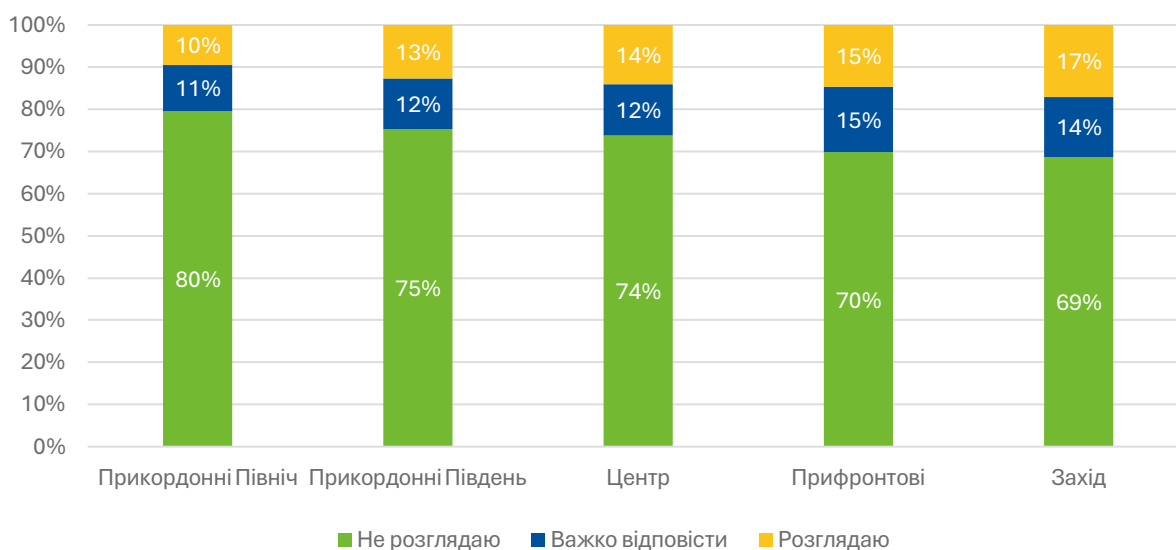
¹⁴ Для подальшого аналізу ми використовуємо три-бальну шкалу відповідей, де відповіді 1-3 означають «не розглядаю», 4 – «важко відповісти», відповіді 5-7 – «розглядаю».

Рисунок 31. Наміри виїхати за кордон у віковому розрізі

З огляду на тип населеного пункту, жінки з міст середнього розміру з населенням понад 50 000 частіше розглядають можливість міграції: їхня частка коливається від 19 до 23%. Тим, хто живе в сільській місцевості, можливо, не вистачає необхідних ресурсів, тоді як ті, хто живе у великих обласних центрах, з різних причин можуть почуватися комфортніше в Україні завдяки перевагам великого міста. Регіональні чинники мають значення меншою мірою, хоча інтерес до міграції є дещо нижчим за середній у північних регіонах, які межують з Росією (10%), особливо порівняно із західним регіоном (17%) (Рисунок 32). Натомість у південних і центральних регіонах України та у прифронтовій зоні частка жінок, які розглядають можливість міграції за кордон, коливається в межах 13-15%.

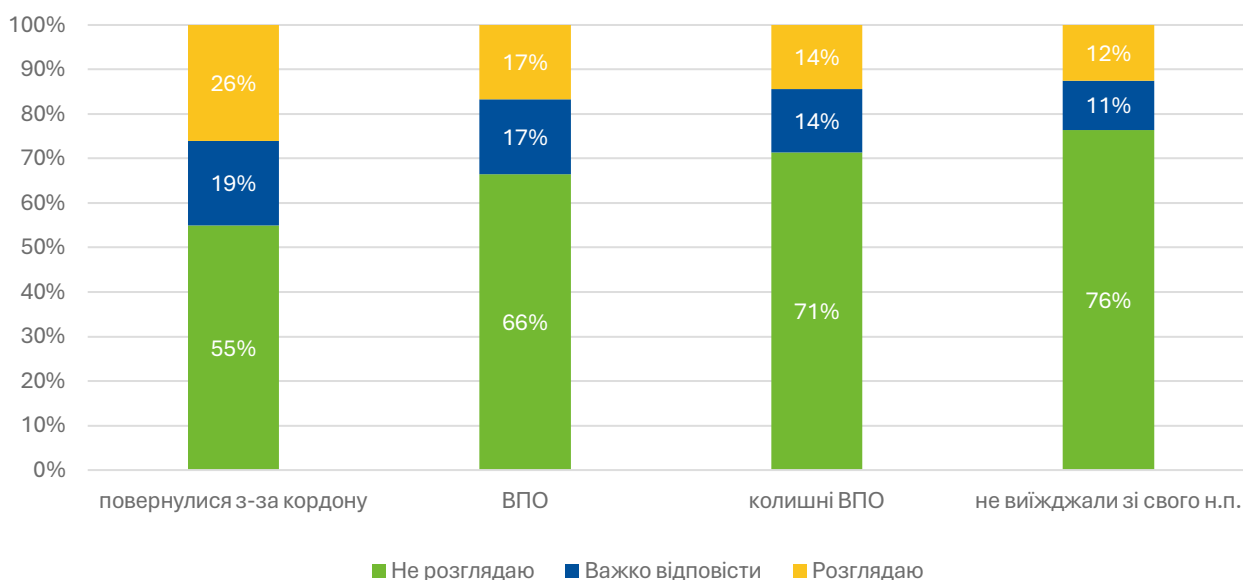
Рисунок 32. Наміри виїхати за кордон у регіональному розрізі

Історія переміщення є важливим фактором, оскільки жінки, які раніше виїжджали за кордон і повернулися, на 14 в.п. частіше розглядають можливість виїхати знову порівняно з тими, хто ніколи не залишав своє місце проживання після лютого 2022 року (Рисунок 33). Якщо респондентка виїжджала не тільки за кордон, а й переміщалася в інший населений пункт в Україні, це збільшує міграційні наміри додатково на 20 в.п (якщо вона вже повернулася додому) та 4 в.п. відповідно (якщо вона зараз є ВПО). Але внутрішнє переміщення само по собі не впливає на інтерес до міграції.

Не зважаючи на поширений наратив, жінки, які приїхали з нині окупованих територій чи прифронтової зони, не демонструють значно вищі міграційні наміри, ніж в середньому. Немає також додаткового інтересу до виїзду і серед переселенців, чи тих, чий будинок зруйнований.

Рисунок 33. Наміри виїхати за кордон у тих, хто повернувся додому, ВПО та тих, хто не виїжджав зі свого н.п.

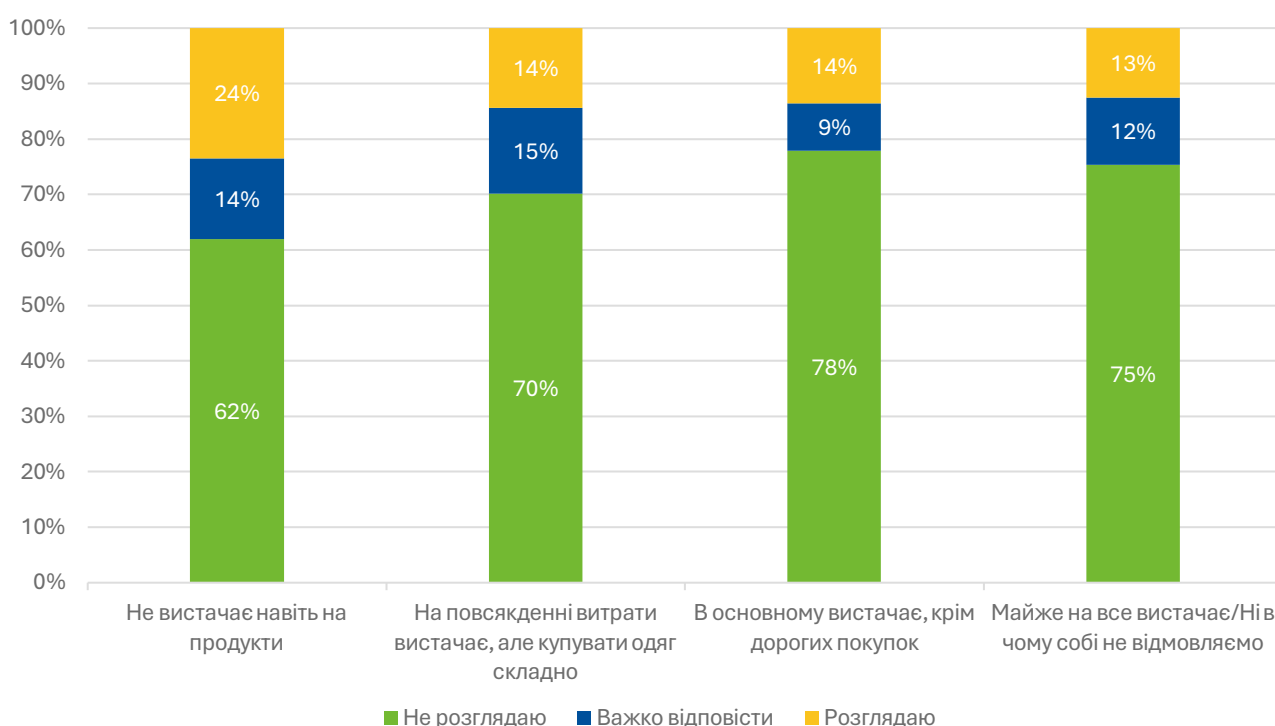

Водночас родинні зв'язки відіграють важливу роль у міграційних планах. Так 42% жінок повідомили, що у них є родичі, які виїхали за кордон після лютого 2022 року. Жінки, у кого виїхали батьки, на 19 в.п. частіше розглядають питання про міграцію, ніж ті, у кого родичі не виїхали. Жінки, у яких виїхали інші близькі чи далекі родичі, відповідно на 10 та 5 в.п. частіше розглядають питання про виїзд. На противагу, міграційні наміри жінок, чий діти виїхали за кордон після лютого 2022 року, суттєво не відрізняються від намірів жінок, які не мають родичів за кордоном. Цей результат справедливий як для дітей до, так і старше 18 років. У географічному розрізі ефект «родичів» найбільший серед жінок, родичі яких переїхали до Великої Британії – 12 в.п. Далі йдуть Німеччина – 10 в.п., США та Канада – 8 в.п. Такий результат потенційно можна пояснити щедрою підтримкою українців у цих державах. Наявність родичів у Польщі та інших європейських країнах – збільшує ймовірність виїзду за кордон на 5-6 в.п. Ефект для Чехії незначний.

Статус на ринку праці також має значення, але не настільки, як можна було б очікувати. Зокрема, жінки-підприємниці мають на 7 в.п. меншу ймовірність міграції, тоді як студенти на 13-18 в.п. частіше розглядають можливість виїзду за кордон. Цей результат сильно перевернується з вищими міграційними намірами молоді. Водночас суттєвої різниці у ймовірності міграції серед зайнятих у державному та приватному секторах, безробітних та пенсіонерів немає.

Певну роль у міграційних планах відіграє фінансовий стан. Жінки у найнижчій економічній категорії – ті, хто не може дозволити собі найнеобхідніше, на 10 в.п. частіше розглядають можливість міграції порівняно з іншими групами (Рисунок 34).

Рисунок 34. Наміри виїхати за кордон та фінансовий стан

Житлові умови також пов'язані з міркуваннями про міграцію. До повномасштабного вторгнення 72-74% жінок мали житло у власності, а 13-14% орендували. Такий розподіл залишається незмінним для тих, хто не переїжджав з 2022 року. Але серед тих, хто переміщався в межах України чи повернувся з-за кордону, частки власників та орендарів практично помінялися місцями: серед них 65% жінок зараз орендують житло. Загалом орендарі на 5 в.п. частіше розмірковують про міграцію порівняно з власницями житла. Також 12% жінок безоплатно проживають у житлі, наданому їхніми родичами. Вони на 8 в.п. частіше розглядають питання про виїзд, ніж жінки, які володіють житлом. Крім того, порівняно з власницями житла, жінки, які проживають в гуртожитку, на 32 в.п. частіше думають про виїзд за кордон. Проте їхня частка у загальній сукупності невелика (2%). Серед тих, хто проживав у іншому населеному пункті до лютого 2022 року, тип житла суттєво не пов'язаний з міграційними міркуваннями.

Мова є ще одним фактором, пов'язаним з міркуваннями про міграції. Загалом російськомовні жінки на 4-5% частіше розглядають можливість міграції. Зокрема, російськомовні жителі прифронтових районів мають на 8 в.п. частіше думають про міграцію, тоді як російськомовні, які зараз проживають у західному регіоні, на 12 в.п. частіше розмірковують про виїзд.

Очікувано, що потреба залишатися в Україні або в своєму населеному пункті негативно корелює з міркування про виїзд. Зокрема, жінки, які оцінили таку потребу на 5-7 пунктів за шкалою від 1 - «зовсім неважливо» до 7 «критично важливо», на 17-23 в.п. менш схильні думати про виїзд за кордон, порівняно з тими, хто не визначився. В той час як ті, кому неважливо перебувати в Україні (1-3 бали), на 23-31 в.п. більш схильні розглядати ймовірність виїзду. Аналогічну картину бачимо і в прив'язці до свого населеного пункту, хоча позитивний ефект зв'язку з рідним домом тут менше виражений (плюс 11-15 в.п.). Загалом загальнонаціональна прив'язаність домінує над локальною у питанні виїзду за кордон.

За допомогою регресійного аналізу ми також проаналізували значущість різних факторів на бажання залишатися в Україні, у своєму населеному пункті або виїжджати. На Рисунок 35 та Рисунок 36 графічно представлено основні результати регресійного аналізу, які загалом підтверджують попередні висновки.¹⁵

Як бачимо, при контролі основних демографічних факторів, статистично значимо збільшує бажання залишатися в Україні вищий рівень доходів, тоді як наміри поїхати зростають, якщо основною мовою є російська та респондентка живе на Заході. Цікаво, що мешканки обласних центрів більше хочуть залишатися у своєму населеному пункті, ніж мешканки сіл. Також жінки, які уже мають досвід переміщення за кордон, мають вищі наміри поїхати знову.

¹⁵ Повний результат регресії доступний у Таблиці 16.

Рисунок 35. Вплив демографічних факторів на бажання залишатися чи поїхати. Результати лінійної регресії

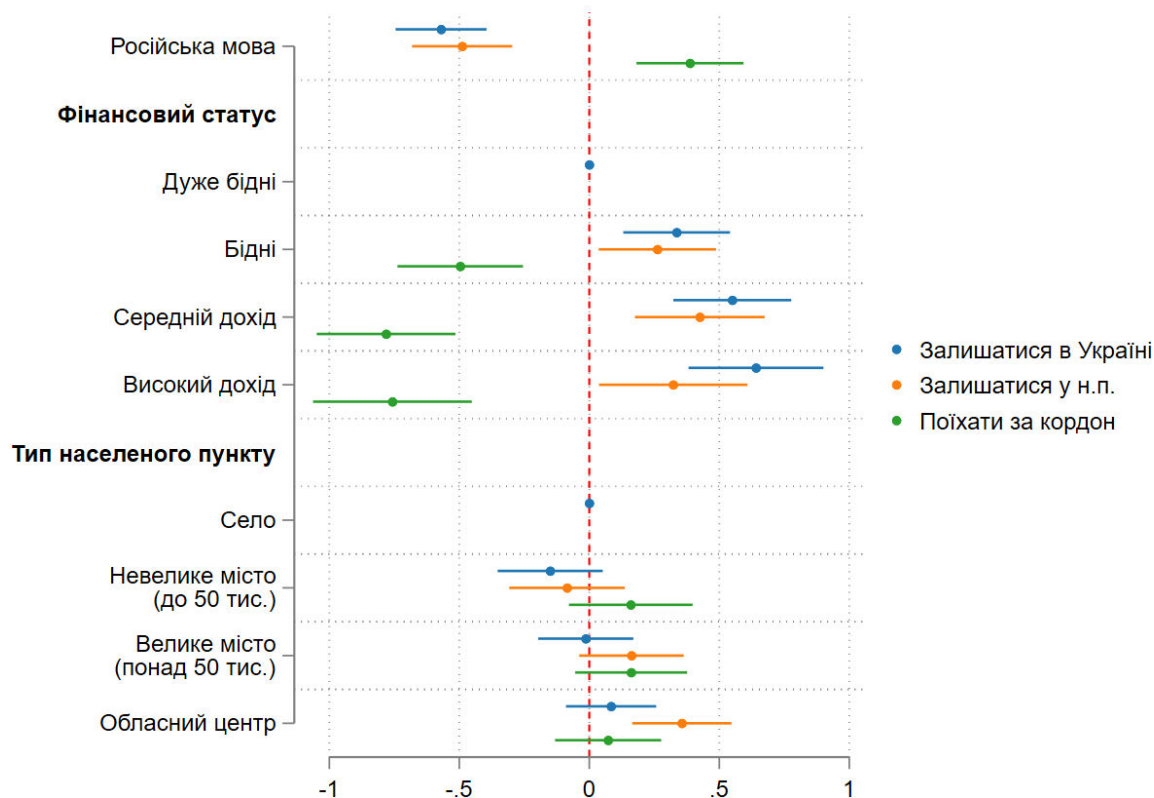
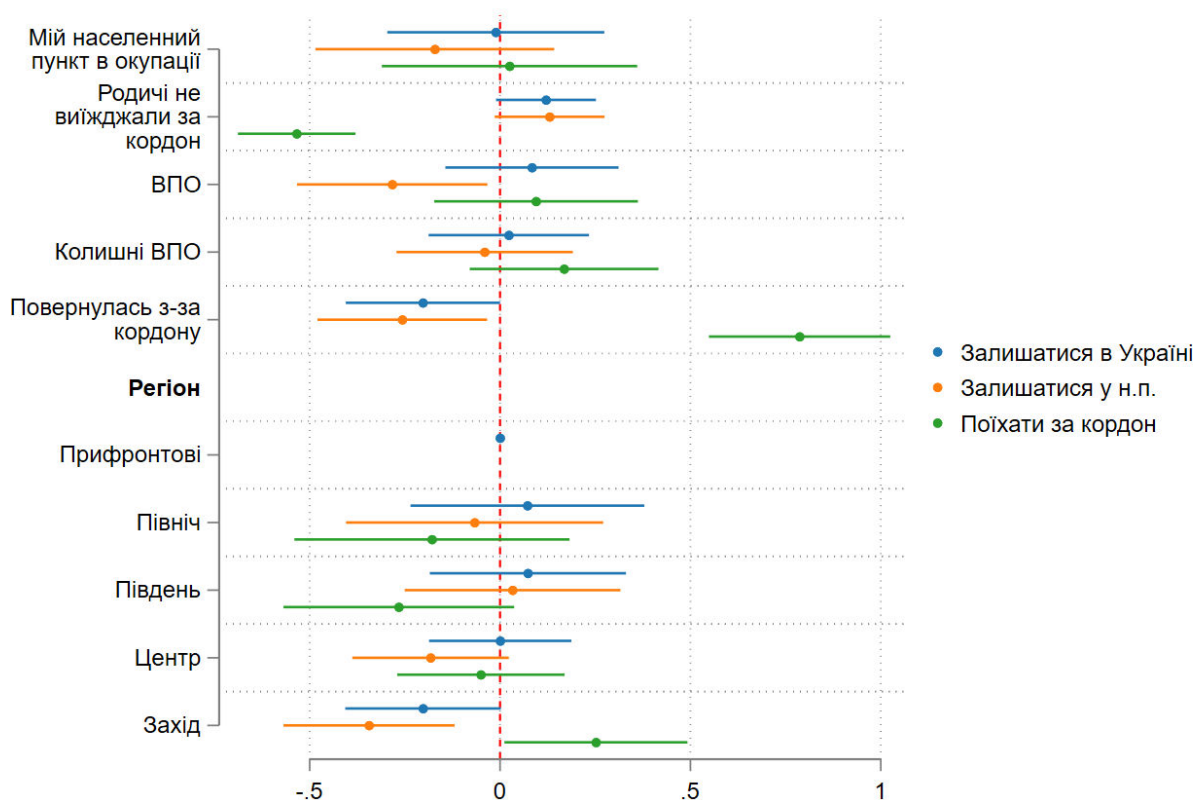

Рисунок 36. Вплив інших факторів на бажання залишатися чи поїхати. Результати лінійної регресії

Одна з гіпотез, яку ми хотіли перевірити у цьому дослідженні, полягає у тому, що для жінок, які не мають намірів виїжджати за кордон, основними причинами залишатися є сильна прив'язаність до сім'ї, спільноти та національна ідентичність. У Таблиці 12 проранжовано причини залишатися для двох груп: ті, хто бажає та не бажає поїхати. Справді, респондентки, які хочуть залишатися в Україні, основними причинами цього вказують бажання бути зі своєю сім'єю та патріотичні почуття (по 94%). Важливість бути разом з друзями також серед найпоширеніших причин (69%). І хоча для тих, хто думає про переїзд за кордон, основні причини залишатися ті самі, їх вказують значно рідше. Зокрема, бажання бути разом з сім'єю, як основну причину залишатися, вказали 81% жінок, відчуття приналежності до своєї країни - 65% (на 13 в.п. та 29 в.п менше, ніж ті, хто хоче залишатися.)

Єдина відповідь, в якій немає статистично значимої різниці між групами тих, хто хоче і не хоче переїхати в іншу країну, - це бажання закінчити навчання в Україні. Цей варіант обрали 26% і 22% відповідно.

Таблиця 12. Причини залишатися в Україні для тих, хто хоче і не хоче виїжджати за кордон

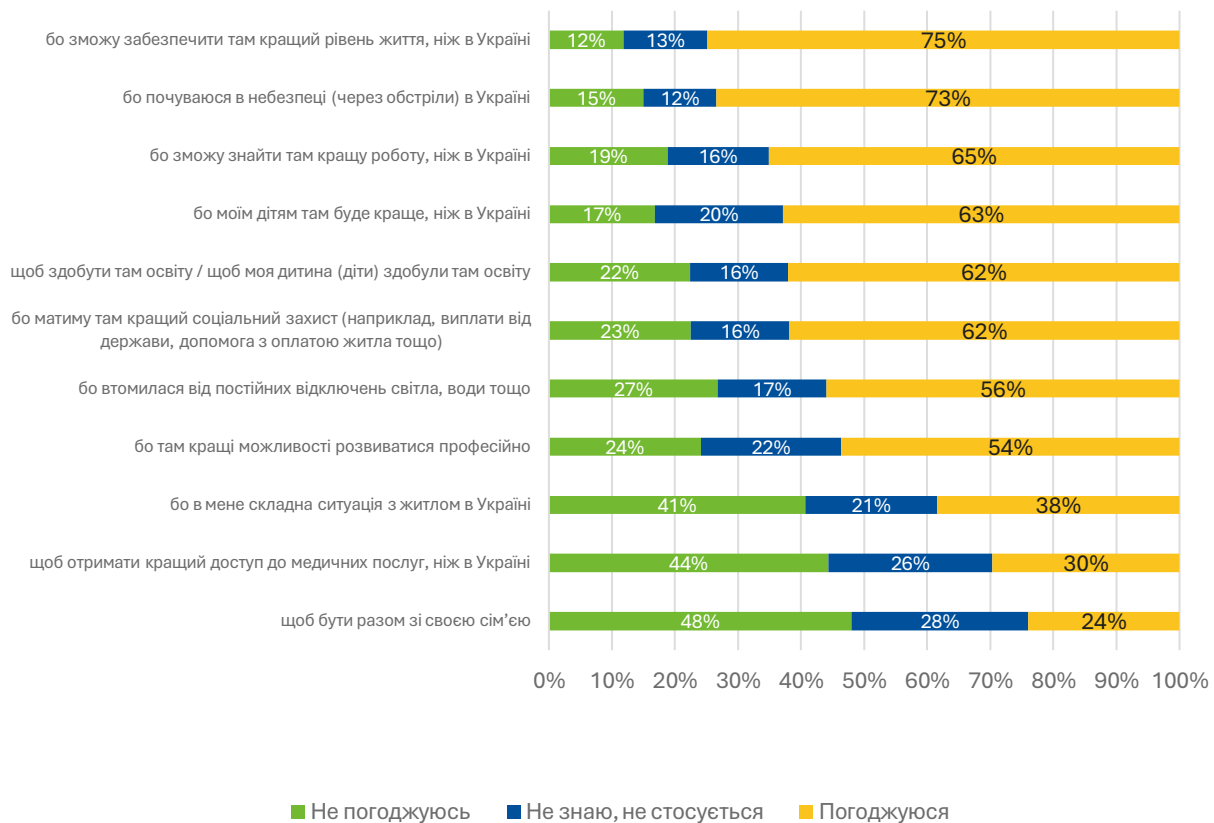
Я залишаюся в Україні...	Не розглядаю	Розглядаю
	виїзд за кордон	виїзд за кордон
... щоб бути разом зі своєю сім'єю	94%	81%
... бо це моя країна	94%	65%
... бо маю в Україні житло / господарство	77%	56%
Я просто нікуди не хочу їхати	77%	29%
... бо маю тут кращий доступ до медичних послуг, ніж за кордоном	69%	53%
... бо моїм дітям тут краще, ніж за кордоном	69%	29%
... бо для мене важливо бути поруч зі своїми друзями	69%	46%
... бо маю тут кращий доступ до інших послуг (банківські, адміністративні, податки, інтернет тощо), ніж за кордоном	64%	41%
... бо маю тут кращі можливості розвиватися професійно, ніж за кордоном	59%	28%
... для догляду за рідними чи знайомими	54%	46%
... бо маю можливість забезпечити тут кращий рівень життя, ніж за кордоном	54%	20%
... бо маю тут гарну роботу	52%	27%
... бо вважаю, що тут достатньо / відносно безпечно	47%	16%
... бо хочу здобути освіту / закінчити навчання в Україні.	26%	22%
Хочу виїхати, але не маю можливості	11%	59%

6.2. ПРИЧИНИ ВИЇЗДУ ЗА КОРДОН

Щоб глибше зрозуміти міграційні настрої жінок, які наразі проживають в Україні, ми попросили їх «приміряти на себе» низку тверджень про причини, які спонукають людей думати про тривалий виїзд за кордон. Відповіді 288 респонденток, які замислювалися про виїзд за кордон на тривалий час, підсумовано на Рисунку 37. Спираючись на літературу¹⁶, ми поділили головні причини міграційних намірів на кілька ключових категорій: економічні можливості, безпека, умови життя та майбутнє дітей.

Щоденне життя під час війни є надзвичайно складним. Два найпоширеніші фактори, які живлять міграційні настрої жінок, є бажання забезпечити собі за кордоном кращий рівень життя, ніж в Україні, та небезпека – 75% та 73% жінок вказали саме ці причини як актуальні для них.

Рисунок 37. Причини виїзду за кордон (N = 288). «Я б хотіла виїхати за кордон...»

Перспектива кращого рівня життя як аргумент на користь виїзду прослідковується і в інших відповідях. Так понад 65% переконані, що в іншій країні знайдуть кращу роботу, а 62% зазначають, що еміграція відкриває для них можливість отримати якісний соціальний захист, включно з державними виплатами та допомогою з житлом. Фінансова стабільність – один із найважливіших факторів, що впливає на бажання змінити країну проживання. Також, респондентки, які вказали «інші»

¹⁶ Див, наприклад, Biehler, N. (2023), de Haas (2021), Schewel, K. (2020)

причини, повторно наголосили на потребі в безпеці та кращих матеріальних та професійних перспективах за кордоном.

Хоча відчуття небезпеки через обстріли змушує 73% жінок шукати більш захищене місце для життя, частка тих, хто втомився від постійних відключень електроенергії, води та тепла дещо нижча – 53%, але все ж таки достатньо висока.

Турбота про дітей теж відіграє велику роль у прийнятті рішень про переїзд. Близько 63% респонденток вважають, що за кордоном їхні діти матимуть кращі умови для розвитку, а ще стільки ж зазначають, що якісна освіта – власна чи для дітей – є для них значним стимулом для еміграції.

Серед усього спектру причин деякі залишаються менш актуальними для більшості опитаних жінок. Попри очікування, складнощі з житлом в Україні вказані як менш вагома або неактуальна причина. І хоча вона є важливою для 38% респонденток, все ж не відіграє визначальної ролі у загальній картині. Також лише 24% респонденток погоджуються з тим, що їхнім головним мотивом для переїзду є возз'єднання із членами родини, які перебувають за кордоном. Це свідчить про те, що більшість з тих, хто думає про еміграцію, розглядає це насамперед як особисте рішення, а не як спосіб бути ближче до родичів.

Таким чином, отримані результати свідчать про те, що на третій рік війни рішення жінок про міграцію формується в першу чергу під впливом економічних та безпекових факторів. Якщо фінансова стабільність та кращі умови життя сприймаються як стратегічні мотиви, то безпека виступає як тригер, який змушує людей робити активні кроки до виїзду. Водночас базові потреби, такі як житло та побутові умови та доступ до більш якісної медицини називають менш важливими для довгострокового міграційного рішення.

6.2.1.1. ПРАГНЕННЯ ВИЇХАТИ ТА ВПЕВНЕНІСТЬ У МОЖЛИВОСТЯХ ЗА КОРДОНОМ

Чи можна твердити, що прагнення виїхати зростає із підвищенням впевненості у можливостях за кордоном?

Для аналізу цієї гіпотези ми оцінили результати трьох регресій. Залежною змінною в кожному випадку є відповідь на запитання «Чи розглядаєте ви зараз можливість виїхати за кордон на тривалий час?» (так/ні), а незалежними змінними виступають категорії відповіді на такі запитання (шкала: 1 повністю не погоджуюся, 4 (базова категорія) - не можу відповісти / не знаю / не стосується, 7 – повністю погоджуюся):

- Я б хотіла виїхати за кордон, бо зможу забезпечити там кращий рівень життя, ніж в Україні
- Я б хотіла виїхати за кордон, бо зможу знайти там кращу роботу, ніж в Україні
- Я б хотіла виїхати за кордон, бо там кращі можливості розвиватися професійно

Результати аналізу не свідчать про поступове зростання прагнення виїхати із підвищенням впевненості у сприйнятих можливостях за кордоном (Таблиця 13). Єдиною групою, яка статистично частіше розглядає можливість виїзду, є жінки, які повністю переконані, що за кордоном вони зможуть забезпечити кращий рівень життя, знайти кращу роботу або отримати кращі можливості для професійного розвитку.

Зокрема, жінки, які повністю погоджуються з твердженням про можливість вищого рівня життя за кордоном, на 38 в.п. частіше висловлюють намір виїхати в порівнянні з тими, хто не визначився. Аналогічно, для тих, хто впевнений у кращих можливостях для працевлаштування, на 34 в.п. частіше розглядають можливість еміграції, а ті, хто переконаний у кращих перспективах професійного розвитку, – на 38 в.п.

Натомість жінки, які мають слабку або помірну впевненість у кращих економічних можливостях за кордоном, не демонструють значущої різниці у прагненні виїхати порівняно з тими, хто не визначився.

Таблиця 13. Залежність імовірності виїхати від рівня впевненості щодо перспектив за кордоном. Результати лінійної регресії¹⁷

	Я б хотіла виїхати за кордон, бо зможу забезпечити там кращий рівень життя, ніж в Україні	Я б хотіла виїхати за кордон, бо зможу знайти там кращу роботу, ніж в Україні	Я б хотіла виїхати за кордон, бо там кращі можливості розвиватися професійно
Зовсім НЕ погоджуюсь	37.74	14.67	32.29
	21.51	37.78	42.83
	24.86	26.68	39.51
Не можу відповісти / не знаю	35.45	41.65	42.00
	21.35	28.54	43.91
	56.01**	54.95	45.94
Повністю погоджуюсь	75.31***	75.34***	79.56***

Залежна змінна - "Активно розглядаю зараз можливість виїхати за кордон на тривалий час" (рівень 6 та 7 з 7). N=288. Порівняння з категорією "Не можу відповісти / не знаю". Коефіцієнт показує зростання імовірності виїзду залежно від рівня впевненості у відсоткових пунктах.

¹⁷ Повні результати регресії подано у Таблиці 17

6.2.2 ЗВ'ЯЗОК МІЖ ФІНАНСОВИМ ДОБРОБУТОМ ТА ОБМЕЖЕННЯМИ ДО ВІЇЗДУ ЗА КОРДОН

Одна з наших гіпотез твердить, що наявність фінансових ресурсів знижує обмеженнями для виїзду. Щоб перевірити її, ми проаналізували, як фінансовий добробут жінок пов'язаний із обмеженнями, які вони зазначають як бар'єри для виїзду. У всіх регресіях категорії фінансового стану включено як незалежну змінну, а конкретні обмеження – як залежні змінні. Для оцінки фінансового стану використовується п'ять категорій, де базовою є "В основному вистачає, але для купівлі дорогих предметів треба економити або позичати" (категорія 3). Жінки з категорій 1 та 2 («Не вистачає коштів навіть на продукти харчування» та «На повсякденні витрати вистачає, але купувати одяг вже складно» відповідно) є відносно менш заможними. А жінки з категорії 4 та 5 («Майже на все вистачає, але купівля квартири, будинку є недоступною» та «Практично ні в чому собі не відмовляємо» відповідно) – відносно забезпеченими.

Жінки з нижчим рівнем фінансового добробуту частіше вказують економічні та психологічні обмеження як причини залишатися. Вони на 13 в.п. частіше називають відсутність фінансових ресурсів для переїзду, на 29 в.п. частіше зазначають відсутність житла у новому місці, а труднощі з пошуком роботи вважають обмеженням на 34 в.п. частіше, ніж жінки, якими в основному вистачає на життя. Також жінки з нижчими доходами частіше вказують страх перед невідомістю та відчуття сорому перед знайомими, які брали чи беруть участь у бойових діях. Це свідчить про те, що фінансово вразливі жінки значно більше зіштовхуються з матеріальними труднощами та емоційними бар'єрами при ухваленні рішення про переїзд.

Натомість більш заможні респондентки загалом рідше згадують будь-які обмеження щодо переїзду, а їхні рішення меншою мірою зумовлені конкретними перешкодами, які були включені в аналіз. Зокрема, жінки, які мають вищий рівень фінансового добробуту, значно рідше згадують економічні фактори як перешкоду для переїзду. Зокрема, вони на 41–57 в.п. рідше зазначають такі обмеження як брак фінансових ресурсів, на 41 в.п. рідше хвилюються про відсутність житла на новому місці та на 34 в.п. рідше вказують складнощі з працевлаштуванням за кордоном. Також страх перед невідомістю для них менш актуальний, оскільки вони мають більше можливостей та впевненості у своєму майбутньому. Таким чином, фінансово забезпечені жінки мають більшу свободу вибору щодо міграції та рідше сприймають будь-які фактори як значущі бар'єри для зміни місця проживання.

Водночас деякі обмеження не мають значущого зв'язку з фінансовим добробутом і однаково часто зустрічаються серед усіх жінок, незалежно від їхнього рівня доходів. До таких належать негативне ставлення населення приймаючої країни, засудження з боку українців, які залишаються в Україні, проблеми з документами, мовний бар'єр та неможливість виїхати чоловікові чи синові. Це свідчить про те, що такі перешкоди пов'язані більше із соціальними, правовими та культурними чинниками, а не з матеріальним становищем.

6.2.3 ФАКТОРИ, ЩО СТИМУЛЮЮТЬ ПОЇХАТИ ТА ПОВЕРТАТИСЯ

Ми припускали, що якщо для жінок, які живуть в Україні, основним фактором, що може змусити поїхати за кордон, є погіршення безпекової ситуації, то для біженців на рішення повернутися з-за кордону в Україну більше впливають економічні, а не безпекові причини. Результати у Таблиці 14 демонструють, що для українок, які зараз проживають за кордоном, найважливішим фактором також є безпека, його називають біля 58% респонденток. Наступні за важливістю є вищий рівень життя в Україні та можливість знайти гарну роботу.

Таким чином, і основним фактором, який змушує поїхати (pull factor), і основним, який стимулює повернення, є війна в Україні.

Таблиця 14. Фактори для повернення біженок в Україну

Які з цих факторів можуть стимулювати Вас повернутись в Україну?	Біженки 18-60	Біженки 18-60, які хочуть повернутися
Остаточне закінчення війни з підписанням документу, який дозволить відновити польоти цивільної авіації над Україною	58%	59%
Вищий рівень життя в Україні (наприклад, в освіті, медицині, верховенстві права, боротьбі з корупцією, тощо)	48%	39%
Можливість знайти достойно оплачувану роботу в Україні	41%	38%
Відсутність бойових дій та повітряних ударів Росії в тому населеному пункті, куди Ви плануєте повертатися	34%	38%
Припинення бойових дій в моєму регіоні	28%	26%
Відновлення інфраструктури в моєму регіоні	17%	16%
Закінчення часу тимчасового прихистку в країні перебування	16%	19%
Фінансова допомога з боку України (наприклад, на відновлення житла тощо)	11%	10%
Деокупація мого населеного пункту	10%	9%
Допомога в поверненні в інший регіон України (допомога в пошуку роботи та/або надання житла чи оплата оренди житла)	10%	8%
Відновлення мого житла	6%	7%
Неможливість отримати безкоштовне житло або орендувати житло зі знижкою у країні перебування	4%	6%
Припинення фінансової допомоги українцям у країні перебування	3%	3%
Ваш роботодавець заборонить працювати дистанційно	1%	1%

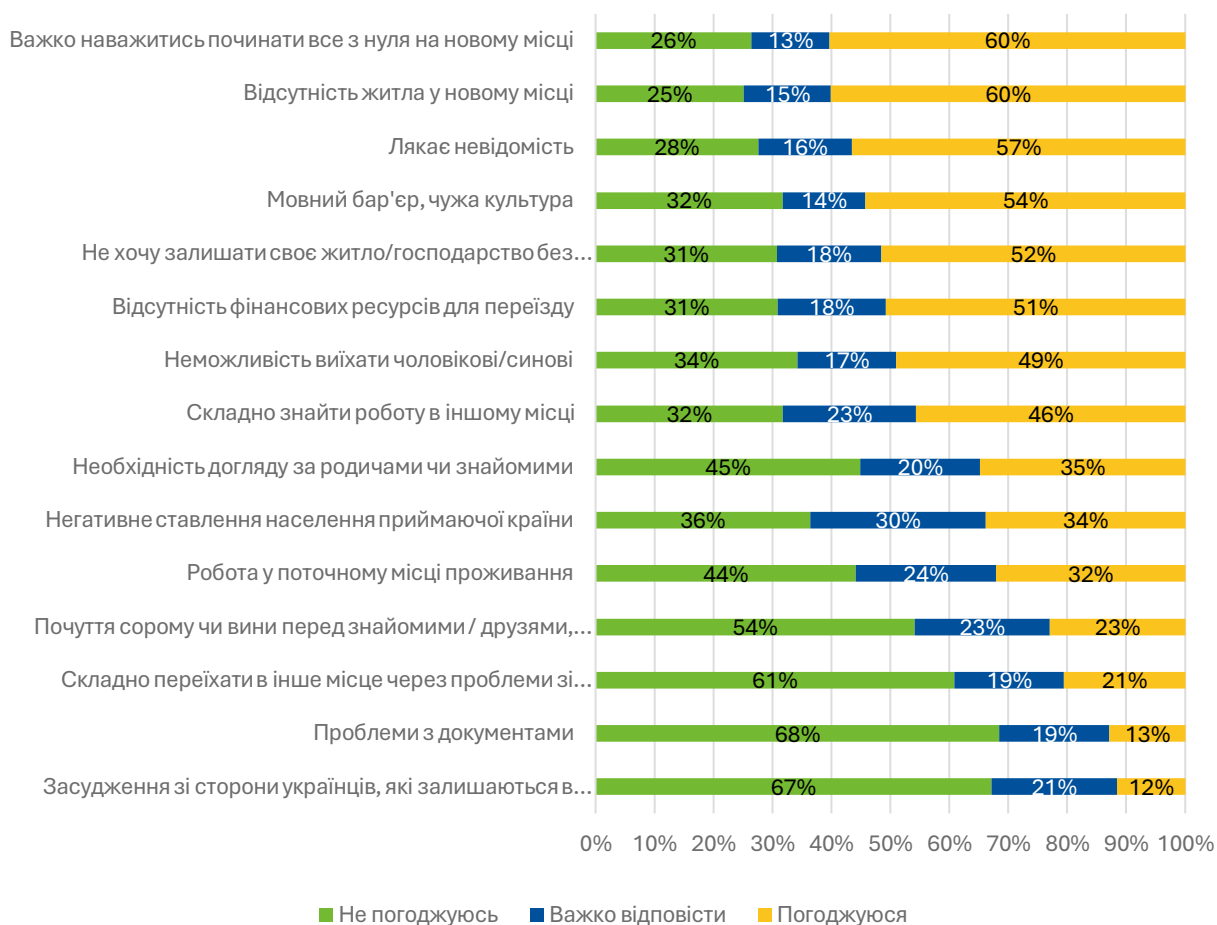
6.3. ОБМЕЖЕННЯ ДЛЯ ВИЇЗДУ ЗА КОРДОН

Не всі, хто задумується про виїзд, має реальну можливість здійснити цей крок. Крім того, частина жінок навіть не розглядає еміграцію через певні обмеження. Щоб з'ясувати, що саме обмежує жінок, які наразі проживають в Україні, ми запропонували всім респонденткам список факторів, які значною мірою можуть стримувати потенційних мігрантів. Ці обмеження не тільки впливають на ухвалення рішень, а й часто стають головною причиною того, чому люди, навіть маючи бажання виїхати, залишаються на місці.

Найпоширенішим бар'єром є психологічний аспект переїзду (Рисунок 38). Для більшості респонденток (60%) головною складністю стає необхідність починати все з нуля в іншій країні. Ця невпевненість у майбутньому лише посилюється загальним страхом невідомості, який відчувають понад 57% опитаних. Крім того, для 54% вагомим фактором є мовний бар'єр і культурні відмінності, що ускладнюють адаптацію. Тож, навіть якщо людина має бажання емігрувати, невизначеність і потенційні труднощі часто стають серйозною перешкодою.

Матеріальні й організаційні труднощі також займають важливе місце серед обмежень. Близько 60% респонденток вказали відсутність власного житла за кордоном як фактор, що робить переїзд менш привабливим, адже пошук і оренда нового місця проживання може виявитися складним і дорогим процесом. Майже половина опитаних (51%) вказали, що брак фінансових ресурсів є критичним фактором, який не дозволяє їм залишити країну. Ще 45% респондентів стурбовані тим, що знайти роботу в іншій країні буде непросто, що створює ризик втрати засобів до існування після переїзду.

Рисунок 38. Обмеження для виїзду за кордон

Окрему категорію обмежень становлять зобов'язання перед родиною. Майже 52% респонденток не хочуть залишати своє житло чи господарство без догляду, що особливо актуально для мешканок сільської місцевості або власників нерухомості. Близько 35% відзначили, що несуть відповідальність за догляд за родичами або знайомими, що унеможливорює їхній виїзд. Для 32% перешкодою є робота за місцем проживання, яка поки що дає стабільність і змушує залишатися в країні.

Ще один важливий фактор – юридичні та соціальні аспекти. Майже 49% респонденток зазначили, що обмеження на виїзд для чоловіків призовного віку є для них значною перешкодою.

Також у суспільстві існує певний страх стигматизації: 33% побоюються негативного ставлення в приймаючих країнах, а 23% зізнаються, що відчують сором або провину перед знайомими, які беруть участь у бойових діях. Разом з тим, страх осуду з боку співвітчизників хвилює лише 12%. Хоча це порівняно невисокі показники, вони вказують на соціальну напругу навколо питання міграції. Це свідчить про те, що більшість потенційних мігрантів скоріше зосереджені на практичних аспектах переїзду, аніж на соціальному сприйнятті їхнього вибору тими, хто залишається.

Найменш значущими бар'єрами для виїзду стали проблеми з документами та можливе засудження з боку українців, які залишилися в країні. Лише 13% респонденток вважають, що труднощі з оформленням документів є для них серйозною перешкодою. Це дуже цікавий результат, оскільки загалом у реальній практиці міграції адміністративні труднощі часто згадуються як серйозна перешкода.

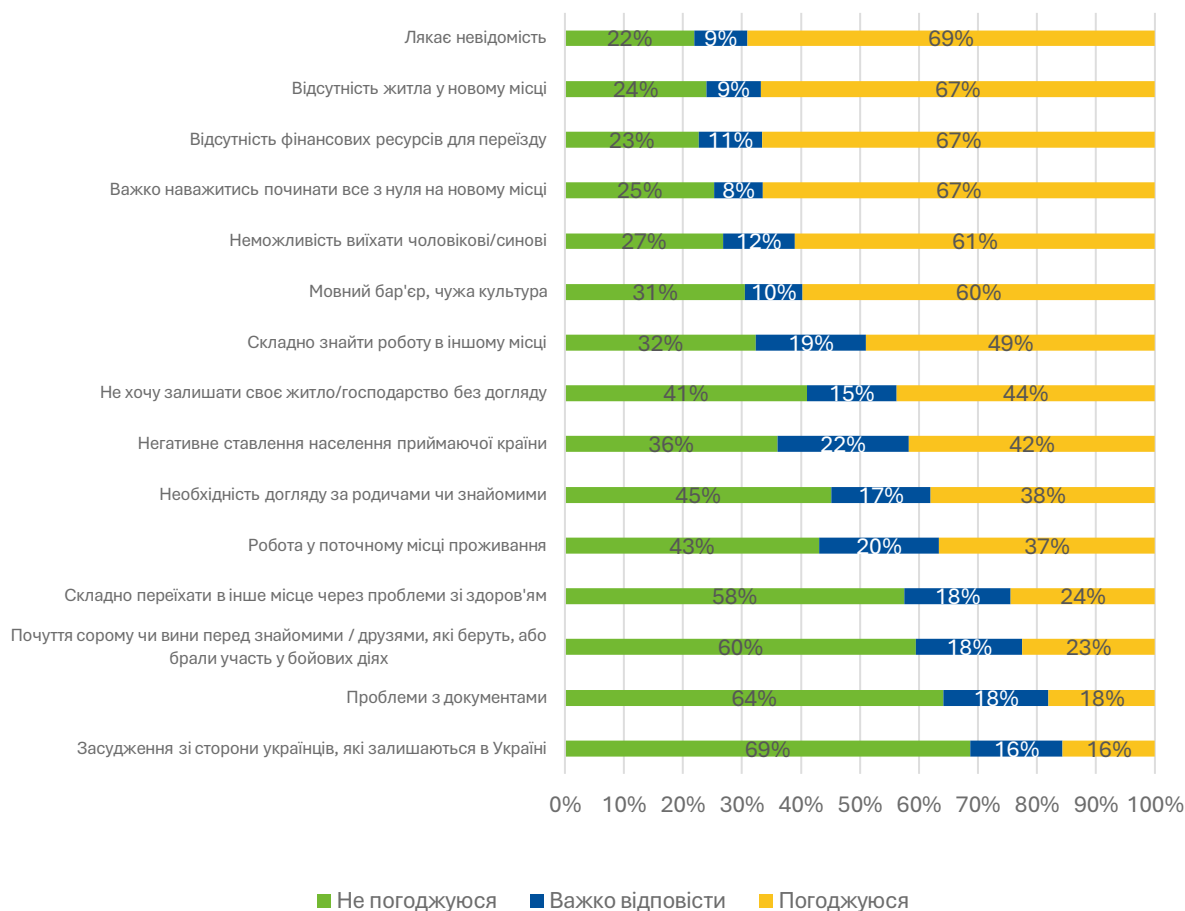
Серед факторів, вказаних як «інші» (де респондентки могли самостійно описати свої обмеження і побоювання) найважливішим стало небажання виїжджати з патріотичних причин. «Мені подобається моя Україна! Це найкраща країна для мене! ... Те що там не стріляють? Ну то ми цю погань викинем і повернемося як і жили! І ще краще!» - написала одна з респонденток.

Таким чином, основні бар'єри для виїзду за кордон, які вказали жінки, можна поділити на три великі категорії: психологічні, матеріальні та соціальні. Якщо невпевненість у майбутньому та страх змін є внутрішніми психологічними перепонами, то очікувані труднощі з пошуком житла та роботи за кордоном – це більш матеріальні проблеми. Проте і ті, і ті безпосередньо впливають на міграційні настрої. Водночас соціальні фактори, такі як відчуття провини або суспільний осуд відіграють найменшу роль у процесі прийняття рішення про виїзд.

Додатково ми проаналізували бар'єри, які вказали жінки, що хочуть виїхати за кордон (Рисунок 39). Загальний тренд зберігається: майже одні і ті ж причини є найбільш і найменш важливим. Головна відмінність у тому, що ті, хто планує виїхати за кордон, загалом частіше називають майже усі бар'єри. На першому місці – страх невідомості. 69% жінок, які мають наміри виїхати за кордон, сказали про це. Данний показник на 13 в.п. більше, ніж загалом у вибірці. Відсутність фінансових ресурсів для переїзду є ще однією перешкодою, яку значно частіше вказують ті, хто збирається поїхати (67% проти 51% загалом по вибірці). І нарешті неможливість виїхати чоловікові або сину є утримує від міграції 61% жінок, які хотіли б виїхати (порівняно з 49% в усій вибірці). Ці три фактори значно важливіші для жінок, які мають міграційні настрої, порівняно з усією вибіркою.

Єдиний фактор, який для них менш важливий, – це небажання залишати своє житло чи господарство (44% проти 52% в усій вибірці). Усі інші бар'єри відрізняються в межах 3-8 в.п.

Рисунок 39. Бар'єри для виїзду за кордон у тих, хто має наміри поїхати (N = 288)

Крім того, ми припускали, що молоді жінки з міст частіше залишаються в Україні за власним бажанням, а старші та з сільської місцевості мають більше фінансових та логістичних перешкод. Щоб перевірити це, ми проаналізували відповіді на питання «Я хочу виїхати, але не маю можливості за віковими категоріями та типами населених пунктів (Рисунок 40 та Рисунок 41). Як бачимо, наша гіпотеза не підтверджується. Серед молоді (18-29 років) 23% кажуть, що хотіли б виїхати, але не мають можливості, тоді як серед найстарших (50-60 років) ця частка становить 14%. Тобто, навпаки, молоді жінки, які хочуть виїхати, частіше мають обмеження.

За типом населеного пункту значної різниці немає: усюди біля 20% хочуть виїхати за кордон, але не мають такої можливості.

Рисунок 40. Відповідь на питання "Я хочу виїхати, але не маю можливості" за віковими категоріями

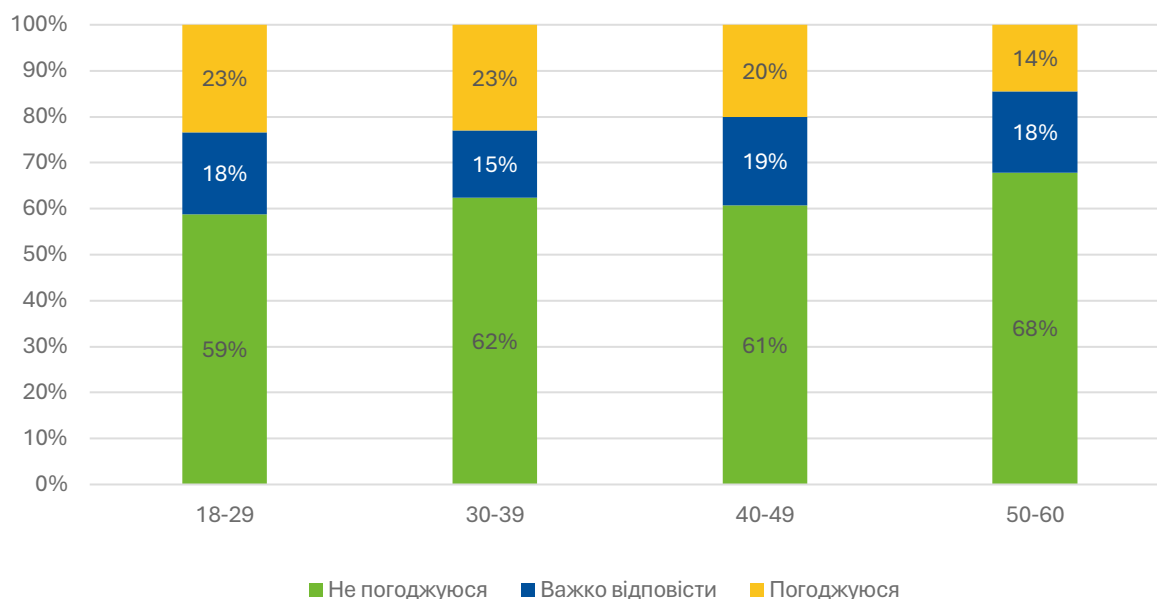
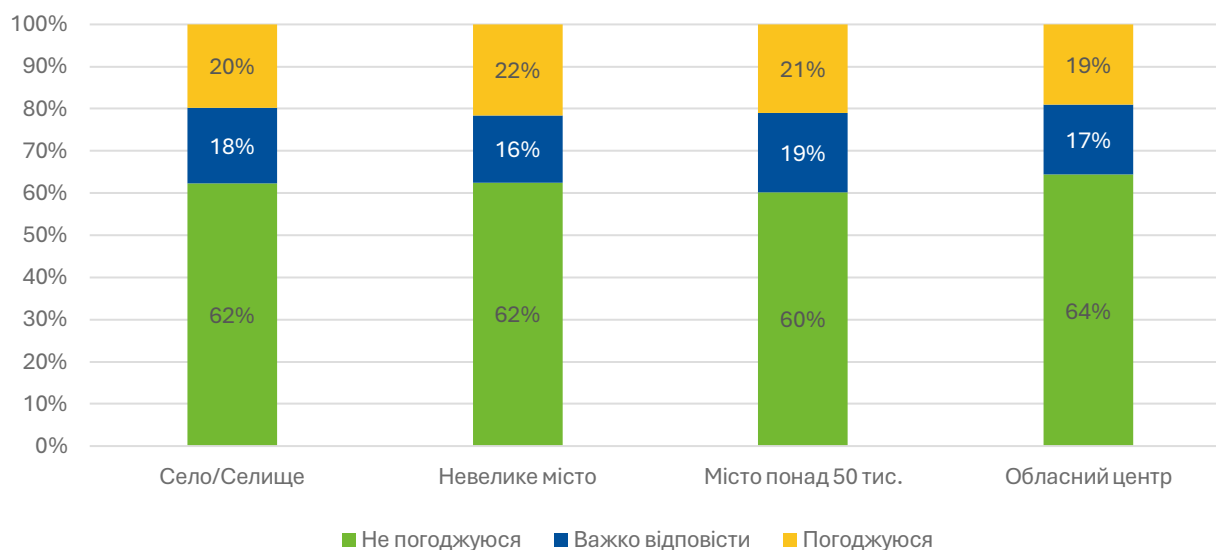
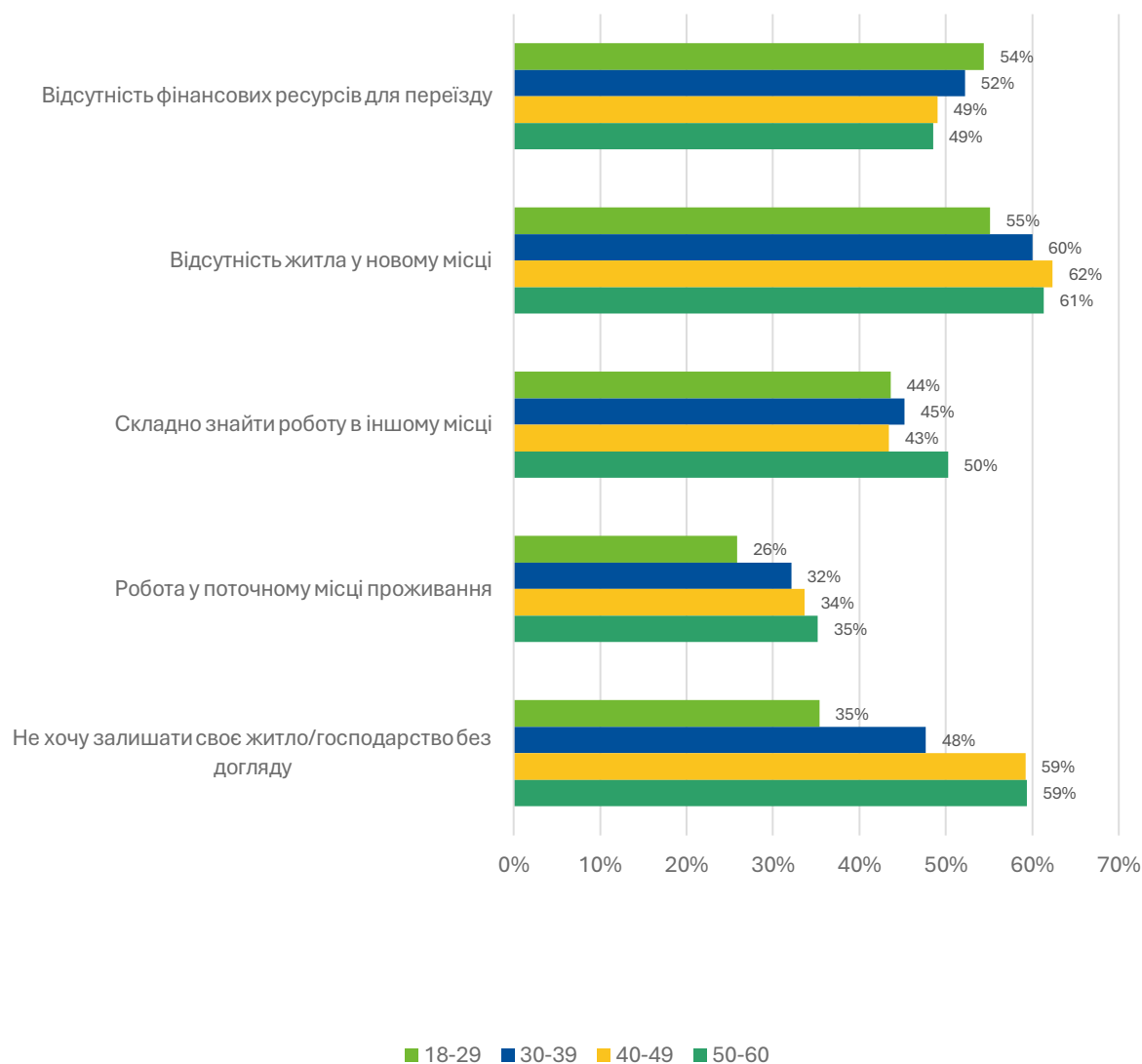

Рисунок 41. Відповідь на питання "Я хочу виїхати, але не маю можливості" за типом населеного пункту

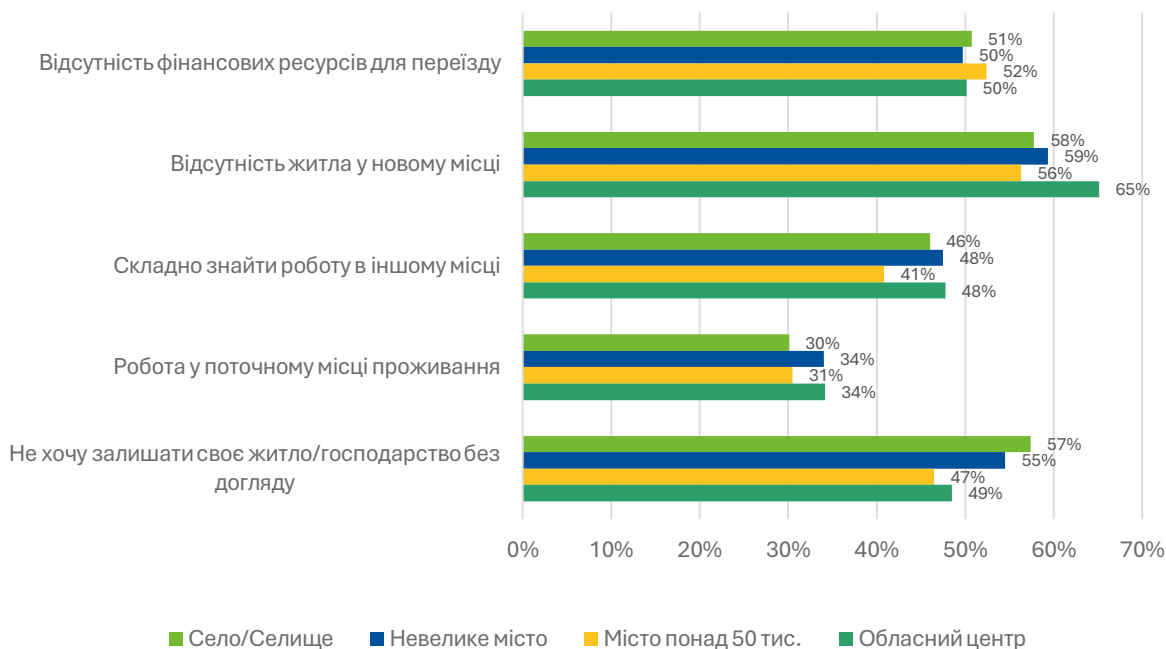
Також ми проаналізували, чи є фінансові та логістичні обмеження для виїзду більш поширеними серед старших жінок. Як бачимо на Рисунку 42, респондентки віком 50-60 частіше, ніж 18-29-річні кажуть, що не можуть виїхати через відсутність житла та складність знайти роботу у новій країні, а також їх стримує робота та житло в Україні. Водночас недостатність фінансових ресурсів є більшою проблемою для молоді.

Рисунок 42. Частка респонденток, які мають фінансові та логістичні обмеження для виїзду, у розрізі вікових груп

Мешканки сіл і міст мають схожі перешкоди для виїзду за кордон (Рисунок 43). Відсутність фінансових ресурсів для переїзду та робота в Україні мають майже однаковий вплив на жительок різних населених пунктів. Відсутність житла у новому місці більше турбує жінок з обласних центрів, а небажання залишати своє поточне житло без догляду більш характерне для мешканок сіл і маленьких містечок (на 6-10 в.п).

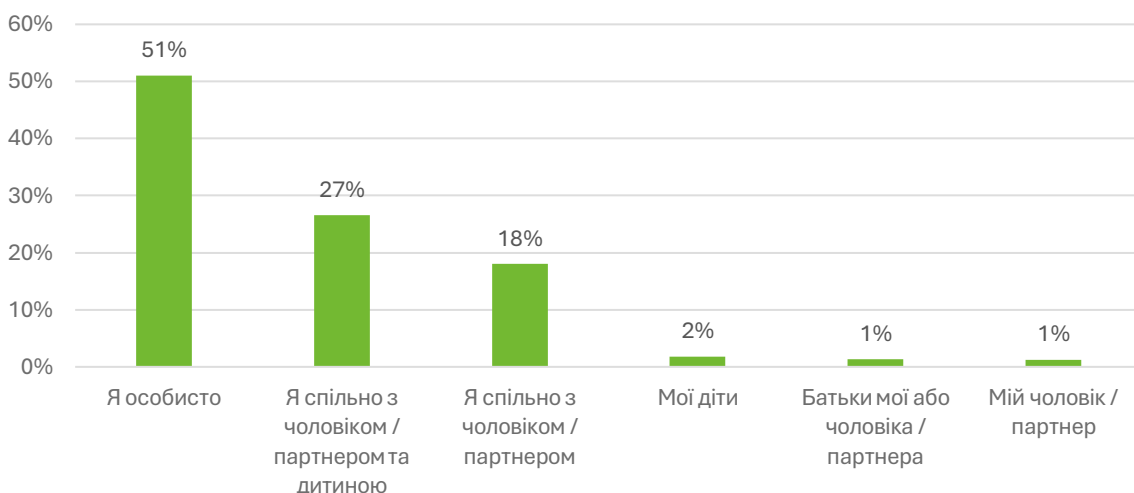
Рисунок 43. Частка респонденток, які мають фінансові та логістичні обмеження для виїзду, у розрізі населених пунктів

6.4. СУБ'ЄКТНІСТЬ У ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ

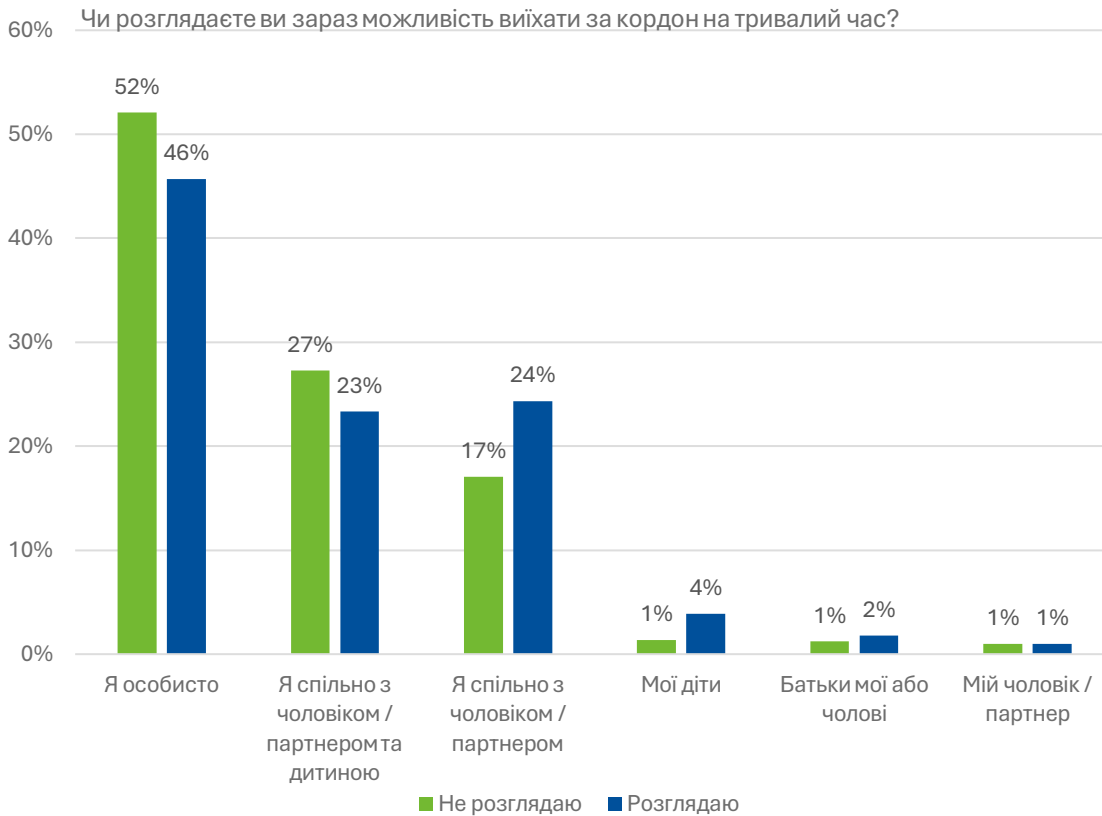
Одним з наших дослідницьких питань була суб'єктність жінок у прийнятті рішень, тобто чи вони самостійно приймають рішення залишатися в Україні (своєму населеному пункті) чи поїхати за кордон. На Рисунку 44 видно, що половина жінок приймають рішення самостійно, ще чверть спільно з партнером і дітьми, і майже кожна п'ята – разом з партнером.

Рисунок 44. Хто приймає рішення залишатися у вашому населеному пункті чи переїхати в інший (в Україні чи за кордоном)?

Цікаво, що немає значної різниці у тому, хто приймає рішення залишатися чи поїхати, серед жінок, яким важливо і неважливо залишатися в Україні та своєму населеному пункті. Проте жінки, які хочуть виїхати за кордон, частіше радяться з партнерами, ніж ті, хто хоче залишитися (Рисунок 45).

Рисунок 45. Хто приймає рішення залишатися чи поїхати і наміри виїхати за кордон

6.5. ВИСНОВКИ

З міркуваннями про міграцію з України пов'язані різноманітні демографічні, географічні, економічні та соціальні фактори. Молоді, незаміжні та жінки, які мають досвід виїзду за кордон, частіше розглядають можливість міграції, тоді як приватні підприємниці або ті, хто має міцні місцеві зв'язки, як правило менш схильні до міграційних настроїв. Наявність родичів за кордоном, фінансовий стан та житлові умови також відіграють важливу роль у цьому питанні для жінок, які зараз проживають в Україні.

У той же час дані не підтверджують багато поширених переконань. Зокрема, жінки з дітьми не розглядають можливість виїзду за кордон частіше за бездітних. Це також стосується жінок, які наразі є безробітними або не шукають роботу. Всупереч загальній думці, ВПО не повідомляють про більші міграційні наміри, навіть ті з них, хто винаймає житло. Як і ті жінки, чиє житло було знищено або залишається окупованим.

Загалом результати показують, що прагнення виїхати не зростає поступово разом із підвищенням впевненості, а є характерним лише для тих, хто має максимальну впевненість у можливостях за кордоном.

Також бідніші жінки частіше стикаються з економічними обмеженнями та страхами, які ускладнюють переїзд, тоді як жінки з вищим фінансовим становищем мають більше можливостей для мобільності, але можуть стикатися з іншими бар'єрами. Оскільки частина перешкод не залежить від фінансового стану, що може свідчити, що мобільність жінок залежить від інших факторів.

Порівнюючи фактори, які стимулюють виїзд за кордон, та фактори, які його обмежують, можна зробити кілька цікавих спостережень. Вони показують, наскільки бажання виїхати співвідноситься з можливістю реалізувати це рішення, а також які суперечності існують у мотиваціях респонденток.

1. Бажання виїхати часто наштовхується на психологічні обмеження

Найбільш поширені причини, що підштовхують людей до еміграції, стосуються економічних перспектив і безпеки. Однак, попри ці потужні мотиви, багато людей не можуть зважитися на переїзд через страх починати все з нуля, незнання мови та невідомість. Тобто, навіть коли обставини підштовхують до еміграції, психологічний бар'єр стає серйозною перешкодою.

2. Матеріальні аспекти відіграють двояку роль

Однією з ключових причин виїзду є пошук кращої роботи та вищий рівень життя. Проте близько половини опитаних заявляють, що не мають достатніх фінансових ресурсів для переїзду. Тобто люди усвідомлюють, що за кордоном їх чекають кращі фінансові перспективи, але водночас нестача стартового капіталу робить сам переїзд складним.

Ще одна цікава невідповідність: хоча робочі можливості за кордоном є одним із ключових стимулів для виїзду, майже половина опитаних бояться, що знайти роботу буде складно. Це свідчить про те, що, попри очікування, багато людей не впевнені у власних шансах працевлаштування після переїзду.

3. Сімейні обов'язки

Загалом, жінки, діти яких проживають з ними в Україні, не демонструють вищої схильності до міграційних намірів, незалежно від кількості дітей. Виїзд дітей за кордон також не є вирішальним фактором для подальшої еміграції матерів з метою воз'єднання. Водночас серед тих респонденток, які розглядають можливість еміграції, 63% хочуть виїхати саме для того, щоб забезпечити своїм дітям краще майбутнє. І це є одним із найсильніших мотивів міграції. Водночас лише 35% опитаних зазначили, що їх утримує необхідність догляду за родичами чи знайомими. Це свідчить про складні і часто суперечливі міркування щодо того, що є найкращим рішенням для дітей та сім'ї в цілому.

4. Соціальні фактори та культурні бар'єри

Мовний бар'єр та культурні відмінності є серйозним стримуючим фактором. Це говорить про те, що люди рідко розглядають саме чужу культуру як причину для еміграції, але водночас усвідомлюють труднощі адаптації, коли замислюються про виїзд. Міграційні рішення значною мірою приймаються на особистісному рівні, без значного впливу соціальної думки.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що найбільші суперечності існують між бажанням покращити якість життя і реальними або уявними бар'єрами для цього. Люди хочуть емігрувати через економічні та безпекові причини, але часто стикаються зі страхом змін, браком грошей і очікуваними труднощами з адаптацією. Турбота про дітей є потужним мотиватором для виїзду, проте обов'язки перед родиною та необхідність догляду за близькими стають значною перепорою.

Культурні й соціальні аспекти, хоч і розглядаються як певні виклики, рідко стають головною причиною відмови від міграції. Ці результати свідчать про те, що еміграційні рішення знаходяться на стику раціональних розрахунків (економіка, безпека, перспективи) та емоційних обмежень (страх, невідомість, культурні бар'єри).

Таким чином, для багатьох респондентів міграція – це більше ніж просто вибір; це складне рішення, яке вимагає зважувати ризики, ресурси та психологічну готовність до змін.

7. ПОТЕНЦІЙНІ ТРИГЕРИ ДЛЯ ВИЇЗДУ ЗА КОРДОН

Цей розділ дослідження аналізує зв'язок основних чинників, які визначають готовність людей покинути своє місце проживання в умовах війни, використовуючи метод експерименту дискретного вибору (DCE). Респонденти оцінювали два гіпотетичні сценарії, що описували потенційні зміни у шести сферах: безпеці, рівні доходів, доступності базових комунальних послуг, соціальних зв'язках, стані житла та внутрішній політичній ситуації разом із міжнародною допомогою. Кожен з цих факторів мав три рівні, що відображали прогресивне погіршення умов – від певного поточного стану до поступового або різкого загострення.

Спочатку учасники дослідження мали обрати, у якій із двох змодельованих ситуацій вони з більшою ймовірністю ухвалили б рішення про виїзд. Результати цього експерименту представлено в розділі 7.1. Після цього респонденток просили відповісти на запитання: «Якби обрана вами ситуація сталася насправді, щоб ви зробили?». Запропонований вибір включав три альтернативи: 1) залишилася б у своєму населеному пункті, 2) виїхала б в інший населений пункт в Україні та 3) виїхала б за кордон. Ці результати представлено у розділі 7.2.

7.1. ЩО ЗМУСИТЬ ПОЇХАТИ? ВІД БЕЗПЕКИ ДО МІЖНАРОДНОЇ ПІДТРИМКИ

Отримані дані дають змогу оцінити, які саме фактори мають найбільший вплив на ймовірність ухвалення рішення про виїзд з населеного пункту. Найпотужнішим тригером виявилася загальна безпекова ситуація. Втрата нових територій, втрата великих міст, посилення обстрілів підвищує ймовірність виїзду на 19 в.п., а катастрофічна ситуація на передовій та загроза окупації країни збільшують ймовірність міграції на 24 в.п. (до 45%). Жоден інший чинник не має такого сильного впливу, що підкреслює домінуючу роль безпеки в процесі ухвалення рішення про виїзд. Важливо також зазначити, що 55% респонденток відмовляються виїжджати зі свого населеного пункту, навіть у разі катастрофічної ситуації на фронті та загрози окупації.

Хоча безпека є ключовим чинником, матеріальні аспекти також відіграють важливу роль. Житло є другим за значущістю фактором переміщення. Руйнування оселі підвищує ймовірність виїзду на 13-15 в.п. Важливо також зазначити, що статистично немає різниці, чи респонденткам пропонують безкоштовне житло в новому місці чи нове житло необхідно шукати самостійно. Це свідчить про те, що власне житло залишається вагомим чинником, який тримає жінок у поточному місці проживання.

Фінансовий стан респондентів також має істотний вплив, адже зменшення доходу наполовину підвищує ймовірність виїзду на 9 в.п. А повна втрата джерела доходів збільшує ймовірність виїзду на

13 в.п. - ефект, подібний до втрати власного житла. Це свідчить про те, що економічні труднощі самі по собі є вагомим, але не вирішальним мотивом для міграції серед жінок, якщо вони мають житло.

Проблеми з базовими комунальними послугами, зокрема тривалі відключення електроенергії та теплопостачання, мають помірний вплив. Якщо перебої в енергопостачанні тривають до 12 годин на добу, імовірність виїзду зростає на 4 в.п., а при відключеннях понад 20 годин на добу цей показник збільшується ще на 8 в.п. Це означає, що проблеми з цивільною інфраструктурою можуть посилювати міграційні настрої, проте вони не є головним тригером для ухвалення рішення про переїзд.

Незначний вплив має і зменшення рівня міжнародної підтримки та політична ситуація. Частково зменшення міжнародної допомоги практично не впливає на рішення виїхати зі свого міста чи села. Навіть у випадку припинення зовнішньої допомоги та політичної кризи ймовірність ухвалення рішення про виїзд зі свого населеного пункту зростає лише на 8 в.п. Це свідчить про те, що загальний стан країни, зокрема політичні зміни або міжнародна підтримка, дуже мало впливають на індивідуальні міграційні рішення.

Найменший вплив серед шести досліджуваних факторів мають соціальні зв'язки. Від'їзд більшості знайомих з рідного населеного пункту збільшує ймовірність міграції лише на 4 в.п., а якщо знайомі виїжджають за кордон, цей ефект зростає до 5 в.п. Проте ці ефекти є статистично незначущими (тобто не відрізняються від нуля). Це означає, що цей фактор практично не грає ролі.

Щоб зрозуміти відносний вплив кожного фактору, їхні граничні ефекти можна порівняти між собою, взявши ризик окупації як еталонний показник (1.00). В такому випадку втрата житла отримує вагу 0.57, втрата половини доходів – 0.50, важкі побутові умови – 0.35, виїзд більшості знайомих за кордон – 0.21, а різке зменшення обсягів міжнародної допомоги – всього 0.09. Це означає, що безпека вдвічі важливіша за фінансові труднощі, а втрата житла впливає на рішення про виїзд в півтори рази сильніше, ніж відсутність світла¹⁸.

7.2. ЯКЩО ВИЇДЖАТИ, ТО КУДИ? РІШЕННЯ ПРО НАПРЯМИ ПЕРЕМІЩЕННЯ

Результати експерименту також свідчать про те, що безпека, доходи та житло, які впливали на схильність до виїзду зі свого міста чи села, також впливають і на вибір куди саме людина радше виїде - в інший населений пункт в Україні чи до іншої країни. Проте погіршення різних факторів по-різному впливає на цей вибір.

Найбільш значущим фактором, що сприяє еміграції, є безпека (Таблиця 15). Якщо ситуація з безпекою стане катастрофічною і виникне загроза окупації країни, ймовірність виїзду за кордон зростає на 12 в.п. Хоча соціальні зв'язки не надто впливають на рішення виїхати зі свого населеного пункту, проте,

¹⁸ Повні результати регресійного аналізу подано у Таблиця 15 (Додаток 1).

якщо жінка таки наважиться на це через те, що її знайомі виїхали за кордон, вона на 9 в.п. сама більш схильна емігрувати. Політична ситуація та міжнародна допомога також мають важливий вплив на рішення про виїзд саме в інші країни – зокрема політична криза та припинення міжнародної допомоги збільшує ймовірність виїзду саме за кордон, на 7 в.п.

З іншого боку, матеріальні фактори найбільше впливають на внутрішню міграцію. Втрата житла є найпотужнішим фактором внутрішньої міграції – вона збільшує ймовірність переїзду в межах країни на 9 в.п. Якщо людина втрачає всі свої доходи, ймовірність переїзду в межах України зростає на 8 в.п.

Деякі фактори виявилися статистично незначущими ($p > 0.10$), що означає, що вони не мають суттєвого впливу на прийняття рішень про напрям переміщення. Зокрема, погіршення комунальних умов не має значущого впливу на внутрішню міграцію, і тільки майже повна відсутність тепла та електрики змушує жінок виїжджати за кордон. Також житлові умови не впливають на ймовірність еміграції. Крім того, суттєве зменшення міжнародної допомоги за умови, що політична ситуація не змінюється, не має значного впливу на міграцію.

Таблиця 15. Граничні ефекти щодо рішень про напрями переміщення

Фактор	Вплив на переїзд в межах України (в порівнянні з відмовою виїжджати)	Вплив на еміграцію (в порівнянні з відмовою виїжджати)
Безпека	Часткове погіршення (+6.72 в.п., $p = 0.058$), Значне погіршення (+4.89 в.п., $p = 0.135$)	Часткове погіршення (+6.21 в.п., $p = 0.071$), Значне погіршення (+12.16 в.п., $p < 0.01$)
Доходи	Часткове погіршення (+1.23 в.п., $p = 0.659$), Значне погіршення (+7.70 в.п., $p = 0.018$)	Часткове погіршення (+3.40 в.п., $p = 0.236$), Значне погіршення (-0.15 в.п., $p = 0.962$)
Комунальні умови	Часткове погіршення (+1.41 в.п., $p = 0.604$),	Часткове погіршення (+1.60 в.п., $p = 0.547$),

	Значне погіршення (-1.09 в.п., $p = 0.688$)	Значне погіршення (+ 5.21 в.п., $p = 0.050$)
Соціальні зв'язки	Часткове погіршення (+ 1.78 в.п., $p = 0.489$), Значне погіршення (-0.94 в.п., $p = 0.730$)	Часткове погіршення (+ 4.77 в.п., $p = 0.050$), Значне погіршення (+ 9.27 в.п., $p < 0.01$)
Житло	Часткове погіршення (+ 9.05 в.п., $p < 0.01$), Значне погіршення (+ 9.15 в.п., $p < 0.01$)	Часткове погіршення (+ 2.79 в.п., $p = 0.404$), Значне погіршення (+ 0.36 в.п., $p = 0.899$)
Міжнародна допомога, політика	Часткове погіршення (-3.89 в.п., $p = 0.263$), Значне погіршення (-5.59 в.п., $p = 0.077$)	Часткове погіршення (+ 2.55 в.п., $p = 0.442$), Значне погіршення (+ 7.43 в.п., $p = 0.015$)

Для усіх факторів часткове та значне погіршення порівнюється з базовим сценарієм.

7.3. ВИСНОВКИ

Отримані результати підтверджують, що міграційні рішення українок базуються насамперед на питаннях фізичної безпеки. За умов загострення воєнних дій або посилення загрози окупації більшість людей розглядає виїзд як необхідність, незалежно від рівня фінансового благополуччя чи доступності базових послуг. Матеріальні аспекти, такі як втрата житла чи суттєве зниження доходів, також відіграють важливу роль, хоча їхній вплив є значно меншим.

Проблеми з комунальними послугами та політичні чинники виявилися другорядними факторами. Це дозволяє зробити висновок, що люди, які зараз залишаються в Україні, ухвалюють рішення про міграцію, зважаючи передусім на реальні умови виживання, а не на абстрактні питання політики чи соціальні зв'язки.

Щодо рішення виїхати за кордон чи в інший населений пункт в Україні, то найбільш важливими тригерами еміграції є безпека, виїзд більшості знайомих з України та політична криза і повне припинення міжнародної допомоги. В той час як втрата житла та доходів впливають на внутрішню міграцію. Це свідчить про те, що політики, які прагнуть зменшити рівень еміграції, повинні в першу чергу фокусуватися на забезпеченні безпеки та підтримці соціальної стабільності, тоді як покращення житлових умов і економічних можливостей сприяють зменшенню внутрішньої міграції.

Таким чином, результати цього дослідження можуть допомогти прогнозувати майбутні міграційні тенденції. В будь-якій кризовій ситуації першочерговими тригерами для виїзду ставатимуть питання безпеки та житлових умов, тоді як економічні фактори та соціальні зв'язки матимуть дещо помірний вплив. Це також означає, що будь-яка політика, спрямована на зменшення вимушеної міграції, має передусім фокусуватися на забезпеченні безпеки та доступного житла, а не лише на фінансовій підтримці населення.

8. СПРИЙНЯТТЯ РИЗИКІВ ТА БАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО

8.1. ОЦІНКА РИЗИКОВАНИХ СИТУАЦІЙ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

У цьому розділі ми вивчаємо, як жінки, які живуть в Україні і за кордоном, оцінюють різноманітні ризики та уявляють своє майбутнє і ситуацію з війною через три роки. Ми також аналізуємо, як оцінка ризиків та бачення майбутнього впливають на бажання залишатися в Україні чи виїжджати за кордон.

Спочатку ми розглядаємо, як респондентки оцінюють різноманітні ризики, пов'язані з життям в Україні. Ми задали симетричні питання тим, хто живе в Україні, та українським біженцям за кордоном, щоб побачити, чи є різниця у сприйнятті ситуації. Як показує Рисунок 46, українки, які проживають за кордоном, оцінюють усі ризики, пов'язані із життям в Україні, набагато вище, ніж ті, хто живе в Україні. Так, обидві групи найвище оцінюють імовірність того, що у них будуть складні умови життя через постійні відключення світла та опалення. Проте серед тих, хто живе в Україні, 42% вважає, що це з ними трапиться, тоді як, за кордоном 82% вважають цю ситуацію імовірною. Імовірність усіх інших подій біженки також оцінюють у півтора-два рази вище, ніж жінки в Україні.

Рисунок 46. Частка жінок, які вважають, що з ними в Україні можуть трапитися наступні ситуації¹⁹

Таким чином, українки, які проживають за кордоном, оцінюють усі ризики, пов'язані з життям в Україні, набагато вище, ніж ті, хто знаходиться всередині країни. Це може бути результатом певного вибору жінок, коли умовно більш оптимістичні чи більш стійкі залишились чи повернулись, в той час як за кордоном залишаються ті, хто важче сприймають подібні труднощі. Крім того люди, які перебувають за межами зони конфлікту, часто отримують інформацію через соціальні медіа, де новини подаються більш драматично, що може підсилювати відчуття небезпеки. Це може призводити до переоцінки ризиків через відсутність безпосереднього досвіду. В будь-якому разі, вищі оцінки ризиків впливають, в тому числі, на наміри повертатися в Україну.

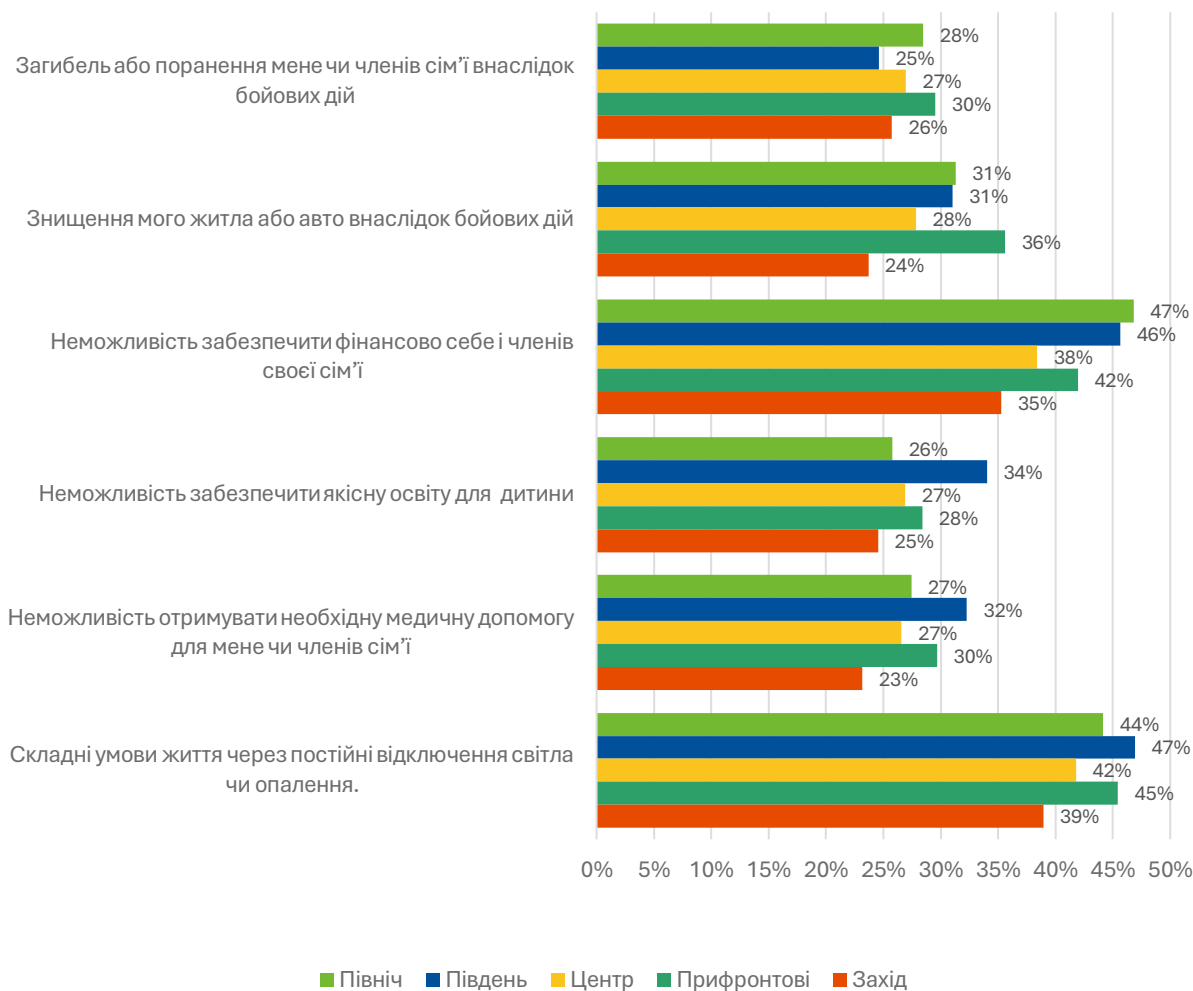
Цікаво, що немає значних **регіональних відмінностей** в оцінці ризиків (Рисунок 47). На противагу очікуванням, у прифронтових областях, які зазнають найбільшого впливу війни, респондентки загалом кажуть про імовірність запропонованих ситуацій не частіше, ніж в інших областях. Навіть про ризик загибелі чи поранення, які більш імовірні ближче до лінії зіткнення через частіші обстріли, кажуть 30% жінок із прифронтових регіонів і 25-28% в інших областях.

Знищення житла через обстріли вважають імовірним 36% жінок у прифронтових регіонах. На Півночі та Півдні оцінка дуже схожа – 31%. Дещо менше на Заході – 24%.

Неможливість забезпечити якісну освіту для дитини, отримати медичну допомогу та складні умови життя через відключення світла і тепла найбільш імовірними вважають мешканки Півдня (34%, 32% та 47% відповідно). Ми вважаємо, що схожа оцінка ризиків в різних регіонах пов'язана із пристосуванням до небезпеки та складнощів протягом трьох років війни.

¹⁹ Для жінок в Україні питання було сформульовано: «Як ви вважаєте, наскільки імовірно, що з вами можуть трапитися наступні ситуації». Для жінок за кордоном – «Як ви вважаєте, якби ви зараз повернулися в Україну, наскільки імовірно, що могли б трапитися наступні ситуації».

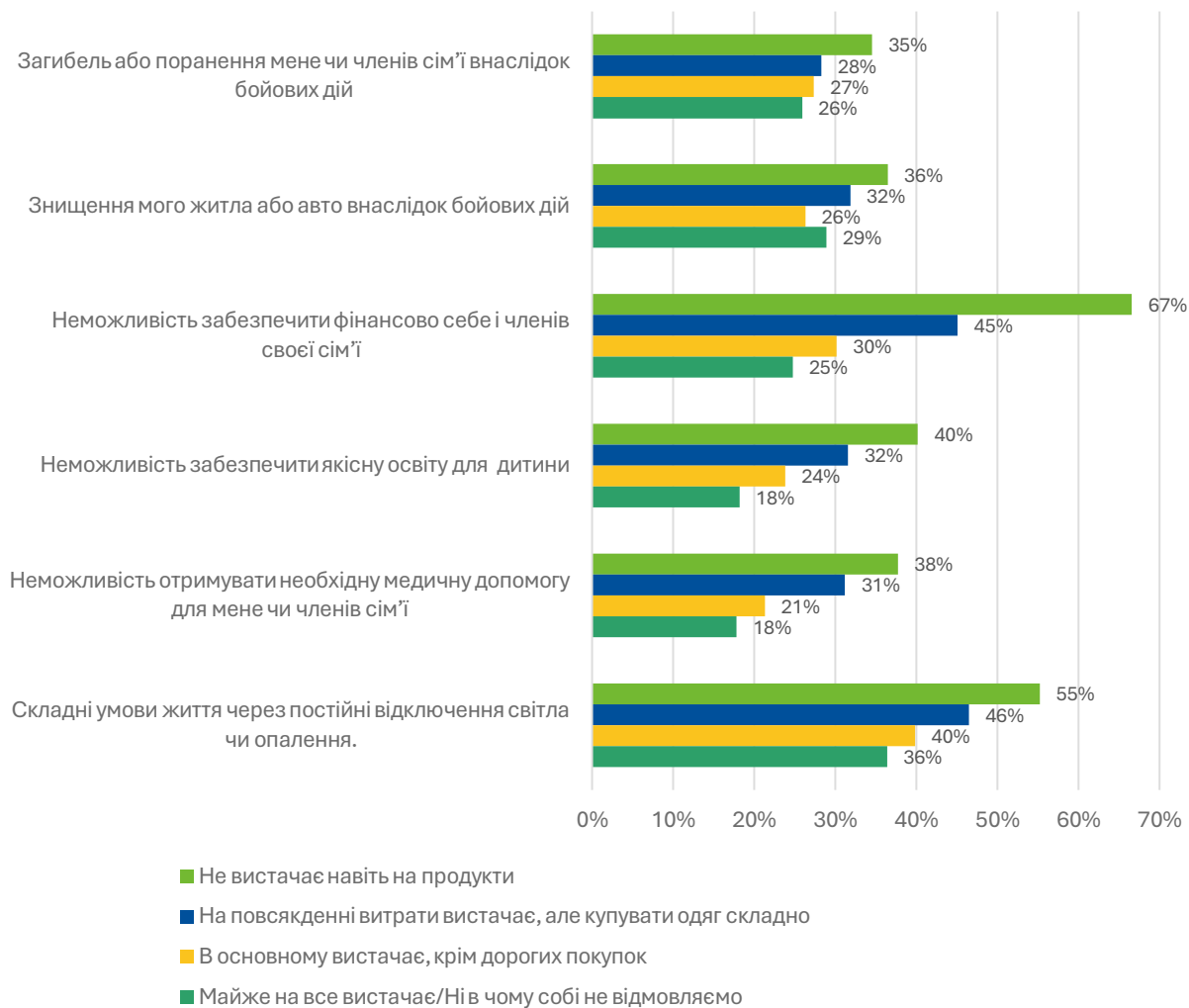
Рисунок 47. Оцінка ризикових подій у розрізі регіонів (відповіді лише жінок, які проживають в Україні)

Водночас респондентки з різним **рівнем доходу** по-різному оцінюють ризики. Найбідніша категорія, має найвищі оцінки імовірності усіх запропонованих ситуацій (Рисунок 48). Навіть такі ситуації, як загибель/поранення або руйнування житла, які напряду не залежать від доходу, найбідніша категорія оцінює як більш імовірні. Тобто респондентки, які не можуть закрити навіть базові потреби, відчувають себе найбільш вразливими.

Цікаво, що навіть серед тих, хто зараз знаходиться у найбагатшій категорії, кожна четверта жінка вважає, що може скластися ситуація, коли вона не буде мати достатнього доходу. Також у цій категорії кожна третя респондентка вважає, що може мати складні умови життя через відключення світла/опалення.

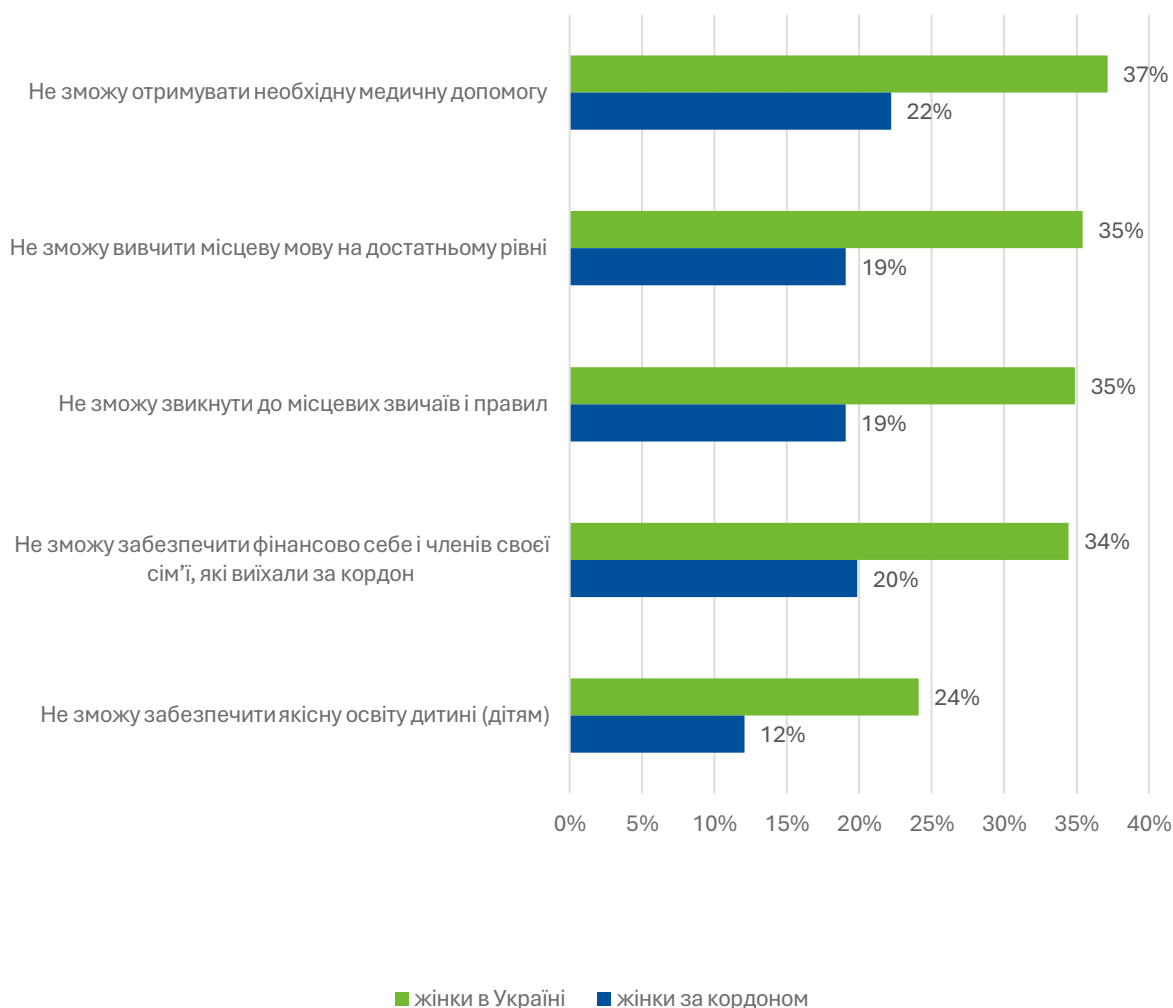
Рисунок 48. Оцінка ризикових подій в залежності від фінансового стану (відповіді лише жінок, які проживають в Україні)

8.2. ОЦІНКА РИЗИКОВАНИХ СИТУАЦІЙ ЗА КОРДОНОМ

Далі ми проаналізували, як респондентки в Україні і біженки оцінюють **ризик**, пов'язані з життям за кордоном. Рисунок 49 показує, що ситуація протилежна до оцінки ризиків в Україні: тепер ті, хто живуть в Україні, оцінюють імовірність різних негативних подій під час життя за кордоном вище ніж ті, хто вже живе за кордоном. Найбільше ризиків обидві групи бачать для себе в тому, що вони не зможуть отримувати медичну допомогу: 22% біженок та 37% жінок, що живуть в Україні. Найменш імовірною подією респондентки вважають неможливість забезпечити дитині якісну освіту (12% та 24% відповідно).

Рисунок 49. Частка жінок, які вважають, що з ними за кордоном можуть трапитися наступні ситуації²⁰

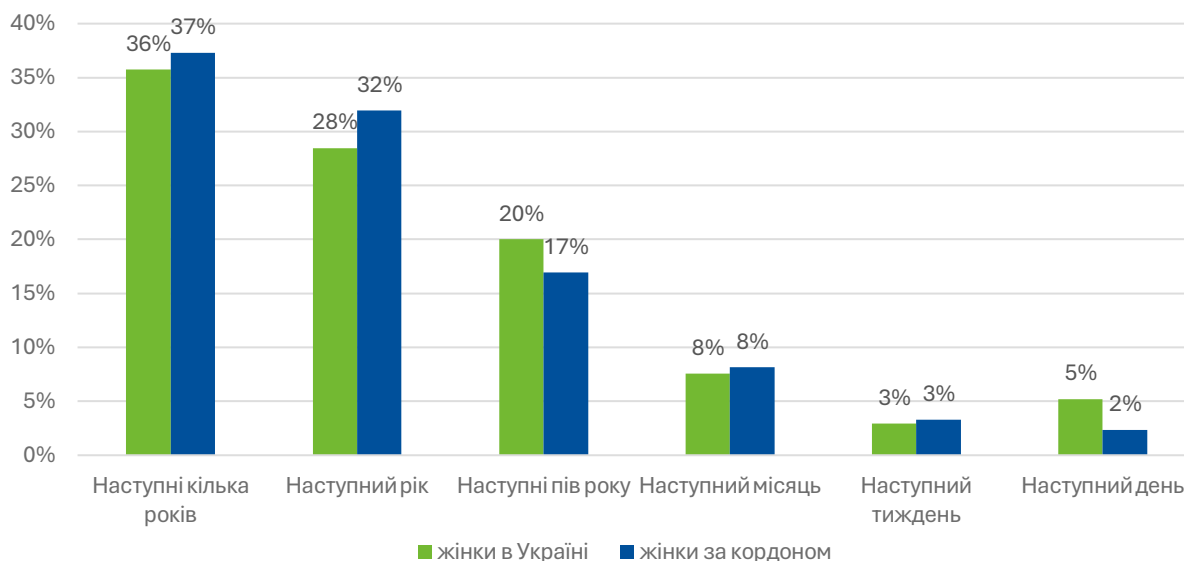
8.3. ОБРАЗ МАЙБУТНЬОГО

Окрім оцінки поточних ризиків, ми також досліджуємо, як уявляють майбутнє, особисте та пов'язане з війною в Україні, жінки, які наразі проживають в Україні.

Спочатку ми подивилися, наскільки опитані мають довгострокове планування. Для цього ми запитали «Коли ви кажете «найближче майбутнє», який максимальний період ви, зазвичай, маєте на увазі?». Як видно на Рисунку 50, в Україні і за кордоном жінки дуже схоже думають про «найближче майбутнє». Понад дві третини мають на увазі наступний рік чи наступні кілька років.

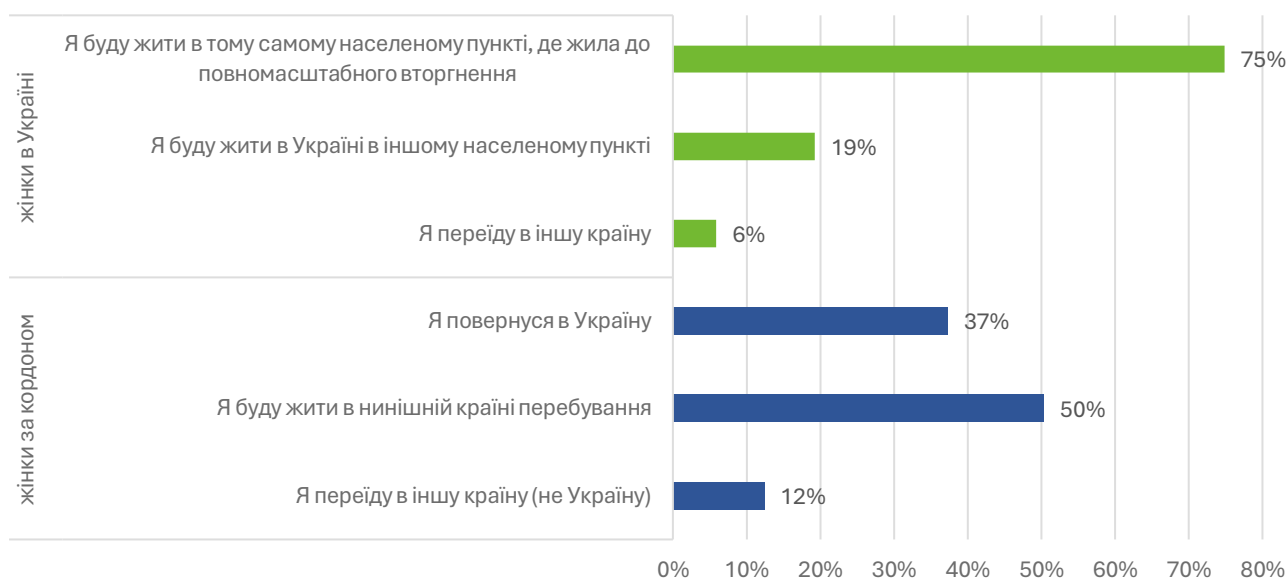
²⁰ Для жінок в Україні питання було сформульоване: «Якби б ви виїхали за кордон через війну в Україні, як ви вважаєте, наскільки імовірно, що з вами могли б трапитися наступні ситуації». Для жінок за кордоном – «Як ви вважаєте, наскільки імовірно, що з вами можуть трапитися наступні ситуації, поки ви проживаєте за кордоном».

Рисунок 50. Коли ви кажете «найближче майбутнє», який максимальний період ви, зазвичай, маєте на увазі?

Ми також запитали, як жінки в Україні і за кордоном бачать своє життя через три роки. З тих, хто зараз живе в Україні, 75% вважає, що вони будуть жити у тому ж населеному пункті, де жили до повномасштабного вторгнення (Рисунок 51). Лише 6% планують переїхати в іншу країну. З жінок, які зараз перебувають за кордоном, 37% думають, що через три роки будуть жити в Україні, тоді як половина очікує, що залишиться у поточній країні перебування.

Рисунок 51. Очікування щодо місця проживання через три роки

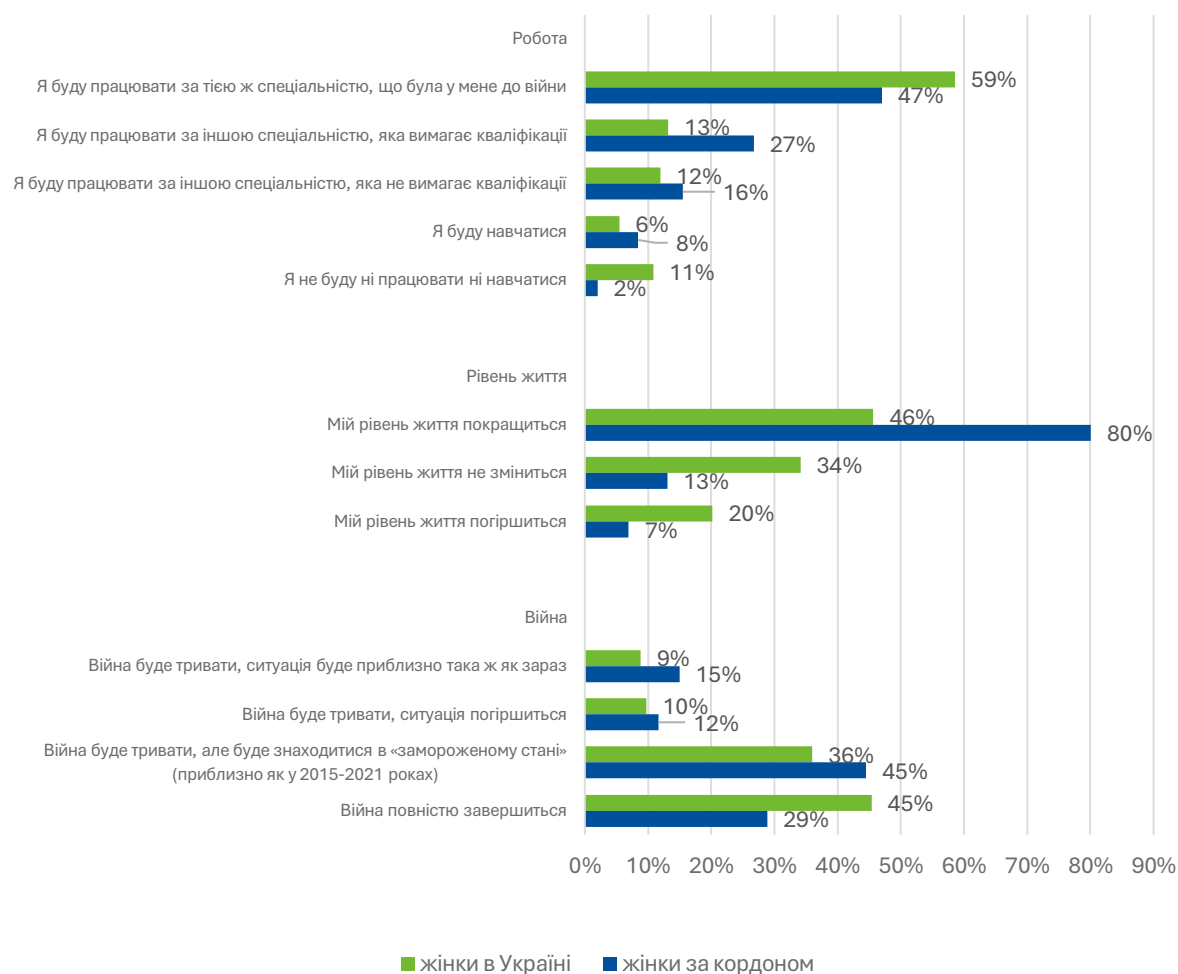

Очікування респонденток щодо роботи, яку вони будуть мати через три роки, відрізняються в Україні і за кордоном (Рисунок 52). Більшість жінок (59%), які зараз проживають в Україні, вважають, що через три роки будуть працювати за тією ж спеціальністю, яка була у них до війни. Серед біженок таких 47%. Водночас частка біженок, яка вважає, що буде мати некваліфіковану роботу, вища – 16% проти 12% тих, хто живе в Україні.

Бачення свого рівня життя у перспективі трьох років дуже сильно відрізняється. 80% біженок очікують, що їх рівень життя покращиться, порівняно з сьогоднішнім, і лише 7% думають, що він погіршиться. Тоді як в Україні 46% жінок очікує покращення життя і 20% - погіршення.

Жінки в Україні мають більш оптимістичний погляд на військову ситуацію. Найбільше респонденток (45%) вважає, що через три роки війна повністю завершиться. Тоді як серед українок за кордоном найпоширеніша думка, що війна буде знаходитися у замороженому стані (45%). Погіршення ситуації на фронті, порівняно з сьогоднішньою, очікує 10% жінок в Україні та 12% за кордоном.

Рисунок 52. Очікування щодо роботи, рівня життя та ситуації з війною через три роки

8.4. ОЦІНКА РИЗИКІВ ТА БАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО: ВПЛИВ НА БАЖАННЯ ЗАЛИШИТИСЯ В УКРАЇНІ ЧИ ПОЇХАТИ ЗА КОРДОН

Ми припускаємо, що оцінка ризиків в Україні та за кордоном, а також бачення розвитку ситуації у наступні три роки, впливає на бажання залишатися в Україні чи переїжджати в іншу країну. Ми оцінили цей ефект за допомогою трьох лінійних регресій, в яких залежні змінні – це бажання залишитися в Україні і своєму місті та поїхати за кордон. Усі залежні змінні приймають значення від 1 до 7. Ми пояснюємо ці бажання через сприйняття ризиків в Україні і за кордоном, а також уявленням про те, яким буде життя через три роки. Для контролю ми використали демографічні змінні: вік, макрорегіон, фінансовий стан та кількість дітей. Основні результати регресійного аналізу подані нижче²¹.

Отже, бажання залишатися в Україні зростає, якщо²²:

- респондентка вважає, що є ризик загибелі або поранення
- респондентка вважає, що не зможе отримувати медичну допомогу, якщо поїде за кордон
- респондентка очікує, що вона не зможе звикнути до місцевих звичаїв і правил при переїзді за кордон
- респондентка очікує, що через три роки війна в Україні повністю завершиться.

Бажання залишатися в Україні зменшується, якщо:

- респондентка вважає, що не зможе забезпечити фінансово себе і членів сім'ї
- респондентка очікує, що через три роки вона не буде ні працювати, ні навчатися
- респондентка очікує, що через три роки її рівень життя не зміниться або погіршиться, порівняно з сьогоднішнім днем.

Водночас, фактори, які збільшують бажання виїхати за кордон:

- очікування, що є ризик загибелі або поранення внаслідок бойових дій
- очікування, що не буде можливості забезпечити себе фінансово, а також забезпечити якісну освіту для дитини в Україні
- бачення, що через три роки респондентка буде працювати за іншою спеціальністю, яка не вимагає кваліфікації, або навчатися
- очікування, що через три роки війна буде тривати і ситуація погіршиться або буде «заморожений» конфлікт.

Статистично значимі фактори, які зменшують бажання виїхати за кордон:

²¹ Повні результати регресій подано у Таблиці 18

²² Ми не можемо прямо порівнювати значення коефіцієнтів через різницю в шкалі: змінні, що оцінюють ризики, виміряні на шкалі від 1 до 7, а змінні, що стосуються майбутнього, є бінарними змінними.

- очікування, що респондентка не зможе звикнути до місцевих звичаїв і правил у новій країні
- віра в те, що через три роки війна повністю завершиться.

Таким чином, позитивні очікування щодо майбутнього збільшують бажання залишатися в Україні. І навпаки – песимістичний погляд на майбутнє змушує задуматися про переїзд. Варто зауважити, що цей вид аналізу не дає можливості встановити причинно-наслідковий зв'язок, тобто ми не можемо стверджувати, що саме негативний образ майбутнього формує міграційні настрої. Зв'язок може бути протилежним: людина хоче поїхати в іншу країну і раціоналізує своє рішення думками про те, що в Україні буде дуже несприятлива ситуація.

9. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

9.1. ВИСНОВКИ

Це дослідження дозволяє виділити ключові потреби жінок, які залишаються жити в Україні під час війни. Ці потреби не завжди артикуються напряму, але системно простежуються у відповідях респонденток – через їхні мотивації, бар'єри до виїзду, реакції на зміни, плани на майбутнє.

Одна з головних потреб – це **потреба у стабільності та передбачуваності**. Жінки залишаються в Україні, бо мають власне житло, роботу, знайоме середовище, стосунки, які формувалися роками. Власне житло для багатьох – не лише дах над головою, а й символ стабільності, прив'язаності до місця, безпеки. Те саме стосується роботи: навіть якщо вона не ідеальна, вона дає відчуття контролю над життям. У той час як переїзд, особливо за кордон, асоціюється з втратою всього звичного.

Тісно пов'язана з цим і **потреба у впевненості в майбутньому**. У звіті зафіксовано, що понад половина жінок, бояться "починати все з нуля", і майже стільки ж – бояться невідомості. Ці страхи є потужними психологічними бар'єрами до еміграції. Водночас, у багатьох відповідях присутній запит не просто на безпеку, а на чітке розуміння, чи буде майбутнє в цій країні, чи можна тут планувати, інвестувати час і зусилля. Там, де такої впевненості бракує, починають переважати настрої виїхати.

Ще одна важлива потреба – **потреба у приналежності та зв'язках**. Для багатьох жінок рішення залишитися – це не про економіку, а про стосунки. Йдеться як про догляд за рідними (діти, батьки, чоловіки), так і про ширше відчуття "тут мої люди", "тут мене знають і потребують". Зв'язки з громадою, знайомі в магазинах, вулицях, лікарні – все це творить фундамент соціального вкорінення. Там, де ці зв'язки слабкі або перервані, жінки частіше розглядають варіант переїзду.

Окремим пластом є **потреба в самореалізації**. Частина жінок виїжджає тому, що не бачить шансів реалізуватись тут – у професії, у власній справі, у ролі активної громадянки. Натомість ті, хто має змогу професійно розвиватися в Україні, значно рідше планують еміграцію. Самореалізація – це не лише економіка, а й гідність, віра в себе, цінність бути потрібною.

Водночас у багатьох відповідях присутня **потреба захистити родину**. Це двостороння потреба: дехто залишається, бо хоче, щоб діти вирости вдома, в родині, в українському середовищі. Інші навпаки — прагнуть виїхати саме через дітей: заради більш безпечного і передбачуваного життя, кращої освіти чи медицини. Але в обох випадках — діти, батьки, партнери залишаються в центрі прийняття рішень.

І нарешті, не менш важлива – **потреба у моральному сенсі**. Для частини респонденток рішення залишитися – це питання гідності, вірності, ідентичності. У відповідях звучать слова: "не можу покинути", "це мій дім", "я тут потрібна", "залишитися — це теж боротьба". Дев'ять з десяти жінок зазначили, що залишаються в Україні, бо це їх країна.

Узагальнюючи, можна сказати, що жінки залишаються в Україні не лише тому, що *не можуть* виїхати, а часто — тому що *бачать у тому, аби залишитися в Україні зміст, цінність, життєву перспективу*. Суспільні програми, які враховують ці потреби — стабільність, впевненість, приналежність, самореалізацію, турботу про рідних і моральний сенс – мають значно більше шансів бути ефективними, ніж ті, що фокусуються виключно на грошовій допомозі або заборонах.

9.2. РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Підтримка тих, хто свідомо обрав залишитися в Україні

Фокус на тих, хто залишився, є критично важливим для збереження внутрішньої стійкості країни, особливо в умовах війни. Така підтримка не завжди потребує значних фінансових ресурсів – у багатьох випадках достатньо політичного визнання, підтримки доступу до базових сервісів і плекання відчуття приналежності до спільної справи.

Перш за все, важливо забезпечити **визнання цього вибору** і підтримувати **відчуття участі в спільному проєкті «Війна проти Росії – це наша спільна справа заради існування як нації»**. Публічні кампанії на кшталт "Ті, хто залишилися", можуть дати голос тим жінкам, які свідомо вирішили не виїжджати бо «це моя країна». Історії таких людей, їхня стійкість і мотивація повинні бути частиною публічного нарративу.

Окремим напрямом є **освітньо-інформаційна підтримка**. Варто розвивати прості й доступні ресурси, які допомагають "втриматися тут" – інформацію про те, як знайти житло, роботу, підтримку. Важливу роль можуть відігравати мапи або онлайн-платформи, які збирають ініціативи громадських організацій і волонтерських мереж, що допомагають залишатися в Україні. Такі ресурси знижують тривожність і повертають відчуття контролю над власним життям.

2. Посилення зв'язків із місцем проживання

Нарешті, важливо стимулювати **соціальне вкорінення**. Заохочення до участі в місцевих ініціативах – це не просто активізм, а спосіб укріпити зв'язок із місцем, де людина живе, з людьми навколо, з локальною спільнотою. Особливо ефективною можуть бути програми підтримки мікроініціатив взаємодопомоги, які вже зарекомендували себе: від обміну речами до неформальних груп підтримки матерів чи жінок, які доглядають батьків. Такі ініціативи створюють простір взаємної підтримки й відчуття, що залишатися — це не лише про виживання, а і про спільну взаємодію.

3. Житлова політика і розширення локальних можливостей для праці та доходу

Власне житло — це один із найсильніших факторів, які утримують людей. Важливість житла простежуються у відповідях респонденток на всі опитані теми – і як їхні мотивація залишатися, і як бар'єр до виїзду, і в реакціях на потенційне погіршення ситуації. Зокрема половина жінок не виїжджають, бо не хочуть залишати житло без нагляду. Після безпеки житло – найсильніший фактор,

якій підвищує ймовірність виїзду зі свого населеного пункту. Тут також важливо зазначити, що у випадку руйнування оселі жінки схильні переїжджати в межах України.

Це вказує на потребу підтримувати стабільність та відчуття "вкоріненості", які асоціюються з житлом. У цьому контексті необхідно продовжувати програми допомоги з орендою житла для ВПО, субсидії на ремонт пошкодженого майна або підтримку реконструкції на місцях. Такі ініціативи не лише поліпшують житлові умови, а й зміцнюють фізичний зв'язок з місцем – а отже, збільшують імовірність, що жінка залишатиметься.

Наявність роботи – ще один із важливих факторів, що утримують жінок в Україні. Втрата роботи або відсутність економічної перспективи, навпаки, є потужним тригером до виїзду. Тому держава та громади мають активно співпрацювати з підприємствами, які створюють гідні робочі місця попри війну. Важливо стимулювати жіноче підприємництво і зайнятість. Міні-гранти або мікрокредити для відкриття малого бізнесу, онлайн-курси перекваліфікації для жінок у селах та малих містах у кооперації з бізнесом та освітніми установами, а також державні замовлення на жіночі соціальні підприємства – зокрема в сферах догляду, освіти чи побутових послуг. Подібні програми Державної служби зайнятості і аналогічні публічно-приватні партнерства здатні формувати економічні підстави для рішення залишатися.

4. Підтримка ВПО та внутрішнього переміщення

Якщо жінка змушена залишити своє місце проживання, краще, щоб це відбувалося в межах України. Для цього потрібна **підтримка найбільш вразливих внутрішніх переселенців**. Потрібне глибоке розуміння ефективності чинних програм підтримки ВПО, обмежень цих програм та можливостей масштабування. І хоча житло має бути в пріоритеті через його роль для жінок, проте програми підтримки ВПО мають пропонувати комплексність і з фокусом на безпеку, доступ до житла і соціалізацію. Це дозволяє людям не ламати своє життя повністю, емігруючи, а адаптуватися у новому місці в межах країни.

Йдеться і про фінансову допомогу, і про спрощення доступу до наявних сервісів – довідок, субсидій, навчання або перекваліфікації. Такі дії дають зрозуміти, що вибір залишатися не перетворює життя на низку бюрократичних труднощів.

5. Політика заохочення внутрішньої мобільності

Багато жінок залишаються в Україні тому, що доглядають за батьками чи дітьми з інвалідністю. Водночас, саме догляд обмежує їхню мобільність і в межах країни. Це створює потребу в підтримці доглядової інфраструктури на місцях. До прикладу, програми "мобільної підтримки" для жінок, які доглядають за близькими, у разі переїзду – зокрема, для внутрішньо переміщених осіб. Це дозволить їм, не бути прив'язаними до одного місця лише через відсутність альтернативи.

6. Політика адресної підтримки для поверненців

Дані свідчать, що жінки, які повернулися з-за кордону є більш заможними, ніж інші групи. Водночас поверненці частіше знову розглядають можливість виїзду, бо не мають відчуття вкоріненості. Тому політика реінтеграції тих, хто повернувся, важлива. Але, зважаючи на обмежені ресурси, вона теж має бути адресною – в першу чергу закривати потреби тих, хто її найбільше потребує, і в аспектах найбільшої вразливості, зокрема з житлом.

Наратив «Нам немає куди повертатися» базується на емоційній прив'язці до свого населеного пункту – рівень якої серед поверненців є дуже високим. Проте, якщо просувати наратив «Нове коріння в іншому регіоні, але у в своїй країні, у себе вдома», це може посилити наміри повертатися.

Релокаційний пакет має включати допомогу з житлом і працевлаштуванням, доступ до базової інфраструктури і психологічну підтримку для найбільш вразливих. Також важливо забезпечити спрощені механізми реєстрації, доступ до шкіл, садочків, медичних послуг. Це створить не лише відчуття прийняття, а й стимул залишатися надалі.

7. Підтримка відчуття стабільності та впевненості попри важкі часи

Однією з головних причин, чому жінки залишаються в Україні, є не лише наявність ресурсів, а і психологічні бар'єри. Вони діють як своєрідні "невидимі шлагбауми", що утримують людей від кроку в невідоме. Однак, якщо з боку держави не звучить позитивна і зрозуміла комунікація про життя в Україні, а в особистому оточенні дедалі частіше з'являються історії друзів і знайомих, яким вдалося адаптуватися за кордоном, – баланс порушується. У такій ситуації страх перед невідомим за кордоном поступово зменшується. Водночас посилюється відчуття, що в Україні нічого не тримає, немає перспективи чи підтримки («держави нас покинула»). Як наслідок, намір виїхати, який раніше був лише потенційною можливістю, може швидко перетворитися на реальне рішення.

Страх перед невідомим за кордоном є одним із головних стримувальних бар'єрів до еміграції. Саме тому важливо підтримувати цей бар'єр, але не через залякування, а через формування образу України як простору, де є майбутнє. Йдеться про позитивну комунікацію: історії тих, хто залишився, повернувся, був змушений переїхати в інший регіон і продовжує розвиватися; публічне висвітлення локальних успіхів; демонстрацію можливостей жити і будувати "тут". Це допомагає зберегти баланс між ризиками невідомості за кордоном і впевненістю у можливостях залишитися. Доцільно зрозуміло інформувати про плани держави щодо відновлення і безпеки, розвивати програми психологічної підтримки для тих, хто сумнівається у своєму виборі.

Усі ці заходи – від визнання до допомоги з житлом і вкорінення – формують політику, яка не тільки стримує від виїзду, а й дає відчуття, що залишитися в Україні – це реалістичний і гідний вибір.

Дослідження показує, що рішення жінок залишатися в Україні під час війни базується не лише на обставинах, а й на глибоких ціннісних, соціальних і психологічних мотивах. Власне житло, робота, зв'язки з рідними та громадою формують відчуття вкоріненості, яке стримує від еміграції. Поряд із цим, потреба в стабільності, впевненості в майбутньому та можливості самореалізації є ключовими для формування рішень. Ефективна політика має враховувати ці чинники, зміцнюючи підтримку тих, хто обрав залишитися або повернутися, і створюючи умови, за яких цей вибір стає осмисленим і стійким.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Biehler, N. (2023). *Why People Stay*. (SWP Research Paper No. RP15). Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP).
2. Bohra-Mishra, P., and Massey, D. S. (2011). *Individual Decisions to Migrate during Civil Conflict*. *Demography* 48, no. 2: 401–24.
3. Centre for Economic Strategy (CES). (2025). *Ukrainian Refugees After Three Years Abroad: How Many Are There and Who Will Return? Fourth Wave of Research*.
4. Czaika, M., and K. Kis-Katos. 2009. *Civil Conflict and Displacement: Village-Level Determinants of Forced Migration in Aceh*. *Journal of Peace Research* 46, no. 3: 399–418.
5. de Haas, H. *A Theory of Migration: The Aspirations-Capabilities Framework*. *Comparative Migration Studies*. 9, 8 (2021).
6. Di Iasio, V., and Wahba, J. (2024). *The Determinants of Refugees' Destinations: Where Do Refugees Locate Within The EU?* *World Development*, 177, 106533.
7. Dorcas Aid International. (2022). *Report On Older People in Conflicts*.
8. HelpAge International. (2024). *Rapid assessment of Support for the Evacuation of Older People in Eastern Ukraine, July 2024*.
9. Ibáñez, A. M., and Andrés, M. (2016). *Who Stays and Who Leaves During Mass Atrocities?*, in Charles H. Anderton, and Jurgen Brauer (eds), *Economic Aspects of Genocides, Other Mass Atrocities, and Their Preventions* (New York, 2016; online edn, Oxford Academic, 18 Aug. 2016).
10. Kosyakova, Y., Kogan, I., & van Tubergen, F. (2025). *Multidimensional effects of conflict-induced violence on wartime migration decisions: Evidence from Ukraine*. *Journal of Peace Research*. Forthcoming.
11. Lanati, M., and Thiele, R. (2022). *South-South refugee movements: Do pull factors play a role?* Robert Schuman Centre for Advanced Studies. RSC 2022/60.
12. Lozano-Gracia, N., G. Piras, A. M. Ibáñez, and G. Hewings. 2010. *The Journey to Safety: Conflict-Driven Migration Flows in Colombia*. *International Regional Science Review* 33, no. 2: 157–80.
13. Martinez et al. (2023). *Evacuation Behavior: Lessons for and From the War in Ukraine*. *The Behavioral Economics Guide* 2023.
14. Morrison, A. R., and R. A. May. 1994. *Escape from Terror: Violence and Migration in Post-Revolutionary Guatemala*. *Latin American Research Review* 29, no. 2: 111–32.
15. Schewel, K. (2020). *Understanding Immobility: Moving Beyond the Mobility Bias in Migration Studies*. *International Migration Review*, 54(2), 328-355.
16. Ukrinform. (2024, March 21). *Кількість населення на підконтрольній території України знизилася приблизно до 31,5 мільйона – Лібанова*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3964197-kilkist-naselenna-na-pidkontrolnij-teritorii-ukraini-znizilasa-priblizno-do-315-milijona-libanova.html>
17. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2025). *Ukraine Situation: Flash Update #77 29-01-2025*.
18. UN Women. (2012). *Women Working for Recovery: The Impact of Female Employment on Family and Community Welfare after Conflict*.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1. РЕЗУЛЬТАТИ РЕГРЕСІЙНОГО АНАЛІЗУ

Таблиця 16. Вплив соціально-демографічних факторів на бажання залишатися в Україні, своєму населеному пункті та виїхати за кордон. Результати лінійної регресії

	Бажання залишитися в Україні	Бажання залишитися в н.п.	Бажання поїхати за кордон
Вік			
18-29	0.000 (.)	0.000 (.)	0.000 (.)
30-39	0.248** (0.107)	0.367*** (0.117)	-0.393*** (0.126)
40-49	0.473*** (0.103)	0.804*** (0.113)	-0.466*** (0.121)
50-60	0.773*** (0.106)	1.209*** (0.116)	-0.831*** (0.124)
Живуть з партнером	-0.012 (0.069)	0.125* (0.075)	-0.021 (0.081)

Розмір домогосподарства	0.056***	0.051**	-0.041
	(0.022)	(0.024)	(0.026)
Є діти до 18 р.	0.021	0.230**	0.117
	(0.081)	(0.090)	(0.096)
Власне житло	0.000	0.000	0.000
	(.)	(.)	(.)
Оренда житла	-0.131	-0.193*	-0.023
	(0.097)	(0.107)	(0.114)
Надають безкоштовно	-0.095	-0.071	0.316**
	(0.107)	(0.118)	(0.126)
Основна мова російська	-0.570***	-0.489***	0.387***
	(0.089)	(0.098)	(0.105)
Фінансовий стан			
Дуже бідні	0.000	0.000	0.000

	(.)	(.)	(.)
Бідні	0.336***	0.262**	-0.496***
	(0.105)	(0.115)	(0.123)
Середній дохід	0.550***	0.425***	-0.781***
	(0.116)	(0.127)	(0.136)
Високий дохід	0.641***	0.323**	-0.757***
	(0.132)	(0.145)	(0.156)
Доходи впали	-0.047	-0.172	0.229*
	(0.103)	(0.113)	(0.121)
Доходи не змінилися	0.000	0.000	0.000
	(.)	(.)	(.)
Доходи зросли	-0.079	-0.413**	0.231
	(0.162)	(0.179)	(0.191)
Працюють	0.109	-0.022	0.050
	(0.074)	(0.081)	(0.087)

Тип населеного пункту			
Село/Селище	0.000	0.000	0.000
	(.)	(.)	(.)
Невелике місто (до 50 тис. мешканців)	-0.150	-0.086	0.159
	(0.103)	(0.113)	(0.121)
Місто (більше 50 тис. мешканців)	-0.014	0.162	0.161
	(0.093)	(0.103)	(0.110)
Обласний центр	0.084	0.356***	0.072
	(0.088)	(0.097)	(0.104)
Регіон			
Північ	0.072	-0.067	-0.179
	(0.157)	(0.172)	(0.184)
Південь	0.073	0.033	-0.266*

	(0.131)	(0.144)	(0.155)
Центр	0.000	-0.182*	-0.050
	(0.095)	(0.105)	(0.112)
Прифронтові	0.000	0.000	0.000
	(.)	(.)	(.)
Захід	-0.202*	-0.344***	0.252**
	(0.104)	(0.115)	(0.123)
Рідний н.п. в окупації	-0.011	-0.171	0.025
	(0.145)	(0.160)	(0.171)
Немає родичів за кордоном	0.121*	0.130*	-0.534***
	(0.067)	(0.074)	(0.079)
ВПО	0.084	-0.283**	0.094
	(0.116)	(0.128)	(0.136)
Повернулися з-за кордону	-0.203**	-0.257**	0.787***

	(0.103)	(0.114)	(0.121)
Колишні ВПО	0.023	-0.041	0.168
	(0.107)	(0.118)	(0.126)
Constant	4.884***	4.611***	3.161***
	(0.200)	(0.220)	(0.235)
Adj. R-Square	0.074	0.124	0.112
N obs.	2018	2018	2018

В дужках подано стандартні помилки

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Залежна змінна:

- (1) Наскільки для вас важливо залишатися в Україні (відповіді на шкалі від 1(зовсім не важливо) до 7 (критично важливо))
- (2) Наскільки для вас важливо залишатися у вашому населеному пункті (відповіді на шкалі від 1(зовсім не важливо) до 7 (критично важливо))
- (3) Чи розглядасте ви зараз можливість виїхати за кордон на тривалий час? (відповіді на шкалі від 1(зовсім не розглядаю) до 7 (дуже активно розглядаю))

Для оцінки використано регресію за МНК (OLS).

Таблиця 17. Залежність імовірності виїхати від рівня впевненості щодо перспектив за кордоном.

Повні результати лінійної регресії

	Я б хотіла виїхати за кордон, бо зможу забезпечити там кращий рівень життя, ніж в Україні	Я б хотіла виїхати за кордон, бо зможу знайти там кращу роботу, ніж в Україні	Я б хотіла виїхати за кордон, бо там кращі можливості розвиватися професійно
Зовсім НЕ погоджуюсь	0.0228 (0.169)	-0.270* (0.146)	-0.0971 (0.119)
2	-0.140 (0.159)	-0.0387 (0.124)	0.00830 (0.137)
3	-0.106 (0.138)	-0.150 (0.120)	-0.0249 (0.103)
5	-0.141 (0.096)	-0.131 (0.097)	0.0191 (0.089)
6	0.206** (0.097)	0.133 (0.100)	0.0394 (0.104)
Повністю погоджуюся	0.398***	0.337***	0.376***

	(0.085)	(0.082)	(0.083)
Constant	0.355***	0.417***	0.420***
	(0.073)	(0.068)	(0.060)
Adj. R-Square	0.184	0.151	0.090
N obs.	288	288	288

В дужках подано стандартні помилки

* p<0.10, ** p<0.05, *** p<0.01

Залежна змінна - "Активно розглядаю зараз можливість виїхати за кордон на тривалий час" (рівень 6 та 7 з 7). N=288. Порівняння з категорією "Не можу відповісти / не знаю". Коефіцієнт показує зростання імовірності виїзду в залежності від рівня впевненості у відсоткових пунктах.

Таблиця 18. Потенційні тригери для виїзду за кордон.

Фактори	Рівень	Граничний ефект	Стандарт на похибка	t-статистика	p_value	Інтервал довіри
Безпека						
	1	0.39	0.03	13.27	0	0.33 0.44
	2	0.50	0.03	18.91	0	0.44 0.55
Доходи						
	1	0.18	0.02	8.2	0	0.13 0.22
	2	0.27	0.03	10.2	0	0.22 0.32
Комунальні умови						
	1	0.12	0.02	5.27	0	0.07 0.16
	2	0.17	0.02	7.82	0	0.13 0.21
Соц. зв'язки						
	1	0.09	0.02	4.36	0	0.05 0.14
	2	0.12	0.02	5.81	0	0.08 0.16
Житло						
	1	0.32 *	0.03	11.57	0	0.27 0.38
	2	0.29 *	0.02	12.23	0	0.24 0.33

Міжн. допомога, політика							
	1	0.02	0.03	0.55	0.58	-0.04	0.07
	2	0.14	0.02	6.08	0	0.10	0.19

Залежна змінна - "1. В якій ситуації ви будете більш схильні виїхати з вашого населеного пункту?" Для простоти порівняння наведено на базі регресії за МНК (OLS), ідентичні оцінкам на базі логістичної регресії. Додатково контролюється ефект картки та респондента

* Немає статистичної різниці між цими двома коефіцієнтами.

Таблиця 18. Вплив оцінки ризиків та бачення майбутнього на бажання залишатися в Україні та поїхати за кордон. Результати лінійної регресії²³

	Бажання залишатися в Україні	Бажання залишатися у своєму н.п.	Бажання поїхати за кордон
Оцінка ризиків в Україні			
Загибель або поранення мене чи членів сім'ї внаслідок бойових дій/обстрілів.	0.039*	0.010	0.045*
	(0.023)	(0.026)	(0.026)
Знищення мого житла або авто внаслідок бойових дій/обстрілів.	-0.005	-0.008	-0.029
	(0.023)	(0.026)	(0.026)
Неможливість	-0.052**	-0.020	0.084***

²³ Повна регресія містить демографічні контролю: вік, макрорегіон, фінансовий стан, кількість дітей

забезпечити фінансово себе і членів своєї сім'ї.			
	(0.022)	(0.025)	(0.025)
Неможливість забезпечити якісну освіту для моєї дитини (дітей).	-0.022	-0.019	0.091***
	(0.020)	(0.023)	(0.023)
Неможливість отримувати необхідну медичну допомогу для мене чи членів сім'ї.	-0.019	0.031	0.017
	(0.022)	(0.025)	(0.024)
Складні умови життя через постійні відключення світла чи опалення.	-0.006	0.017	0.037
	(0.021)	(0.024)	(0.024)
Оцінка ризиків за кордоном			
Не зможу забезпечити фінансово себе і членів своєї сім'ї, які виїхали за кордон	0.016	0.024	0.002
	(0.021)	(0.024)	(0.023)

Не зможу забезпечити якісну освіту дитині (дітям)	-0.032	-0.022	0.042*
	(0.021)	(0.023)	(0.023)
Не зможу отримувати необхідну медичну допомогу	0.041*	-0.014	-0.008
	(0.021)	(0.024)	(0.024)
Не зможу вивчити місцеву мову на достатньому рівні	-0.031	-0.016	0.013
	(0.020)	(0.022)	(0.022)
Не зможу звикнути до місцевих звичаїв і правил	0.059***	0.036*	-0.086***
	(0.020)	(0.022)	(0.022)
Що станеться через 3 роки			
Я буду жити в Україні в іншому населеному пункті	-0.050	-0.809***	0.390***
	(0.082)	(0.093)	(0.092)

Я переїду в іншу країну	-1.891***	-1.922***	2.910***
	(0.140)	(0.157)	(0.156)
Я буду працювати за іншою спеціальністю, яка вимагає кваліфікації	-0.036	-0.211**	0.155
	(0.095)	(0.106)	(0.105)
Я буду працювати за іншою спеціальністю, яка не вимагає кваліфікації	-0.116	-0.170	0.365***
	(0.099)	(0.111)	(0.110)
Я буду навчатися.	-0.125	-0.175	0.637***
	(0.142)	(0.159)	(0.158)
Я не буду ні працювати ні навчатися.	-0.349***	-0.146	-0.047
	(0.103)	(0.116)	(0.115)
Мій рівень життя не зміниться, порівняно з сьогоднішнім днем.	-0.201***	-0.015	-0.122
	(0.072)	(0.081)	(0.080)

Мій рівень життя погіршиться, порівняно з сьогоднішнім днем.	-0.279***	-0.126	-0.083
	(0.090)	(0.101)	(0.100)
Війна в Україні буде тривати, ситуація на фронті погіршиться.	-0.191	-0.251	0.323**
	(0.142)	(0.160)	(0.159)
Війна в Україні буде тривати, але буде знаходитися в «замороженому стані»	0.011	0.050	0.278**
	(0.115)	(0.129)	(0.128)
Війна в Україні повністю завершиться.	0.215*	0.206	-0.282**
	(0.117)	(0.131)	(0.130)
Constant	5.535***	5.208***	1.102***
	(0.245)	(0.276)	(0.273)
Adj. R-Square	0.184	0.192	0.299
N obs.	2018	2018	2018

В дужках подано стандартні помилки

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Залежна змінна:

Наскільки для вас важливо залишатися в Україні (відповіді на шкалі від 1(зовсім не важливо) до 7 (критично важливо))

Наскільки для вас важливо залишатися у вашому населеному пункті (відповіді на шкалі від 1(зовсім не важливо) до 7 (критично важливо))

Чи розглядаєте ви зараз можливість виїхати за кордон на тривалий час? (відповіді на шкалі від 1(зовсім не розглядаю) до 7 (дуже активно розглядаю))

Для оцінки використано регресію за МНК (OLS).

ДОДАТОК 2. МЕТОДОЛОГІЯ ЗБОРУ ДАНИХ

Опитування проводилося компанією ТОВ «Рейтинг Онлайн» на всій території України, крім тимчасово окупованих територій, а також територій, де на момент опитування відсутній український мобільний зв'язок.

Опитування тривало з 23.01.2025 по 30.01.2025 року.

Цільова аудиторія опитування: жінки віком 18-60 років, котрі проживали в Україні станом на момент опитування.

Вибірка є репрезентативною за віком та регіоном проживання для цільової аудиторії опитування.

Опитування відбувалося з використанням методики CATI-CAWI, яка передбачає два етапи. На першому етапі респонденти рекрутуються випадковим чином через CATI (з процедурою Random Digit Dialing, RDD) і проходять коротку скринінгову анкету включно з наданням згоди на продовження участі в опитуванні онлайн. Як тільки респонденти закінчують цю частину і погоджуються пройти анкету онлайн, вони автоматично отримують текстове повідомлення у месенджері Viber (або за його відсутності у СМС) з посиланням на анкету. При переході за цим посиланням, респонденти починають другий етап опитування (CAWI), під час якого вони самостійно заповнюють онлайн-анкету на платформі *Rating Online*.

ПЕРШИЙ ЕТАП – CATI РЕКРУТ

Генерація номер телефонів для опитування відбувалася випадковим чином. Всього було здійснено 514224 дзвінки за згенерованими 436483 номерами. Номери було згенеровано з дотриманням пропорції операторів мобільного зв'язку, за 12 кодами трьох найбільших мобільних операторів України: КИЇВСТАР, VODAFONE Україна та LIFECCELL.

Рекрут-анкета включала скринінгові запитання (вік, стать, регіон проживання, питання щодо переїзду та виїзду за кордон під час війни). Середня тривалість анкети: 00:02:39

ДРУГИЙ ЕТАП – ОПИТУВАННЯ CAWI

На другому етапі одразу після завершення телефонного інтерв'ю з респонденткою, яка надавала згоду проходити опитування онлайн, було здійснено автоматичне надсилання персонального запрошення на онлайн-опитування на платформу *Rating Online*.

Запрошення надсилалось у Viber, якщо надсилання на номер у Viber не відбулося (не доставлено, технічна помилка) – автоматично було надіслано запрошення у SMS.

Онлайн-анкета була доступна на двох мовах за вибором респондента. Перед початком анкети респонденткам було повідомлено про мету дослідження, про анонімність опитування, можливу чутливість питань, можливість не відповідати на питання чи зупини опитування у будь-який момент.

Середня тривалість онлайн-анкети: 0:24:53. Розмір основної вибірки по Україні (ЦА жінок 18-60 років, які проживають в Україні) склала 2018 респонденток, які повністю пройшли опитування. Відсоток досяжності респондентів подано у Таблиці 19.

Таблиця 19. Відсоток досяжності респондентів

Повністю пройшли опитування	2018
Пройшли опитування частково	1029
% респондентів: пройшли опитування повністю відносно тих, хто відкрив анкету	66,2%
% респондентів: пройшли опитування повністю відносно тих, хто погодився на опитування в САТІ-скрінінгу	35,3%
Загальний % досяжності САТІ-CAWI	5,6%

Результати опитування було зважено за ознакою макрорегіону проживання та вікової групи.

Окрім основного етапу опитування, було здійснено **бустерну довибірку** 319 респонденток, щоб досягти щонайменше 450 респонденток відповідно у кожній із груп за ознакою приналежності до групи:

- До групи ВПО (виїхали зі свого населеного пункту у інший населений пункт після 24 лютого 2022 через війну і не повернулись)
- До групи поверненців («екс-біженок», які виїжджали за кордон після 24 лютого 2022 через війну і повернулись в Україну)

Таким чином загальна вибірка з добором цільових груп склала **2337** опитаних.

У загальному у вибірці 2337 вдалось досягти наступні цільові групи необхідні для аналізу (зазначено без зважування): ВПО загалом – 470, екс-біженки загалом – 460, прифронтовий²⁴ регіон проживання – 711.

²⁴ Херсонська, Запорізька, Донецька, Харківська, Сумська, Чернігівська, Дніпропетровська області

ДОДАТОК 3. ОПИТУВАЛЬНИК

	<p><i>Вітаємо Вас на національній платформі опитувань Rating Online! Просимо Вас чесно відповідати на всі питання. Ми дотримуємося конфіденційності, вся інформація буде аналізуватися лише в анонімному вигляді, а дані будуть використовуватися виключно з дослідницькою метою. Деякі питання можуть бути чутливими, однак Ви можете зупинити опитування у будь-який час, або можете повернутись до нього пізніше. Натискаючи кнопку «Далі», ви підтверджуєте, що ознайомилися з цією інформацією та погоджуєтеся взяти участь в опитуванні.</i></p>			
# питання	питання	кому ставимо питання	тип питання	варіанти відповідей
1	Якою мовою Ви хотіли б пройти опитування?	вся вибірка	вибір одного варіанту	українська російська
2	Скільки вам повних років?	вся вибірка	відкрите, число	якщо < 18 і > 60 кінець опитування
3	Вкажіть свою стать	вся вибірка	вибір одного варіанту	жінка чоловік (кінець опитування) важко відповісти (кінець опитування)
4	Де Ви проживаєте станом на зараз?	вся вибірка	вибір одного варіанту	в Україні за кордоном (кінець опитування)
5	В якій області ви зараз проживаєте?	вся вибірка	вибір одного варіанту	список областей + Київ
6	В якому районі області Ви проживаєте зараз?	вся вибірка	вибір одного варіанту	список районів відповідно до обраної області
7	Який тип населеного пункту, в якому Ви зараз проживаєте?	крім тих, хто живе в Києві	вибір одного варіанту	1. село/селище 2. невелике місто (до 50 тис. мешканців) 3. місто (більше 50 тис. мешканців) 4. обласний центр
8	Чи виїжджали ви зі свого населеного пункту після 24 лютого 2022 року через війну?	вся вибірка	вибір одного варіанту	Так, виїжджала, але повернулась додому Так, виїжджала і не

				повернулась Не виїжджала
9	Куди саме Ви виїжджали? Оберіть обидва, якщо підходять:	якщо відповідь 1 або 2 у питанні 8	вибір кількох варіантів	В інший населений пункт в Україні За кордон Важко відповісти
10	Якої була тривалість найдовшого виїзду?	якщо відповідь 1 або 2 у питанні 8	вибір одного варіанту	1. до місяця 2. 1 - 6 місяців 3. 7-12 місяців 4. більше року
11	В якій області ви проживали до 24 лютого 2022 року?	якщо відповідь 1 або 2 у питанні 8	вибір одного варіанту	список областей + Київ
12	Який тип населеного пункту, в якому ви проживали до 24 лютого 2022 року?	якщо відповідь 1 або 2 у питанні 8	вибір одного варіанту	1. село/селище 2. невелике місто (до 50 тис. мешканців) 3. місто (більше 50 тис. мешканців) 4. обласний центр
13	Чи перебуває цей населений пункт зараз на окупованій території?	якщо відповідь 1 або 2 у питанні 8. Якщо обрано Херсонську, Луганську, Харківську, Донецьку, Запорізьку, Миколаївськ у область Крим, Севастополь у питанні 11	вибір одного варіанту	1. Так 2. Не знаю / розташований у зоні бойових дій 3. Ні
14	Чи розглядаєте ви можливість повернення у свій населений пункт, поки він перебуває в окупації?	якщо відповідь на попереднє питання 1	вибір одного варіанту	1. Точні ні 2. Скоріше ні 3. Скоріше так 4. Точно так 5. Важко сказати

15	Чи хтось з ваших родичів виїхав за кордон під час повномасштабного вторгнення і ДОСІ проживає там?	вся вибірка	кілька варіантів, якщо вибір 1-5	<ol style="list-style-type: none"> 1. батьки (мої або партнера) 2. мої діти до 18 років 3. мої діти старше 18 років 4. інші близькі родичі (брати, сестри) 5. далекі родичі 6. ніхто з родичів не виїхав за кордон
16	Де саме зараз проживають ці родичі (виберіть все, що стосується):	ті, хто обрав 1-5 на попереднє питання	кілька варіантів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Польща 2. Німеччина 3. Словаччина, Чехія, Угорщина, Румунія, Молдова 4. Великобританія 5. Інші європейські країни 6. Туреччина 7. Канада, США 8. Росія / білорусь 9. Інші країни
17	Чи є у вас діти віком до 18 років, які проживають разом з вами в Україні?	вся вибірка	вибір одного варіанту	<ol style="list-style-type: none"> 1. Одна дитина 2. Дві дитини 3. Три і більше дітей 4. немає
18	Скільки людей, включно з вами та дітьми, проживають з вами на постійній основі?	вся вибірка	вписати число	
19	Розкажіть про ваших дітей віком до 18 років, які проживають з вами в Україні	Ті, хто має дітей.	Задавати стільки разів, скільки дітей вказали	Дитина 1. Хлопчик/дівчинка, вписати кількість років Дитина 2....
20	Яке з наведених нижче тверджень найкраще описує ваші подальші плани стосовно народження дітей?	18-49	вибір одного варіанту	<ol style="list-style-type: none"> 1. Не маю дітей і не планую мати дітей взагалі 2. Уже маю і більше не планую мати дітей 3. Планую народження дитини впродовж найближчих 3 років, незалежно від закінчення війни 4. Планую народження дитини через 3 і більше років, незалежно від закінчення війни 5. Планую народження дитини лише після

				закінчення війни 6. Планую народження дитини, але ще не знаю, коли саме 7. Важко відповісти, відмова від відповіді
21	Наскільки для вас важливо залишатися в Україні (шкала: 1 – зовсім НЕ важливо, 4- не можу відповісти / не знаю, 7 – критично важливо)	вся вибірка	шкала 1 - 7	
22	Наскільки для вас важливо залишатися у вашому населеному пункті (шкала: 1 – зовсім НЕ важливо, 4- не можу відповісти / не знаю, 7 – критично важливо)	вся вибірка	шкала 1 - 7	
23	Оцініть, наскільки ви погоджуєтесь з наступними твердженнями (шкала: 1 повністю НЕ погоджуюся, 4- не можу відповісти / не знаю / не стосується, 7 – повністю погоджуюся):	вся вибірка, фільтр на дітей	Шкала 1 - 7 для кожного твердження Ротація тверджень	1. Я залишаюся в Україні, бо вважаю, що тут достатньо / відносно безпечно 2. Я залишаюся в Україні, бо маю можливість забезпечити тут кращий рівень життя, ніж за кордоном 3. Я залишаюся в Україні, бо маю тут гарну роботу 4. Я залишаюся в Україні, бо маю тут кращі можливості розвиватися професійно, ніж за кордоном 5. Я залишаюся, бо хочу здобути освіту / закінчити навчання в Україні. 6. Я залишаюся, бо маю в Україні житло / господарство 7. Я залишаюся, щоб бути разом зі своєю сім'єю 8. Я залишаюся для догляду за рідними чи знайомими 9. Я залишаюся, бо для

				<p>мене важливо бути поруч зі своїми друзями</p> <p>10. Я залишаюся, бо моїм дітям тут краще, ніж за кордоном</p> <p>11. Я залишаюся, бо це моя країна</p> <p>12. Я залишаюся, бо маю тут кращий доступ до медичних послуг, ніж за кордоном</p> <p>13. Я залишаюся, бо маю тут кращий доступ до інших послуг (банківські, адміністративні, податки, інтернет тощо), ніж за кордоном</p> <p>14. Я залишаюся через інші причини (вказіть)</p> <p>15. Хочу виїхати, але не маю можливості</p> <p>16. Я просто нікуди не хочу їхати</p>
	Зараз ми хочемо запитати трохи більше про окремі фактори, які спонукають залишатися в Україні.		ротація питань 24-28	
24	Яким чином ЖИТЛО впливає на ваші наміри залишатися/виїхати з України? Оберіть найважливішу причину. Якщо це складно, ви можете обрати декілька причин	вся вибірка	Кілька варіантів (ротація варіантів, крім останнього)	<p>1. Краще під обстрілами, але в своєму рідному домі, зручному середовищі.</p> <p>2. Я залишаюся, бо не хочу втратити своє майно (дім, квартиру, господарство тощо).</p> <p>3. Мої теперішні житлові умови в Україні є складними, і я хотіла би переїхати за кордон, щоб покращити їх.</p> <p>4. Мої теперішні житлові умови є складними, я розглядаю можливість повернутися в своє місце проживання до 24 лютого 2022 року.</p> <p>5. Мої житлові умови в Україні є складними, але я не хочу нікуди переїжджати</p>

				6. Жодне з наведених тверджень не є основною причиною залишатися для мене.
25	Яким чином можливість бути разом із СІМ'ЄЮ впливає на ваші наміри залишатися/виїхати з України? Оберіть найважливішу причину. Якщо це складно, ви можете обрати декілька причин	вся вибірка	Кілька варіантів (ротація варіантів, крім останнього)	<p>1. Можливість бути разом є для мене (нас) однією з найважливіших причин залишатися в Україні.</p> <p>2. Я залишаюся в першу чергу для того, щоб бути ближче до рідних, які беруть, або брали участь у бойових діях.</p> <p>3. Я залишаюся для того, щоб доглядати за членами моєї сім'ї, які не можуть / не хочуть виїжджати</p> <p>4. Жодне з наведених тверджень не є основною причиною залишатися для мене</p>
26	Яким чином ваша СПІЛЬНОТА (колеги, друзі, знайомі тощо) ТА СПІЛКУВАННЯ з ними впливають на ваші наміри залишатися в Україні? Оберіть найважливішу причину. Якщо це складно, ви можете обрати декілька причин	вся вибірка	Кілька варіантів (ротація варіантів, крім останнього)	<p>1. Дуже важливо, моя спільнота – це моя основна підтримка і одна з найважливіших причин залишатися</p> <p>2. Не можу поїхати, поки всі «мої» тут. Відчуваю, що лише залишаючись в Україні, я можу допомагати / підтримувати їх.</p> <p>3. Боюсь втратити друзів тут, якщо виїду.</p> <p>4. Жодне з наведених тверджень не є основною причиною залишатися для мене</p>

27	Яким чином турбота про ДІТЕЙ спонукає вас залишатися в Україні? Оберіть найважливішу причину. Якщо це складно, ви можете обрати декілька причин	для тих, хто має дітей	Кілька варіантів (ротація варіантів, крім останнього)	<p>1. Для мене важливо, щоб моя дитина (діти) зростала у своєму рідному мовному та культурному середовищі</p> <p>2. В Україні мені легше знайти для дитини (дітей) хорошу школу (садок), гуртки, спортивні секції.</p> <p>3. Вважаю, що в Україні моя дитина (діти) отримують кращу освіту</p> <p>4. Вважаю, що в Україні моя дитина (діти) отримують кращий доступ та якість медичних послуг</p> <p>5. Моїм дітям важливо бути разом зі своїми друзями.</p> <p>6. Жодне з наведених тверджень не є основною причиною залишатися для мене.</p>
28	Чому для вас важливо ПІДТРИМУВАТИ СВОЮ КРАЇНУ в цей момент своєю присутністю саме в Україні? Оберіть найважливішу причину. Якщо це складно, ви можете обрати декілька причин	вся вибірка	Кілька варіантів (ротація варіантів, крім останнього)	<p>1. Якщо ми покинемо Україну, який же приклад ми подаємо своїм дітям, які ж ми патріоти цієї країни, якщо ми її полишаємо в такий біді</p> <p>2. Вважаю своїм моральним ОБОВ'ЯЗКОМ залишатися і підтримувати свою країну у цей час</p> <p>3. Це моя країна, я її люблю, відчуваю, що моє коріння тут. Це одна з основних для мене причин залишатися</p> <p>4. Я залишаюся, щоб працювати і платити податки тут, і так сприяти перемозі України у війні.</p> <p>5. У мене немає сильних почуттів саме до країни. Але тут відбувається момент істини і я хочу бути тут.</p> <p>6. Жодне з наведених тверджень не є основною причиною залишатися для мене</p>

29	Як ви вважаєте, наскільки імовірно, що з вами можуть трапитися наступні ситуації (шкала: 1 – точно НЕ станеться, 4 не можу відповісти/не знаю, 7 – точно станеться):	вся вибірка	Шкала 1 - 7 для кожного твердження Ротація тверджень	<p>1. Загибель або поранення мене чи членів сім'ї внаслідок бойових дій/обстрілів.</p> <p>2. Знищення мого житла або авто внаслідок бойових дій/обстрілів.</p> <p>3. Неможливість забезпечити фінансово себе і членів своєї сім'ї.</p> <p>4. Неможливість забезпечити якісну освіту для моєї дитини (дітей).</p> <p>5. Неможливість отримувати необхідну медичну допомогу для мене чи членів сім'ї.</p> <p>6. Складні умови життя через постійні відключення світла чи опалення.</p>
30	Чи розглядаєте ви зараз можливість виїхати за кордон на тривалий час? (шкала: 1- зовсім НЕ розглядаю, 4- не можу відповісти / не знаю, 7 - дуже активно розглядаю)	вся вибірка	шкала 1-7	
31	Оцініть, наскільки ви погоджуєтеся з наступними твердженнями (шкала: 1 повністю НЕ погоджуюся, 4- не можу відповісти / не знаю / не стосується, 7 – повністю погоджуюся):	ті, хто відповів 5-7 на попереднє питання	шкала 1-7 (ротація варіантів, крім останнього)	<p>1. Я б хотіла виїхати за кордон, бо почувуюся в небезпеці (через обстріли) в Україні</p> <p>2. Я б хотіла виїхати за кордон, бо втомилася від постійних відключень світла, води тощо.</p> <p>3. Я б хотіла виїхати за кордон, бо зможу забезпечити там кращий рівень життя, ніж в Україні</p> <p>4. Я б хотіла виїхати за кордон, бо зможу знайти там кращу роботу, ніж в Україні</p> <p>5. Я б хотіла виїхати за кордон, бо там кращі можливості розвиватися професійно</p> <p>6. Я б хотіла виїхати за кордон, щоб здобути там</p>

				<p>освіту / щоб моя дитина (діти) здобули там освіту.</p> <p>7. Я б хотіла виїхати за кордон, бо моїм дітям там буде краще, ніж в Україні</p> <p>8. Я б хотіла виїхати за кордон, бо в мене складна ситуація з житлом в Україні</p> <p>9. Я б хотіла виїхати за кордон, щоб бути разом зі своєю сім'єю</p> <p>10. Я б хотіла виїхати за кордон, щоб отримати кращий доступ до медичних послуг, ніж в Україні</p> <p>11. Я б хотіла виїхати за кордон, бо матиму там кращий соціальний захист (наприклад, виплати від держави, допомога з оплатою житла тощо)</p> <p>12. Я б хотіла виїхати за кордон через інші причини (вкажіть)</p>
32	Наскільки наступні фактори обмежують ваші можливості виїхати за кордон? (шкала: 1- зовсім НЕ обмежує, 4- не можу відповісти / не знаю / не стосується, 7 - дуже обмежує)	вся вибірка	Шкала 1 - 7 для кожного твердження Ротація тверджень	<p>1. Відсутність фінансових ресурсів для переїзду</p> <p>2. Необхідність догляду за родичами чи знайомими</p> <p>3. Робота у поточному місці проживання</p> <p>4. Не хочу залишати своє житло/господарство без догляду</p> <p>5. Відсутність житла у новому місці</p> <p>6. Складно переїхати в інше місце через проблеми зі здоров'ям</p> <p>7. Складно знайти роботу в іншому місці</p> <p>8. Лякає невідомість</p> <p>9. Важко наважитись починати все з нуля на новому місці</p> <p>10. Негативне ставлення населення приймаючої країни</p> <p>11. Засудження зі сторони українців, які залишаються в</p>

				<p>Україні</p> <p>12. Почуття сорому чи вини перед знайомими / друзями, які беруть, або брали участь у бойових діях</p> <p>13. Проблеми з документами</p> <p>14. Мовний бар'єр, чужа культура</p> <p>15. Неможливість виїхати чоловікові/синові</p> <p>16. Інше</p>
33	Хто приймає рішення залишатися у вашому населеному пункті чи переїхати в інший (в Україні чи за кордоном)?	вся вибірка	вибір одного варіанту (ротація варіантів)	<p>1. Я особисто</p> <p>2. Мій чоловік / партнер</p> <p>3. Мої діти</p> <p>4. Батьки мої або чоловіка / партнера</p> <p>5. Я спільно з чоловіком / партнером</p> <p>6. Я спільно з чоловіком / партнером та дитиною/дітьми</p>
34	Як ви думаєте, що найбільш імовірно станеться з вами через три роки?	вся вибірка	Один варіант відповіді для кожного твердження Ротація тверджень	<p>1. Я буду жити в тому самому населеному пункті, де жила до повномасштабного вторгнення/Я буду жити в Україні в іншому населеному пункті/Я переїду в іншу країну</p>
35				<p>2. Я буду працювати за тією ж спеціальністю, що була у мене до війни/Я буду працювати за іншою спеціальністю, яка вимагає кваліфікації/Я буду працювати за іншою спеціальністю, яка не вимагає кваліфікації/Я буду</p>

				навчатися/Я не буду ні працювати ні навчатися
36				3. Мій рівень життя покращиться, порівняно з сьогоднішнім днем/ Мій рівень життя не зміниться, порівняно з сьогоднішнім днем/ Мій рівень життя погіршиться, порівняно з сьогоднішнім днем
37				4. Війна в Україні буде тривати, ситуація на фронті буде приблизно така ж як зараз/Війна в Україні буде тривати, ситуація на фронті погіршиться/Війна в Україні буде тривати, але буде знаходитися в «замороженому стані» (приблизно як у 2015-2021 роках)/Війна в Україні повністю завершиться
38	Коли ви кажете «найближче майбутнє», який максимальний період ви, зазвичай, маєте на увазі?	вся вибірка	один варіант відповіді	1. Наступні кілька років 2. Наступний рік 3. Наступні пів року 4. Наступний місяць 5. Наступний тиждень 6. Наступний день
39	Якби б ви виїхали за кордон через війну в Україні, як ви вважаєте, наскільки імовірно, що з вами могли б трапитися наступні ситуації (шкала: 1 – точно НЕ станеться, 4 - не можу відповісти/не знаю 7 – точно станеться:	вся вибірка	Шкала 1 - 7 для кожного твердження Ротація тверджень	1. Не зможу забезпечити фінансово себе і членів своєї сім'ї, які виїхали за кордон 2. Не зможу забезпечити якісну освіту дитині (дітям) 3. Не зможу отримувати необхідну медичну допомогу 4. Не зможу вивчити місцеву мову на достатньому рівні 5. Не зможу звикнути до місцевих звичаїв і правил
40	Які з перелічених подій ви пережили після 24 лютого 2022 року?	вся вибірка	кілька варіантів відповіді, ротація тверджень, крім останнього	1. Втрата близької людини (член сім'ї, друг) внаслідок військової агресії росії 2. Руйнування чи

				<p>пошкодження власного майна внаслідок бойових дій</p> <p>3. Стрілянина/бомбардування/ракетні атаки населеного пункту, в якому я в той момент перебувала</p> <p>4. Служба близької людини у складі Сил оборони України (ЗСУ, Нацгвардія, ТРО, тощо)</p> <p>5. Життя на окупованій території</p> <p>6. Емоційне насилля (погроза фізичної розправи, приниження, залякування)</p> <p>7. Фізичне насилля зі зброєю або без неї.</p> <p>8. Тривала розлука з членами сім'ї</p> <p>9. Нічого з переліченого</p>
	<p><i>Далі ви побачите опис кількох гіпотетичних ситуацій (загалом буде три пари ситуацій). Будь ласка, уважно прочитайте їх і дайте відповіді на питання, що стосуються описаних ситуацій. Пам'ятайте, що немає правильних і неправильних відповідей. Відповідайте так, як діяли б саме ви.</i></p>			
	<p>1. В якій з двох наведених ситуацій ви будете більш схильні виїхати з вашого населеного пункту? 2. Якби обрана вами ситуація сталася насправді, щоб ви зробили? Залишилася б у своєму населеному пункті/Виїхала б в інший населений пункт в Україні/Виїхала б за кордон</p>			
41-43	Атрибути	0 не змінилося	(-1) трохи погіршилося	(-2) дуже погіршилося
	<i>безпека</i>	Загальна безпекова ситуація в країні така, як зараз	Ситуація на фронті різко погіршилась. (росія наступає, захоплює великі міста, обстріли міст посилюються)	Загальна безпекова ситуація катастрофічна. Виникла загроза окупації країни.
	<i>доходи</i>	Ваші доходи не змінилися	Ваші доходи впали на 50%	Ваша сім'я втратила джерела доходу
	<i>вода/світло/тепло</i>	Відключення світла	До 12 годин на добу немає	Більше 20 годин на добу немає тепло- та енергопостачання

		тривають так само, як зараз	енергопостачання	
	<i>інші люди поїхали</i>	Більшість ваших знайомих залишаються у вашому населеному пункті	Більшість ваших знайомих виїхали з вашого населеного пункту	Більшість ваших знайомих виїхали з України
	<i>житло</i>	Ваше нинішнє житло не постраждало	Ваше нинішнє житло постраждало і не придатне до проживання. У новому місці вам пропонують безкоштовне житло	Ваше нинішнє житло постраждало і не придатне до проживання. У новому місці вам доведеться самостійно знімати житло
	<i>політичні/корупційні скандали</i>	Політична ситуація та обсяги міжнародної допомоги не змінилися	Політична ситуація не змінилася. Обсяги міжнародної допомоги різко зменшилися.	В країні політична криза. Почалися вуличні протести. Міжнародна допомога майже припинилася.
Наостанок кілька питань щодо Вашої ситуації				
44	Яка із наступних категорій найкраще описує Ваш ОСНОВНИЙ статус зайнятості зараз?	вся вибірка	вибір одного варіанту	1. Наймана працівниця, працюю у приватному секторі 2. Наймана працівниця, працюю у державному секторі 3. Підприємниця, власниця своєї справи 4. Студентка, працюю 5. Студентка, НЕ працюю 6. Військовослужбовиця 7. Пенсіонерка (за віком, інвалідністю), працюю 8. Пенсіонерка (за віком, інвалідністю), НЕ працюю 9. Не працюю

				<p>10. Відпустка по догляду за дитиною</p> <p>11. Догляд за людиною з інвалідністю</p> <p>12. Інше (вказіть)</p>
45	Яка із наступних категорій найкраще описує вашу професію/кваліфікацію?	Відповіді 1, 2, 4 або 7 на попереднє питання	вибір одного варіанту	<p>1. Законодавці, вищі державні службовці, топ менеджери</p> <p>2. Науковці ВНЗ, дослідники, інженери, лікарі, агрономи</p> <p>3. IT-спеціалісти: програмісти, розробники, спеціалісти з кібербезпеки.</p> <p>4. Адміністративні працівники: офіс-менеджери, секретарі, бухгалтери.</p> <p>5. Вчителі.</p> <p>6. Середній медичний персонал: медсестри, фельдшери, фармацевти, асистенти лікарів.</p> <p>7. Креативні професії: дизайнери, художники, письменники, журналісти.</p> <p>8. Кваліфіковані працівники сфери послуг: кухарі, фотографи, фітнес-тренери, швачки.</p> <p>9. Кваліфіковані робітники: будівельники, електрики, сантехніки, водії, кваліфіковані працівники сільського господарства</p> <p>10. Працівники без формальної кваліфікації: робітники та працівники сільського господарства без формальної освіти, продавці, офіціанти, прибиральники</p> <p>11. Інше (вказіть)</p>

46	Яке з тверджень підходить для характеристики Вашого фінансового становища зараз?	вся вибірка	вибір одного варіанту	<ol style="list-style-type: none"> 1. Не вистачає коштів навіть на продукти харчування 2. На повсякденні витрати вистачає, але купувати одяг вже складно 3. В основному вистачає, але для купівлі дорогих предметів треба економити або позичати 4. Майже на все вистачає, але купівля квартири, будинку є недоступною 5. Практично ні в чому собі не відмовляємо 6. Не хочу відповідати
47	На вашу думку, як змінився фінансовий стан вашої сім'ї після 24 лютого 2024 року?	вся вибірка	вибір одного варіанту	<ol style="list-style-type: none"> 1. Суттєво погіршився 2. Деяко погіршився 3. Не змінився 4. Деяко покращився 5. Суттєво покращився 6. Важко відповісти
48	Як би Ви описали Ваш сімейний статус станом на сьогодні?	вся вибірка	вибір одного варіанту	<ol style="list-style-type: none"> 1. Одружена, живемо разом 2. Одружена, живемо окремо 3. Неодружена, живу з партнером 4. Неодружена, але маю стосунки, живемо окремо 5. Неодружена, не маю стосунків 6. Розлучена 7. Вдова 6. Не хочу відповідати
49	Яким був Ваш сімейний до 24 лютого 2022 року?	вся вибірка	вибір одного варіанту	<ol style="list-style-type: none"> 1. Одружена, проживали разом 2. Одружена, проживали окремо 3. Неодружена, проживала з партнером 4. Неодружена, але мала стосунки, проживали окремо 5. Неодружена, не мала стосунків 6. Розлучена

				7. Вдова 6. Не хочу відповідати
50	Як би Ви описали свою ситуацію з житлом станом на сьогодні?	вся вибірка	вибір одного варіанту	1. Проживаю у власному житлі 2. Орендную житло 3. Проживаю у житлі наданому працедавцем 4. Проживаю безоплатно у житлі наданому родичами/друзями/тощо 5. Проживаю у гуртожитку 6. Проживаю у тимчасовому житлі від громади 7. Інше (вказіть)
51	Як би Ви описали свою ситуацію з житлом до 24 лютого 2022 року?	Ті, хто відповів 2 на питання №8	вибір одного варіанту	1. Проживала у власному житлі 2. Орендувала житло 3. Проживала у житлі наданому працедавцем 4. Проживала безоплатно у житлі наданому родичами/друзями/тощо 5. Проживала у гуртожитку 6. Інше (вказіть)
52	Що вам відомо про статус житла, в якому ви проживали до 24 лютого 2022 року?	Ті, хто відповів 1-4 на питання №4	вибір одного варіанту	1. Моє житло не постраждало 2. Моє житло зруйновано / не придатне до проживання 3. Моє житло було пошкоджене/зруйноване і вже відновлене 4. Не знаю 5. Інше (вказіть)
53	Яка ваша основна мова спілкування в побуті?	вся вибірка	вибір одного варіанту	1. Українська 2. Російська 3. Інша

54	Чи є у вашому оточенні люди, які потребують вашої постійної допомоги у повсякденному житті? (наприклад, через інвалідність, поганий стан здоров'я чи літній вік)	вся вибірка	вибір кількох варіантів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Батьки мої або мого чоловіка / партнера 2. Інші родичі, які потребують моєї допомоги 3. Знайомі, які потребують моєї допомоги 4. Немає таких людей 5. Важко відповісти
55	Якщо вам доведеться виїхати з України, кому б ви могли передати опіку над цими людьми?	для тих, хто відповів 1, 2, 3 на питання №54	кілька варіантів, якщо вибір 1-5	<ol style="list-style-type: none"> 1. Іншим членам родини 2. Сусідам, знайомим 3. Соціальним працівникам 4. Волонтерам, міжнародним організаціям 5. Найму доглядальницю / помічницю 6. Намагаюся не думати про це 7. Не хочу відповідати 8. Нікому не зможу передати, залишуся 9. Нікому не зможу передати, заберу з собою
56	Чи потребуєте ВИ особисто постійної допомоги у повсякденному житті? (наприклад, через інвалідність, поганий стан здоров'я тощо)	вся вибірка	вибір одного варіанту	<ol style="list-style-type: none"> 1. Так, на постійній основі 2. Так, час від часу 3. Ні
57	Хто надає вам таку допомогу?	для тих, хто відповів 1, 2	вибір кількох варіантів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Діти 2. Чоловік / партнер 3. Батьки 4. Інші члени родини 5. Сусіди, знайомі 6. Соціальні служби 7. Волонтери, міжнародні організації 8. Найнята доглядальниця / помічниця 9. Ніхто не надає 10. Не хочу відповідати 11. інше
	<i>Дякуємо вам за відповіді! Якщо у вас є коментарі або відгук щодо цієї анкети, ви можете поділитися ним тут</i>		відкрите питання, не обов'язкове	

ДОДАТОК 4. СПИСОК РИСУНКІВ

Рисунок 1. Питання експерименту на екрані мобільного телефону	14
Рисунок 2. Розподіл респонденток за регіоном проживання	16
Рисунок 3. Розподіл респонденток за типом населеного пункту	16
Рисунок 4. Розподіл респонденток за віком	16
Рисунок 5. Розподіл респонденток за наявністю дітей до 18 років, які проживають разом з ними	16
Рисунок 6. Сімейний статус до лютого 2022 року і зараз	17
Рисунок 7. Розподіл за віком тих, хто повернувся додому, ВПО та тих, хто не виїжджав зі свого н.п.	18
Рисунок 8. Розподіл за віком біженців та поверненців	19
Рисунок 9. Кількість дітей у тих, хто повернувся додому, біженок, ВПО та тих, хто не виїжджав зі свого н.п.	19
Рисунок 10. Фінансове становище респонденток	23
Рисунок 11. Фінансове становище тих, хто повернувся додому, біженок, ВПО та тих, хто не виїжджав зі свого н.п.	23
Рисунок 12. Фінансове становище у розрізі регіонів	24
Рисунок 13. Зміна фінансового становища з лютого 2022 року	25
Рисунок 14. Зміна фінансового становища тих, хто повернувся додому, ВПО та тих, хто не виїжджав зі свого н.п.	25
Рисунок 15. Зміна фінансового становища у розрізі регіонів	26
Рисунок 16. Ситуація з житлом у тих, хто повернувся додому, ВПО та тих, хто не виїжджав зі свого н.п.	27
Рисунок 17. Розселення за типами населених пунктів до та після переміщення (кількість респонденток = 790), %	31
Рисунок 18. Наявність родичів за кордоном у тих, хто повернувся додому, ВПО та тих, хто не виїжджав зі свого н.п. (можна було обрати кілька варіантів)	32

Рисунок 19. Які з перелічених подій ви пережили після 24 лютого 2022 року? (можна було обрати кілька варіантів відповідей)	33
Рисунок 20. Події війни, які пережили ті, хто повернувся додому, ВПО та тих, хто не виїжджав зі свого н.п. (респондентка могла обрати кілька варіантів відповіді)	34
Рисунок 21. Події, пов'язані з війною, які пережили біженки (респондентка могла обрати кілька варіантів)	35
Рисунок 22. Наскільки для вас важливо залишатися в Україні та вашому населеному пункті?	36
Рисунок 23. Наміри залишатися в Україні за віковими категоріями	36
Рисунок 24. Наміри залишатися у своєму н.п. за віковими категоріями	36
Рисунок 25. Бажання залишатися в Україні і н.п серед тих, хто повернувся додому, ВПО та тих, хто не виїжджав зі свого н.п.	38
Рисунок 26. Важливість залишатися в Україні та фінансовий стан	39
Рисунок 27. Причини залишатися в Україні. «Я залишаюся в Україні...»	41
Рисунок 28. Відповідь на питання "Я залишаюся в Україні, бо вважаю, що тут достатньо / відносно безпечно" у розрізі регіонів	42
Рисунок 29. Деталізація мотивацій залишатися в Україні	46
Рисунок 30. Чи розглядаєте ви зараз можливість виїхати за кордон на тривалий час?	49
Рисунок 31. Наміри виїхати за кордон у віковому розрізі	50
Рисунок 32. Наміри виїхати за кордон у регіональному розрізі	50
Рисунок 33. Наміри виїхати за кордон у тих, хто повернувся додому, ВПО та тих, хто не виїжджав зі свого н.п.	51
Рисунок 34. Наміри виїхати за кордон та фінансовий стан	52
Рисунок 35. Вплив демографічних факторів на бажання залишатися чи поїхати. Результати лінійної регресії	53
Рисунок 36. Вплив інших факторів на бажання залишатися чи поїхати. Результати лінійної регресії	54
Рисунок 37. Причини виїзду за кордон (N = 288). «Я б хотіла виїхати за кордон...»	56
Рисунок 38. Обмеження для виїзду за кордон	60

Рисунок 39. Бар'єри для виїзду за кордон у тих, хто має наміри поїхати (N = 288)	62
Рисунок 40. Відповідь на питання "Я хочу виїхати, але не маю можливості" за віковими категоріями	63
Рисунок 41. Відповідь на питання "Я хочу виїхати, але не маю можливості" за типом населеного пункту	63
Рисунок 42. Частка респонденток, які мають фінансові та логістичні обмеження для виїзду, у розрізі вікових груп	64
Рисунок 43. Частка респонденток, які мають фінансові та логістичні обмеження для виїзду, у розрізі населених пунктів	64
Рисунок 44. Хто приймає рішення залишатися у вашому населеному пункті чи переїхати в інший (в Україні чи за кордоном)?	65
Рисунок 45. Хто приймає рішення залишатися чи поїхати і наміри виїхати за кордон	66
Рисунок 46. Частка жінок, які вважають, що з ними в Україні можуть трапитися наступні ситуації	72
Рисунок 47. Оцінка ризикових подій у розрізі регіонів (відповіді лише жінок, які проживають в Україні)	73
Рисунок 48. Оцінка ризикових подій в залежності від фінансового стану (відповіді лише жінок, які проживають в Україні)	74
Рисунок 49. Частка жінок, які вважають, що з ними за кордоном можуть трапитися наступні ситуації	75
Рисунок 50. Коли ви кажете «найближче майбутнє», який максимальний період ви, зазвичай, маєте на увазі?	76
Рисунок 51. Очікування щодо місця проживання через три роки	76
Рисунок 52. Очікування щодо роботи, рівня життя та ситуації з війною через три роки	77

ДОДАТОК 5. СПИСОК ТАБЛИЦЬ

Таблиця 1. Атрибути та рівні змінних для гіпотетичних ситуацій використані для експерименту з дискретним вибором	13
Таблиця 2. Плани щодо народження дітей (респондентки віком 18-49 років, кількість респонденток = 1538)	20
Таблиця 3. Плани щодо народження дітей в залежності від наявності дітей	20
Таблиця 4. Статус зайнятості респонденток	21
Таблиця 5. Професії/кваліфікації респонденток, які працюють (кількість респонденток = 1123)	22
Таблиця 6. Хто надає вам допомогу респонденткам, які її потребують (можна було обрати кілька варіантів) (кількість респонденток = 369)	27
Таблиця 7. Чи є у вашому оточенні люди, які потребують вашої постійної допомоги у повсякденному житті? (респондентка могла обрати кілька варіантів відповіді)	28
Таблиця 8. В якій області ви проживали до 24 лютого 2022 року?	29
Таблиця 9. Країни, у які виїхали під час війни та зараз проживають родичі респонденток (можна було обрати кілька варіантів)	32
Таблиця 10. Важливість залишатися в Україні та у населеному пункті	36
Таблиця 11. Мотивація залишатися в Україні у розрізі вікових груп	42
Таблиця 12. Мотивація залишатися в Україні серед тих, хто повернувся додому, ВПО та тих, хто не виїжджав зі свого н.п.	43
Таблиця 13. Причини залишатися в Україні для тих, хто хоче і не хоче виїжджати за кордон	54
Таблиця 14. Фактори для повернення біженок в Україну	58
Таблиця 15. Граничні ефекти щодо рішень про напрями переміщення	69
Таблиця 16. Вплив соціально-демографічних факторів на бажання залишатися в Україні, своєму населеному пункті та виїхати за кордон. Результати лінійної регресії	81
Таблиця 17. Потенційні тригери для виїзду за кордон. Результати логістичної регресії	85
Таблиця 18. Вплив оцінки ризиків та бачення майбутнього на бажання залишатися в Україні та поїхати за кордон. Результати лінійної регресії	86
Таблиця 19. Відсоток досяжності респондентів	90